

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. ÖMER VE KADINLAR

Zülfiye AKKUZU

Danışman
Doç. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT

İZMİR-2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Hz. Ömer Ve Kadınlar” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../..... /2019

Zülfiye AKKUZU

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Hz. Ömer ve Kadınlar

Zülfiye AKKUZZU

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi ve Sanatları Programı

Bu çalışmada Hz. Ömer ve kadınlar ele alınmıştır. Hz. Ömer'in hayatına bakarak onun çocukluğundan başlayarak Câhiliye dönemi, halifelik dönemi ve vefatına kadar ki zamana bakarak kadınlarla ilişkisi incelenmiştir. Böylece Hz. Ömer'in kadınlarla ilişkisi tespit edilmiş ve de o dönemin kadınlarına bir ışık tutmuştur. Hz. Ömer'in ailesinden başlayarak onun hayatına girmiş olan kadınlarla ilişkisini, kadınlara olan bakış açısını, onlara karşı olan tutumlarına bakarak Hz. Ömer'i farklı yönlerden tanımayı amaçlamaktadır. Öncelikle Hz. Ömer'in hayatı kısa bir şekilde anlatıldıktan sonra ailesi tespit edilerek onlarla ilişkisi üzerinde durulmuştur. Daha sonra Hz. Ömer'in hayatına giren diğer kadınlarla sosyal hayatta karşılaştığı durumlar ele alınmıştır. Hz. Ömer'in kadınlara karşı olan tavırları, onun aldığı kararlar, yaptığı uygulamalar neticesinde Hz. Ömer'in kişiliği üzerinde durulmuş ve Hz. Ömer'i farklı yönlerden de tanımak amaçlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler: Ömer b. Hattab, Halife Ömer, Kadın, Hafsa, İlk Dönem
İslam**

ABSTRACT
Master Thesis
Hz. Omar and Womens
Zülfiye AKKUZU

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Islamic History and Arts
Islamic History and Arts Program

In this study Hz. Omar (Omar Ibn Al Khattab) and women have been dealt with. Starting with his childhood, pre-islamic age of ignorance (jahiliyyah), the period of caliphate and continuing until his death his relationship with women were analyzed in this way his relation with women was examined and shed light on the women of that period. This study aimed to introduce Hz. Omar from different aspects by examining his point of view and attitude towards women who were the members of his family and who had some kind of connection with him in his life. First, after the life of Hz. Omar was told shortly, the emphasis was put on the relationship with his family. Then, the situations that he came across with other women that he had a tie with in social life. The manners of Hz. Omar toward women, the decisions that he made, the practices that he carried out and the character of his were emphasized and it was aimed to know him from different points of view.

Keywords: Omar b. Khattab, Caliph Omar, Woman, Early İslam

HZ. ÖMER VE KADINLAR

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN EŞLERİ VE KIZLARI İLE İLİŞKİLERİ

1.1. HZ. ÖMER'İN HAYATI	6
1.2. HZ. ÖMER'İN EVLİLİKLERİ VE EŞLERİ	14
2.1.1. Zeyneb bint Maz'ûn	15
2.1.2. Ümmü Gülsûm bint Cervel	15
2.1.3. Karîbe bint. Ebî Ümeyye	16
2.1.4. Cemile bint Sâbit	16
2.1.5. Lüheyve	17
2.1.6. Fükeyhe	17
2.1.7. Ümmü Hakîm bint el-Hâris	17
2.1.7. Âtike bint Zeyd	18
2.1.9. Ümmü Gülsûm bint Ali b. Ebî Tâlib	21
1.3. HZ. ÖMER'İN EŞLERİYLE İLİŞKİLERİ	22
1.4. KIZLARI	31
1.4.1. Hafsa	32
1.4.2. Fâtıma	34
1.4.3. Rukiye	34

1.4.4. Zeynep	34
1.4.5. Âişe	35
1.5. HZ. ÖMER'İN KIZ ÇOCUĞUNU DİRİ DİRİ GÖMDÜĞÜ İDDİASI	35

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HAYATTA HZ. ÖMER'İN KADINLARLA İLİŞKİLERİ

2.1. KADINLARI AZARLAMASI VE CEZALANDIRMASI	39
2.2. HZ. ÖMER'İN KADINLARA MÜDAHALELERİ	44
2.3. ÜMMÜHÂTÜ'L-MÜ'MİNİN İLE MÜNASEBETLERİ	52
2.4. GÜNDELİK HAYATTA KADINLARLA İLİŞKİLERİ	64
2.5. KAMU İŞLERİNDE KADINLARA GÖREV VERMESİ	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUKUKİ ALANDA HZ. ÖMER'İN KADINLARLA İLİŞKİLERİ

3.1. NİKÂH KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI	77
3.2. MEHİR KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI	87
3.3. TALAK VE KADINLARIN İDDETİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	89
3.4. MİRASLA İLGİLİ İCRAATI	95
3.5. CEZA VE UYGULAMALARI	96
3.5.1. Hz. Ömer'in Suçlara Karşı Yaptırımları	96
3.5.2. Kadınlara Eziyet Edenleri Cezalandırması	99
3.5.3. İstişare Sonucu Verdiği Kararlar	101
3.5.4. Diğer Bazı Görüşleri, Karar ve Yasakları	103
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	106

KISALTMALAR

b.	bin veya ibn (oğlu)
b.t.y.	Baskı tarihi yok.
b.y.y.	Baskı yeri yok.
Bint	binti (kızı)
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviren
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
DİA.	Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi
ed.	Editör
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
H.z.	Hazreti
m.	Miladî
md.	Maddesi
neş.	Neşreden
r.a.	Radiyallahu Anh (Allah ondan razıolsun)
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
thk.	Tahkik eden
ts.	Tarihsiz
ü.	Üniversitesi
vb.	Ve benzeri
vs.	Ve saire
hadis no.	Hadis Numarası

GİRİŞ

Konu

İslâm'ın ilk dönemlerine baktığımızda ilk dönem tarihi açısından Hz. Ömer çok önemli bir şahsiyettir. İslâm tarihinde Hz. Peygamber'den sonra en fazla etki bırakan ve Hz. Peygamber'den sonra adından çokça söz ettiren kişidir. Onun bu etkisi kendi devrinde halife olması ve kendi hayatı içerisinde de baskın bir karakterinin olmasından ileri gelmektedir. İslâm'ın geldiği dönemde kadının toplumda var olan konumu, statüsü hakkında kaynaklarda oldukça fazla bilgi mevcuttur. İslâm'ın gelmesinden sonra toplumda değişen kadın algısı, İslâm'ın kadına değer vermesiyle değişime uğramıştır. Toplum zamanla Kur'an'ın emrettiği şekilde ve Hz. Peygamber'in önderliği ile kadınlara değer vermeye başlamıştır. Ancak kadınlarla ilgili uygulamaların ve tatbikatların yerli yerine oturması daha çok kurumsallaşmanın olduğu dönem olan Raşid Halifeler döneminde olmuştur. Bu halifeler kadınlarla ilgili toplumun ihtiyacı ve zamanın uygulamalarına göre yeni kararlar almış ve uygulamışlardır. Özellikle Hz. Ömer devri bizler için son derece önemlidir çünkü Hz. Ömer pek çok konuda icraatlar yapmış, aynı zamanda farklı yorum ve uygulamalar getirmiştir. Hz. Ömer'in uzun süren hilafeti döneminde yaptığı bu icraatlar, aldığı kararlar, hüküm verme üslubu kendisinden sonra tartışma ve inceleme konusu olma özelliğine sahip olmuştur. Özellikle sert kişiliği ile tanınan Hz. Ömer'in bilhassa kadınlarla ilişkileri ve onlarla ilgili aldığı karar ve uygulamalar pek çok kez tartışma konusu olmuştur. Hz. Ömer'in bu tarzı ve yaptığı uygulamalar neticesinde tarihte Hz. Ömer kimi zaman eli kırbaçlı halife portresiyle anılmış kimi zaman ise tevhidi zedeleyici her şeyin karşısında duran bir âbid olarak anılmıştır. Özellikle sert kişiliği ile anılan Hz. Ömer'in kadınlara karşı da her zaman sert olduğu yönünde bir algı mevcuttur. Dolayısıyla Hz. Ömer'i anlatan pek çok eser kaleme alınmıştır. Biz burada onun siyasi, askerî, fikhî yönünü ele alan ve Hz. Ömer'i biyografi tarzında ele alan çalışmaların dışında daha çok onun aile hayatına, diğer kadınlarla ilişkilerine bakarak Hz. Ömer'in sert kişiliğinin dışında farklı yönlerini görmeyi, ayrıca onun hayatından yola çıkarak o dönemin kadınlarını tanımayı ve tanıtmayı amaçladık.

Amac ve Yöntem

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Ömer'in eşleri ve kızlarıyla ilişkileri ele alınmıştır. Bu bölümde iki ana husus üzerinde durulmuştur. Öncelikle Hz. Ömer'in hayatından kısaca bahsettikten sonra onun Câhiliye döneminden itibaren yaşantısından bahsederek, onun eşleriyle olan ilişkilerini irdledik. Daha sonra ise Hz. Ömer'in kızlarından ve kızlarıyla ilişkileri üzerinde durduk. Ancak kızı Hafsa dışındaki diğer kızlarıyla ilgili detaylı bilgilere ne yazık ki ulaşamadık. Hz. Hafsa'nın hem Ömer'in kızı hem de Resûlullah'ın eşi olması, rivayetleri bölmemize neden olmuştur. Bu nedenle Hafsa ile ilgili rivayetleri hem kızları başlığı altında hem de ikinci bölümde Hz. Ömer'in Ümmühâtü'l-Mü'minîn ile ilişkileri başlığı altında işlemeyi uygun gördük. Ancak gerekli gördüğümüz yerde aynı şahısla ilgili rivayetlere tekrar atıfta bulunduk.

İkinci bölümde ise, Hz. Ömer'in gündelik hayatın içinde kadınlarla karşılaştığı durumlardan ve ilişkilerden bahsettik. Burada Hz. Ömer'in sert kişiliğinin bir yansıması olarak kadınlara yaklaşım tarzından, hicab ayetine kadar ve Ümmühâtü'l-Mü'minîn ile ilgili münasebetlerinden ve toplumda sosyal hayatın içerisinde kadınlarla karşılaştığı durumlardan bahseden rivayetleri ele aldık. Bu bölümde kadınlara olan yaklaşım tarzını ele alan rivayetlerden bahsettiğimizde eşleriyle yaşadığı durumlara da atıfta bulunmak durumunda kaldık çünkü problem açısından tezimizi ele aldığımız için rivayetler birbirinden tamamen bağımsız olmamıştır. Üçüncü bölümde ise Hz. Ömer'in halifelik döneminden başlayarak daha çok fikhî alandaki rivayetlere yer verdik. Nikâh, talak, miras, ceza ve uygulamalarını içeren rivayetleri burada değerlendirmeye tabi tuttuk. Hz. Ömer'in kadınlarla ilgili karşılaştığı durumları, içtihadlarını, Kur'an ve sünnete dayalı uygulamalarına değinerek özelde Hz. Ömer'in kadınlarla ilişkilerindeki yaklaşım tarzını genelde ise o dönemdeki kadınların yaşantısına bir ışık tutmaya çalıştık. Hz. Ömer'in halifelik döneminde olan rivayetlerini sadece üçüncü bölümde işlemekle kalmadık diğer iki bölümde ilgili olan yerde o rivayetleri de değerlendirdik. Bu da tezimizin bölümlerinin tam olarak birbirinden ayrılmamasına ve rivayetlerde uygun yerde geçiş yapmamıza neden olmuştur.

Araştırmamız bir sosyal tarih çalışması olmasından dolayı burada Hz. Ömer'in kadınlara olan yaklaşım tarzını anlamaya çalıştık. Burada asıl çabamız Hz. Ömer'in muhatap olduğu kadınlar ve onlarla olan ilişkilerini inceleyip değerlendirmektir. Bunu yaparken o günkü kadınları anlamaya yönelik bir projeksiyonda bulunduğumuz da söylenebilir.

Çalışmamızda karşılaştığımız temel problem ise, kaynaklarda var olan malzemenin geniş yelpazede ve dağınık halde bulunmasıydı. Bu sorunu aşabilmek için önce kaynak taraması yapılarak var olan malzemeler toplandı ve bunlar bir değerlendirmeye tabi tutuldu.

Karşılaştığımız bir diğer problem ise kaynaklarda Hz. Ömer'in aile hayatıyla ilgili rivayetlerin az olmasından dolayı detaylı bilgi bulamamış olmamızdır. Araştırmamızda Hz. Ömer'in kadınlarla ilişkisini mümkün olduğunca objektif olarak vermeye gayret ettik.

Kaynaklar ve Araştırmalar

Çalışmamızda esas aldığımız kaynaklar; klasik dönem siyer kaynakları, tabakât kitapları, hadis külliyatları, tefsir eserleri ve hem Hz. Ömer hem de kadınlarla ilgili çağdaş çalışmalardır.

Araştırmamızda öncelikle ilk dönem eserlerine bakarak rivayetleri taradık. Konumuzla alakalı rivayetleri tespit ettikten sonra onları bir tahlile tabi tuttuk. Kaynaklarımız, ilk dönem İslâm tarihi kaynakları, hadis, tefsir, tabakât kitapları ve zaman zaman da fıkıh kaynakları olmuştur. Bulunan rivayetler önce fişlenmiş, edindiğimiz bilgiler doğrultusunda çalışmamızın ana başlıkları oluşturularak yazıya geçirilmiştir.

Çalışmamıza kaynak olması için Hz. Ömer'in Hz. Peygamber devri olaylarından başlayarak vefatına kadar kadınlarla yaşadığı durumları siyer ve megazi eserlerinden araştırdık. Vakıdî'nin (207/823) *Kitâbü'l-Meğâzi*'si,¹ İbn İshak'ın

¹ Vakıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vakıdî el-Eslemî el-Medenî (207/822), **Kitâbü'l-Meğâzi**, Thk. Marsden Jones, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1966.

(151/768) *es-Sîre*'si,² bu eseri yeniden inşa eden İbn Hişam'ın (218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'si³ bunlar arasında yararlandığımız başlıca kaynaklardır. Hz. Ömer ve kadınlarla ilgili rivayetlere ulaşmamız bakımından İbn Sa'd'ın (230/844) *Tabakâtü'l-Kübrâ*⁴ adlı eseri de araştırmamızda önemli bir kaynak olmuştur. Özellikle İbn Sa'd'ın eserinin son cildini kadınlara ayırmış olması, araştırmamız açısından işimizi kolaylaştırmıştır. Ayrıca diğer ciltlerinde de kadınlarla ilgili pek çok bilgi mevcuttur.

Bu çalışmamız açısından bir diğer önemli kaynak hadis kitapları olmuştur. Kütübü Sitte'nin yanı sıra Abdurrezzak'ın (211/827)⁵ *el-Musannef*'i ile İbn Ebî Şeybe'nin (235/849)⁶ *el-Musannef*'inden oldukça fazla yararlandık. Özellikle Abdurrezzak'ın *el-Musannef*'i kadınlarla ilgili fikhî hadisleri zikretmesinden dolayı önemli görülmüştür. Ayrıca İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahabe*⁷ isimli eseri önemli bir tabakat eseri olarak başvurduğumuz diğer kaynaklar arasındadır. Yararlandığımız pek çok kaynağı kaynakça da verdiğimiz için ayrıca burada zikretmedik.

Bu çalışmamızda birçok çağdaş araştırmayı da gözden geçirdik. Tezimizde Kur'an ayetlerinin Türkçe mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an meâlini kullandık. Ayrıca yararlandığımız çağdaş kaynakların başında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi gelmektedir. Bütün İslâmî alanlarda özellikle ülkemizde baş kaynak olarak kabul edilen bu eserin ilgili maddelerinden istifade etmeye gayret ettik.

Tezimizin oluşmasında çağdaş araştırmaların büyük desteği olmuştur. Bu konuda özellikle Rıza Savaş'ın⁸ *İslâm'ın İlk Asrında Kadın* adlı eseri çalışmamıza önemli ölçüde katkı sağlamış ve kaynaklara ulaşmamıza da yardımcı olmuştur.

² İbn İshak, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesar b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî (151/768), **es-Sîre**, Thk. Muhammed Hamidullah, I, Konya, 1981.

³ İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişam b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî (218/833), **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Daru İbn Kesir, Beyrut, 1936.

⁴ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî (230/845), **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, Mektebetü'l-Hancı, Beyrut, 1958.

⁵ Abdurrezzak, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmam es-San'anî (211/827), **el-Musannef**, Thk. Habîburrahman el-Azamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1970.

⁶ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman (235/849), **el-Musannef**, Pakistan, 1986.

⁷ İbnü'l-Esir, İzzeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (630/1232), **Üsdü'l-Ğâbe fî Marifeti's-Sahabe**, Dar İbn Hazm, Beyrut, 2012.

⁸ Rıza Savaş, **İslâm'ın İlk Asrında Kadın**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2017.

Mehmet Azimli'nin⁹ *Dört Halifeyi Farklı Okumak-2 Hz. Ömer* adlı eseri de araştırmamıza farklı bir bakış açısı getirmiştir. Ayrıca Adnan Demircan, Adem Apak, Şaban Öz gibi çağdaş araştırmacıların eser ve makaleleri de sık müracaat ettiğimiz çalışmalar arasındadır. Nabia Abbott'un¹⁰ *İslâm'ın İlk Döneminde Kadın ve Devlet* adlı makalesinde de konumuzla alakalı yazarın yaklaşımlarından yararlanarak bunları çalışmamızın ilgili yerlerinde zikrettik.

Halife Ömer'in nikah çeşitleri, recm cezaları gibi, cariyelerle ve kadınlarla ilgili birçok ayrıntı içeren fikhî uygulamaları bir İslâm tarihi tezinin amacını aşacağından bu konunun incelenmesi ilgili alana bırakılmıştır.

⁹ Mehmet Azimli, **Dört Halifeyi Farklı Okumak-2 Hz. Ömer**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

¹⁰ Nabia Abbott, İslâm'ın İlk Döneminde Kadın ve Devlet, **Women and the State in Early Islam-I**, *Journal of Near Eastern Studies*, 1 (1), 1942, Çev: M. Hanefi Palabıyık, Betül Kınay, ss.103-124.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN EŞLERİ VE KIZLARI İLE İLİŞKİLERİ

İslâm tarihinin en önemli isimlerinden ve Hz. Muhammed'in en yakın arkadaşlarından olan Hz. Ömer'in kadınlara dair yaklaşımını, algısını, tutumunu anlayabilmek ve anlamlandırabilmek için ilk olarak en yakınındaki kadınları tanımak ve tanıtmak gerekli olacaktır. Bu bağlamda, önce gerek yeterince çalışıldığı için, gerekse çalışma konumuzun sınırlarını aşmamak için çok kısa da olsa, onun hayatına değinip, ailesindeki kadınlar olarak eşleri ve kızları hakkında ulaşabildiğimiz kadarıyla malumat vermeye çalışacağız. Hz. Ömer'in evlilikleri, aile hayatı, çocuklarıyla ilişkileri bize araştırmamızın konusu hakkında bir bilgi vermektedir. Bu nedenle bunlarla ilgili var olan rivâyetleri bu bölümde ele alacağız.

1.1. HZ. ÖMER'İN HAYATI

Kureyş kabilesinin on meşhur kolundan biri olan Adî'oğullarına mensup olan Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-Adevî'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Bu rivâyetlere baktığımızda, IV. Ficar Savaşı'ndan dört yıl önce¹¹ ve Fil olayından on üç yıl¹² sonra doğduğuna dair rivâyetler söz konusudur. Sonuç olarak, İbrahim Sarıçam bu rivâyetlerden yola çıkarak doğum tarihini yaklaşık m. 586 olarak vermektedir.¹³ Ancak Mehmet Azimli, doğum tarihini m. 582 olarak vermiştir.¹⁴ Kaynakların ittifak ettiğine göre vefat tarihi h. 23 / m. 644 yılıdır. Dolayısıyla vefat ettiği yaş ile ilgili 53 ve 63 yaşları arasında olduğuna dair farklı bilgiler bulunmaktadır. Bu durum onun doğumu olarak

¹¹ İbn Sa'd, Cilt: III, s: 269; Belâzurî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Dâvûd (279/892-93), **Ensâbü'l-Eşrâf**, Thk. Riyad Ziriklî, Süheyl Zekkar, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1996, Cilt: X, s. 293.

¹² İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemaluddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî (463/1071), **el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb**, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Darul Ceyl, Mısır, ts. Cilt: III, s. 1145; Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayri es-Süyûtî eş-Şafî (911/1505), **Târîhü'l-hulefâ**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhâmid, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1989, s. 123.

¹³ İbrahim Sarıçam, **HZ. ÖMER**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 19.

¹⁴ Azimli, s. 15.

verilen bilgilerin kesin olmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak Azimli, Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'den on üç yaş küçük olduğunu da eklemektedir.¹⁵

Künyesi Ebû Hafs olan Ömer'in lakapları "Faruk" ve ikinci Halife olmasından dolayı da "Emîrü'l-Mü'minîn"dir. Babasının adı Hattâb, dedesinin adı Nufeyl'dir. Rivâyetlerden anladığımız kadarıyla babasının sert bir kişiliği vardır. Bu nedenle Enbiya Yıldırım araştırmasında, onun karakterinin oluşumunda babasının etkisinin oldukça fazla olduğunu belirtmekte ve çobanlık yapmasının tabiatını sertleştirdiğini ifade etmektedir.¹⁶ Kaynaklarda babasının onu, çocukluk ve gençlik yıllarında yoruluncaya kadar çalıştırdığı ve hata yaptığı zaman da dövdüğü kaydedilir.¹⁷ Bu nedenle o, yıllar sonra halife olduğunda Mekke'nin yakınındaki Kudeyd mevkisinden on mil mesafede olan Decnan bozkırından geçerken hayvanları otlattığını ve yorulduğunda dinlenmek istediğinde babasının kendisine dayak attığını hatırlayarak "Bir zamanlar keçe abalı bir deve çobanı olarak buralarda dolaşırdım. Ne zaman yorgunluktan oturacak olsam babam beni döverdi. Şimdi ise Allah'tan başka büyük tanımıyorum" demiştir.¹⁸ Annesi ise Mahzûm kabilesinden Hanteme bint Hâşim'dir. Her ne kadar kaynaklarda annesiyle ilgili çok fazla bilgiye sahip olamasak da onun Ebû Cehil ile akrabalığından söz edilmekle birlikte bu konuda farklı görüşlerin bulunduğunu görmekteyiz. Annesinin Hâşim b. Muğire'nin kardeşi Hişam'ın kızı ve Ebû Cehil'in de kız kardeşi olduğuna dair görüş vardır. Ancak genel kabul gören görüşe göre o Hâşim'in kızı ve aynı zamanda Ebû Cehil'in de amcasının kızıdır.¹⁹

İslâm'dan önce putperest olan Ömer, Câhiliye döneminde putlara taptığını ve onlara tazimde bulunduğunu bizzat kendisi ifade etmiştir.²⁰ O, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin altıncı yılında Müslüman olmuştur.²¹ Câhiliye döneminde Kureyş kabilesinin sefâret (elçilik) işlerine bakan Adîb. Kâ'b kabilesinden olması sebebiyle

¹⁵ Azimli, s. 15.

¹⁶ Enbiya Yıldırım, "Celal Aynasında Bir Portre; Hz. Ömer", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: VIII, sayı:1, Diyarbakır, 2006, s. 44.

¹⁷ İbn Sa'd, Cilt: VI, s. 266-267; İbn Abdilber, Cilt: III, s. 1157.

¹⁸ Şiblî Numânî, **Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi**, çev: Talip Yaşar Alp, Hikmet-Dava-Çağ Yayınları, İstanbul, 1975, Cilt: 1, s. 45.

¹⁹ İbnü'l-Esîr, Cilt: IV, s. 898.

²⁰ İbn Hişâm, Cilt: I, s. 210; Razî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (606/1209), **Mefâtîfu'l-gayb**, y.y. 1997, Cilt: X, s. 12.

²¹ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 269.

kendisi de Câhiliye döneminde Kureyş kabilesinin diğer kabileler ile arasındaki meselelerinde sefâret görevini yerine getirmiştir. Ancak Mehmet Azimli, Hz. Ömer'in İslâm sonrasında herhangi bir sefâret görevine getirilmediğini, Resûlullah'ın bir elçi geldiğinde görüşmelerde bulunmak üzere onu çağırmadığını ve dış heyetler geldiğinde genellikle yumuşak üslubuyla Hz. Ebû Bekir'i görevlendirdiğini belirtmekte ve onun diplomasi ustası olduğunu düşündürecek kadar yeterli veri olmadığını da ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Ömer'in üslûbunun İslâm davet üslûbuna uymadığı için Hz. Peygamber tarafından kendisine böyle görevler verilmediğini fakat kabileler arası birtakım görevlerde ona görev verdiğini de eklemektedir.²²

Okuma yazma bildiği anlaşılan Ömer el-Hattâb'ın, İslâm'dan sonra Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini²³ yaptığı da bilinmektedir. Rivayetlerde sıklıkla Hz. Peygamber'in en çok güvendiği kişilerden biri olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda hicret sonrası şu olayı zikretmek mümkündür: Müslümanlar Medine'ye hicret etmeye başlayınca Hz. Ömer de ağabeyi Zeyd, karısı ve oğlu Abdullah başta olmak üzere akraba ve arkadaşlarından oluşan yirmi kişilik bir kabile ile Mekke'den Medine'ye vardıklarında Hz. Peygamber erkeklerden biat alırken kadınlardan biat almak üzere ise onu görevlendirmiştir.²⁴ Bu konuda Rıza Savaş çalışmasında o dönemde kadınlarında tıpkı erkekler gibi biat ettiklerini ifade etmektedir. Taberi'nin Tarih'inde yer alan rivayete göre, Hz. Peygamber kadınlarla tokalaşmadığı için Hz. Ömer'i kadınlardan biat alması için görevlendirdiği anlaşılmaktadır. Kurtubi'nin bu olayı anlatmasına göre, o kadınlarla tokalaşarak biat almıştır.²⁵ Yine Ömer, katıldığı seriyyeler dışında Resûlullah'ın yanından neredeyse hiç ayrılmamış ve onun

²² Azimli, s. 18.

²³ Yakûbî, Ebû'l Abbas Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih (294/897), **Târîh**, Thk. Abdülemir Mühenna, Şirketü'l-Âlemi'l- Matbûat, Beyrut, 2010. Cilt: II, s. 80; İbn Abdürabbih, Ebû Ömer Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endülüsî (328/940), **el-Ikdü'l-ferîd**, Beyrut, ts. Cilt: IV, s. 215-216; İbn Abdilber, Cilt: I, s. 69; Kettânî, Muhammed b. Ca'fer b. İdris Abdulhay b. Rabbânî (1345/1927), **et-Terâfîbü'l-idâriyye**, Beyrut, ts. Cilt: I, s. 115.

²⁴ İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 7.

²⁵ Detaylı bilgi için bkz. Savaş, **İslâm'ın İlk Asrında Kadın**, ss. 66, 70.

komutanlığını yaptığı bütün gazveler ile Hudeybiye Antlaşması'na (h. 6), Umretü'l-kazâ'ya (h. 7) ve Vedâ Haccı'na (h. 10) da iştirak etmiştir.²⁶

O, Hz. Peygamber'in vefatından sonra halife olan Hz. Ebû Bekir döneminde halifenin müşâviri olarak görev icra etmiş ve kadılık yapmıştır.²⁷ Ebû Bekir vefat edeceğini anlayınca onu, bizzat kendisi halife olarak tayin etmiştir. Bunun üzerine ashâb, Hz. Ebû Bekir'e "Hattâb'ın oğlunu bize halife tayin ettin, yarın Rabbine kavuştuğun zaman ne diyeceksin?" dediklerinde Hz. Ebû Bekir: "Beni oturur vaziyete getirin. Beni Allah ile mi korkutuyorsunuz? Onların içinde en hayırlı olanı, halife tayin ettim diyeceğim" şeklinde cevap vermiştir.²⁸ Ashâbın bir kısmının Hz. Ebû Bekir'e gelerek onu tercihinden dolayı eleştirmeleri bize Ömer'in karakteri hakkında bilgi vermektedir. Enbiya Yıldırım, halkın başlangıçta onu sert kişiliği ve asabî oluşundan dolayı halife olmasını istemediklerini belirtir.²⁹ Böylece o, Hz. Ebû Bekir'den sonra ikinci halife olmuştur. Onun halifeliği döneminde devletin, fizikî sınırları ve maddî imkânları bakımından genişlediğini ve büyüdüğünü; bunun da doğal bir sonucu olarak devlet teşkilatının kurumsal temellerinin atıldığını söyleyebiliriz. Nitekim gittikçe müesseseseleşen İslâm devletinin halifesi olarak Hz. Ömer'in kadınlara özel uygulamalarının nasıl olduğuna da ileride değineceğiz.

Halife Ömer, h. 23 yılında, haccını eda edip Medine'ye döndüğü zaman Muğire b. Şu'be'nin kölesi Ebû Lü'lüe tarafından namaz kılarken hançerlenerek yaralanmış ve bu yara sonucu vefat etmiştir.³⁰

Onun fizikî yapısı hakkında ise rivâyetlerde oldukça uzun boylu, heybetli, iri gövdeli, seyrek sakallı ve saçlı, gür sesli biri olduğu ifade edilmektedir. Bu rivâyetlere göre Ömer celâl sıfatlı, çabuk sinirlenen ve haşmetli bir görünüme sahip biridir. Ancak bu celâletinin altında yatan müthiş bir de rahmeti vardır. Bundan dolayı şahsiyeti, kuvvet, adâlet ve rahmet üzerine bina olmuştur diyebiliriz. Aynı

²⁶ Vakidî, Cilt: III, s. 1098; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (241/855), **Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Hamza ez-Zîn, Kahire, 1995, Cilt: I, s. 28.

²⁷ Mustafa Fayda, Hz. Ömer, **Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 2007, Cilt: XXXIV, s. 45; Sarıçam, s. 88.

²⁸ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 274.

²⁹ Yıldırım, "Celal Aynasında Bir Portre; Hz. Ömer", Cilt: VIII, s. 51.

³⁰ İbn Sa'd, Cilt: III, ss. 347-348-365; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Gâbe**, Cilt: IV, ss. 178; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (310/922), **Tarihü't-Taberî**, Thk. Mahmud Ebû'l-Fudayl İbrahim, Darul Meârif, 2. Baskı, Kahire, 1967, Cilt: IV, s. 194; Suyûtî, s. 155.

zamanda şâir olup özellikle Câhiliye devrinde şiire düşkünlüğü ile tanınmıştır. Birçok şiiri ezberlediği ve rivâyet ettiği nakledilmektedir.³¹ O dönemde Arabistan’da öğretilen ve asiller için elzem olan şecere ilmi, askerlik, spor ve hitabeti de bilmektedir. Babası Hattab ve dedesi Nufeyl şecere ilminde oldukça ileri seviyeye ulaşmış kişilerdendir.³² Şiire düşkünlüğü halifelik zamanında da devam eden Hz. Ömer’in yanına gelen o dönemdeki kadınlar bazı sıkıntılarını kendisine şiirlerle ifade etmiştir. Nitekim halife, bir gün tavaf esnasında şiir okuyan bir kadının sesini duyar. Kadının şiirinde kocasından bahsettiğini anlar ve bir görevli tutarak kadının kocasından neden yakındığını araştırır. Görevli, kadının kocasının ağzının eğildiğini söylediğinde Hz. Ömer, kadının kocasını çağırır ve bir cariye yahut hazineden beş yüz dirhem alarak eşinden ayrılmasını söyler. Böylece kadının sıkıntısını gidermiştir.³³

Birçok sahabî için geçerli olduğu gibi onun Müslüman olmadan önceki hayatına dair çok fazla malumata sahip değiliz. Fakat İslâm öncesi sert kişiliğinin İslâm’dan sonra da devam ettiğini görmekteyiz ancak eskiden göstermiş olduğu birçok tepkiyi göstermediğini ve samimi, düzgün bir Müslüman olduğunu söyleyebiliriz. Ömer’in Rabb’inden korkması ve âhirette yaptıklarının hesabını vereceğine dair inancı, onda mesûliyyet duygusunu geliştirmiş ve onu İslâm öncesindeki sert ve haşin davranışlarından, aşırılıklarından uzaklaştırmıştır. İslâm bu sert ve haşin davranışlarını törpülemiş ancak tamamen asabî kişiliğini ise ortadan kaldıramamıştır.

Hz. Ömer’in İslâm öncesi hayatına baktığımızda onun sert kişiliği hakkında bilgi edinmekteyiz. Örneğin, halifeliği sırasında Tabîîn neslinden Cârûd el-Abdî ile beraber mescidden çıktığı bir esnada yolda bir kadınla karşılaşmış ve kadın ona; *“Hatırlar mısın, sen daha ‘Küçük Ömer’ diye isimlendirildiğin sırada Ukaz panayırında elinde bir kırbaçla çocukları korkuturdun”* diyerek Câhiliye döneminde

³¹ el-Müberrid, Ebû’l Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî es-Sümâlî (285/898), **el-Kâmil**, Müesseses Risale, Beyrut, 1993, Cilt: I, s. 103; Ebû Zeyd el-Kureşî (IV/X), **Cemheretü Eş’âri’l-Arab**, Neş. Muhammed Ali el-Hâşimî, Dimaşk, 1986, Cilt: I, s. 159; Sarıçam, s. 20.

³² Şiblî Numanî, Cilt: 1, s. 46.

³³ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe ed-Dineverî (276/899), **Uyûnü’l-ahbâr**, Daru’l-Kitabi’l-İlmiyye, Beyrut, 1418, Cilt: II, ss. 204, 222; Muammer Sarıkaya, “Hz. Ömer ve Edebî Eleştirisi”, **İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası**, sayı: 23, 2013/2 ss. 202-203.

elinde taşıdığı kırbacı ve yaptığı davranışları hatırlatmıştır.³⁴ O Câhiliye döneminde İslâm'a düşmanlık ederek inananlara da en büyük ezâyı yapanlardan olmuştur. Bir gün İslâm'dan önce Benî Müemmel'in câriyesi olan Lübeyne'ye rastlamış ve bu câriyeyi Müslüman olduğu için usanincaya kadar şiddetli bir şekilde dövmüştür. Fakat dövmekten yorulduğunda ona: *"Seni sadece usandığım için bırakıyorum, başka bir şey için değil"* diyerek İslâm'a olan düşmanlığını belirtmiştir.³⁵

İslâm öncesindeki sert tavrını bize anlatan diğer bir rivayet ise hicret eden Müslümanların yanına uğradığında Müslümanların ona olan tepkisidir. Habeşistan'a ilk hicret eden kadınlardan olan Ümmü Abdullah, hicret için Mekke'yi terk etmek için hazırlandıkları bir sırada Hz. Ömer yanlarına uğramış, oradan ayrıldıktan sonra Ümmü Abdullah, kocasına Ömer'in kendilerinin gitmesinden dolayı üzgün olduğunu söylediğinde kocası Amir: *"Onun Müslüman olmasını mı umuyorsun? Vallahi eşeği Müslüman olur da kendisi Müslüman olmaz"* diyerek bu konudaki ümitsizliğini dile getirerek onun sert tavrından bahsetmiştir.³⁶

H. Ömer'in Müslüman Oluşu

Onun İslâm'a girişiyle ilgili rivayetlerde oldukça farklı bilgiler mevcuttur. Bu konuda Hz. Peygamber'in Allah'a dua ederek iki Ömer'den birisiyle İslâm'ı güçlendirmesini talep ettiği nakledilmektedir. Peygamber'in bu duasındaki iki Ömer'den biri Ebû Cehil iken diğerinin de Ömer b. Hattab olduğu rivayet edilir. Neticede onun İslâm'a girmesinin sebebi olarak Hz. Peygamber'in bu duası olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ancak Mehmet Azimli o günlerde Mekke ortamına baktığımızda böyle bir duanın makul olmadığını, çünkü Hz. Peygamber'in Mekke'nin daha çok güçlü liderlerinin Müslüman olmasını arzuladığını ifade etmekte ve Ebû Cehil'in hem kendisinin hem de kabilesinin güçlü olmasına rağmen Hz. Ömer için aynı şeyin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Onun kabilesinin

³⁴ Ali es-Sallâbî, *Sîretü Emîru'l Mü'minîn Ömer b. el-Hattâb*, Dar İbn Kesîr, Kahire, 2003, s. 200.

³⁵ İbn Hişam, Cilt: I, s. 341; İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 256; İbnul Esîr, *el-Kâmil fit Tarih*, Daru'l Kutubil İlmiyye, Beyrut, 1987, Cilt: 1, s. 591; Sallabi, s. 16; Yıldırım, "Celal Aynasında Bir Portre; Hz. Ömer", s. 45; Mehmet Akbaş, "Hz. Ömer'in Kırbacı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15: 1, 2010, s. 61.

³⁶ İbn Hişam, Cilt: I, s. 367; Hâkim en-Neysabûri, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (405/1014), *el-Mustedrek ale's-sahîhayn*, Thk. Mustafa Abdulkâdir Ata', Beyrut, 1990, Cilt: IV, ss. 58-59; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî (774/1372), *el-Bidaye ve'n-nihâye*, Beyrut, 1978, Cilt: III, s. 79; Yıldırım, "Celal Aynasında Bir Portre; Hz. Ömer", Cilt: VIII, s. 45.

Ebû Cehil'in kabilesi kadar güçlü ve etkili bir kabile olmadığını ve zayıf bir kabile olmalarından dolayı Ebû Cehil'in kabilesi olan dayıları Mahzumoğulları kabilesinin korumasında olduklarını dolayısıyla Ömer'in diğer Mekke liderleri kadar güçlü bir statüsünün olmadığını ifade etmektedir.³⁷ Biz burada birbirinden farklı olan bu rivayetleri ele almayı uygun gördük. Bu rivayetlerden en meşhur olanı kız kardeşinin evinde yaşadığı olay üzerine Müslüman olmasıdır. Hz. Ömer'in Zeyd adında ağabeyi, Fâtıma, Safiye ve Ümeyme adında da kız kardeşleri vardır. Kaynaklarda kardeşleri hakkında bilgi neredeyse yok denecek kadar azdır. Onun Müslüman olması esnasında kardeşiyle yaşadığı olay dışında bir rivayete rastlamadık.

Bu rivâyetlerden meşhur olanına göre, kız kardeşi Fâtıma bint Hattâb kocası Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl³⁸ ile erken dönemde Müslüman olmuş ve bu durumu Hz. Ömer'den gizlemişlerdir.³⁹ Ömer Allah Resûlünü öldürmek niyetiyle kılıcını kuşanmış bir şekilde giderken kabilesinden Nuaym b. Abdullah ile karşılaşmıştır. Müslüman olduğunu gizleyenlerden olan Nuaym, onun Resûlullah'ı öldürmek üzere gittiğini öğrenince telaşlanmış onun yolunu çevirmek maksadıyla, kız kardeşinin ve eniştesinin Müslüman olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine çok öfkelenerek kız kardeşinin evine giden Ömer, onların o sırada okumakta olduğu Kur'an âyetlerini duymuştur. Kız kardeşi abisinin geldiğini anlayınca yanlarında bulunan Habbab b. Eret⁴⁰ ile okudukları Tâ-Hâ suresini saklamışlardır. Hz. Ömer içeri girdiğinde okunan şeyi istemiş ancak onların vermemesi üzerine eniştesini dövmüştür. Kocasının dövülmesine razı gelemeyen Fâtıma, ona engel olmak istediğinde o, kız kardeşini de dövmüştür. Fakat o kardeşini kanlar içinde görünce pişman olmuş ve yumuşamıştır. Daha sonra okunan ayetleri tekrar istemiş, kız kardeşinin abdest almadan vermeyeceğini belirtmesi üzerine abdest almıştır. Kendisine âyetler

³⁷ Azimli, ss. 21-22.

³⁸ Saîd b. Zeyd, Adî b. Ka'b oğullarındandır. Babası İslâm öncesi dönemde Hanîf olmakla bilinen Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'dir. Çok genç yaşta İslâm'ı kabul eden Saîd b. Zeyd'in on ikinci veya on üçüncü müslüman olduğu nakledilir. Resûlullah tarafından cennetle müjdelenen on sahabî arasında yer almaktadır. Saîd amcasının kızı ve Hz. Ömer'in kız kardeşi Fâtıma ile evlidir. Hz. Ömer'de onun kız kardeşi Âtike ile evlenmiştir. Saîd h. 670 yılında vefat etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Efendioğlu, "Saîd b. Zeyd", **DİA**. Cilt: 35, ss. 580-581.

³⁹ İbnu'l-Esîr, **el-Kâmil fit Tarih**, Cilt: I, s. 602.

⁴⁰ Habbab b. Eret, Ebû Abdillâh Habbâb b. el-Eret b. Cendele et-Temîmî (ö. 37/657-58) İslâmiyet'i ilk kabul eden sahâbeden biridir. Okuma yazma bildiği için bazı müslümanlara yeni nâzil olan âyetleri öğretmekle görevlendirilmiştir. Habbâb b. Eret h. 37 (657) yılında yetmiş üç veya altmış üç yaşlarında Kûfe'de vefat etmiştir. Yaşar Kandemir, Habbab b. Eret, **DİA**. Cilt: 14, ss. 340-341.

getirilince okuduklarından çok fazla etkilenmiştir. Akabinde Hz. Peygamber'in yanına giderek Müslüman olmuştur.⁴¹ Eniştesi Saîd b. Zeyd, eşiyle İslâm'a girmelerinden dolayı Hz. Ömer tarafından baskı gördüklerini ve hakarete uğradıklarını, bu yüzden kendisini İslâm'a sebatla bağlayanın da onun olduğunu söylemiştir.⁴²

Onun Müslüman oluşuyla ilgili yukarıda zikrettiğimiz ve daha meşhur olan rivâyetin haricinde, onun Kâbe örtüsüne gizlenip Allah Resûlünü Kur'an okurken dinlediği ve çok fazla etkilenip Müslüman olduğunu ifade eden rivâyetler de bulunmaktadır. Bu rivâyetlerin birinde kendisi şöyle anlatmaktadır:

Müslüman olmadan önce Resûlullah'a saldırmak üzere çıkmıştım. Onun benden önce mescide girdiğini gördüm ve arkasında durdum. Hâkka Sûresini okumaya başladı. Kur'an'a hayran kaldım ve içimden "Allah'a and olsun ki bu adam, Kureyşlilerin söylediği gibi bir şâirdir" dedim. Resûlullah, "Muhakkak o, şerefli bir peygamberin kat'î sözüdür ve o bir şâir değildir. Ne de az inanıyorsunuz." âyetini okuyunca ben, "Öyleyse kâhindir." dedim. Resûlullah, "Bir kâhin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz? Âlemlerin Rabbinden indirilmedir." âyetlerini okudu.⁴³ Sûrenin sonuna gelince İslâm kalbimin içine kadar sirâyet etti.⁴⁴

Hz. Ömer'in Müslüman oluşuyla ilgili farklı rivayetlere baktığımızda onun Kur'an'dan etkilendiğini ve İslâm'a kendi isteği üzere meylettiğini görmekteyiz. İbrahim Sarıçam, Müslüman olmasını onun edebî yönünün güçlü olmasına, şiir ve hitabeti iyi bilmesine bağlar. Kur'an'ı dinlediğinde onun bir beşer kelâmı olamayacağını ancak Allah'ın kelâmı olduğunu anlamış olmasından dolayı Müslüman olduğundan bahseder.⁴⁵

Ömer el-Hattâb'ın İslâm öncesindeki asabî kişiliğinden ve İslâm'a girdikten sonra da bu kişiliğinin törpülenerek devam ettiğinden bahsettik. Bu kişiliği ile yaşadığı toplumda tanınmış, vefat ettikten sonra da sahabe onu böyle anmıştır. Örneğin; hicretten çok önce Müslüman olan Şifâ bint Abdullah bir gün beraberinde

⁴¹ İbn Hişam, Cilt: I, ss. 367, 369; İbn Sa'd, Cilt: III, ss. 267-268; İbnü'l Esir, **el-Kâmil**, Cilt: II, ss. 85; Süheylî, Ebû'l Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed b. Ebû'l-Hasan (581/1185), **er-Ravdu'l-ünûf**, Mısır, 1914, Cilt: I, ss. 216-217; Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2008, ss.100,103; Mustafa Özkan, "Hudeybiye Antlaşması Özelinde Hz. Ömer'in Kişilik Tahlili Denemesi", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, Yıl: 8, sayı:15, 2010 ss. 45-46.

⁴² Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrâhim el-Cu'fî, **el-Câmiu's-sahîh**, Beyrut, 2011, Cilt: VII, s. 3867 (Babu İslâmi Umer); İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, Cilt: I, s. 602.

⁴³ Hâkka/ 69: 40-43.

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, Cilt: I, ss. 112, 211.

⁴⁵ Sarıçam, s. 27.

genç kızlarla yürürken, yanlarından sessizce geçmekte olan bir grup genci görür ve onların sessiz hallerine şaşırarak “*Bunlar kimlerdir?*” diye sorar. İçlerinden biri “*Bunlar Allah’a ibâdet eden ona hakkıyla bağlanan kimselerdir*” diye cevap verince Şifâ bint Abdullah “*Vallahi Ömer b. Hattâb konuştuğu zaman karşısındakileri dinletirdi. Yürüdüğü zaman bir hayli süratli yürür, dövdüğü zaman da acıttırdı. Vallahi o Allah’a hakkıyla ibadet edenlerin en iyilerindendi*”⁴⁶ diyerek pasif bir karakterinin olmadığını, İslâm’a olan bağlılığını ve sert yapısını dile getirmiştir.

1.2. HZ. ÖMER’İN EVLİLİKLERİ VE EŞLERİ

Hiz. Ömer’in evliliklerine baktığımızda onun İslâm öncesi ve sonrasında pek çok evlilik yaptığını ifade eden rivâyetleri görmekteyiz. Her ne kadar Hiz. Ömer’in eşleriyle ilgili rivâyetlerin sınırlı olduğu vakıa ise de, mümkün mertebe bu rivâyetlere ulaşp eşlerinin kim olduklarını ortaya koymaya çalıştık. İslâm öncesi dönemde sefâret görevinde bulunmuş ve dolayısıyla toplum içerisinde hatırı sayılır bir makâm-mevkî sahibi bir kişi olan Ömer’in pek çok evlilik yapmasının tabiî olarak birtakım farklı sebepleri olabilir. Mustafa Öztürk araştırmasında, Câhiliye dönemi ile İslâm’ın ilk yıllarında, genç erkeklerin tek eşliliği tercih ettiğini söyleyerek kişinin yaşı ilerledikçe kabilesi içindeki konumuna paralel olarak ve ekonomik durumuna bağlı olarak yeni evlilikler yaptığını bahseder.⁴⁷ Bu ve benzeri sebeplerle sahâbenin önde gelenlerinden bazılarının çok eşliliği tercih ettiğini rivayetlerden anlamaktayız. Ancak, onun için evliliğin amacı, kendi ifadesiyle “Şehvet için değil, çocuk sahibi olmak için evlenilir”⁴⁸ şeklindeki sözyle anlaşılmaktadır. Tabiî ki bu sözü, o dönemin Arap coğrafyası ve kültürü içinde ve dönemin şartları bağlamında ele almak ve değerlendirmek gerekir. Bu bölümde, ilk olarak eşlerini kısaca ele alıp tanıtacağız, akabinde eşleriyle ilişkilerini ortaya koyan rivâyetleri zikredip değerlendirmeye çalışacağız.

Onun İslâm’dan önce üç kadınla evlendiği rivâyetlerden anlaşılmaktadır. Diğer eşleriyle ise İslâm’dan sonra evlenmiştir. Kaynaklardan ulaşabildiğimiz

⁴⁶ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, Cilt: II, s. 455.

⁴⁷ Mustafa Öztürk, *Câhiliye’den İslâmiyet’e Kadın*, Ankara Okulu, Ankara, 2012, s. 38.

⁴⁸ İbn Sa’d, Cilt: III, ss. 324-325.

kadarıyla ikisi câriyelerinden olmak üzere toplam dokuz evlilik yapan Hz. Ömer'in, eşlerinden ikisini İslâm'a girmedikleri için boşadığını görmekteyiz. Şimdi, ilk olarak eşlerini tanıtmaya çalışacağız.

2.1.1. Zeyneb bint Maz'ûn

Zeyneb bint Maz'ûn b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah el-Kureşî el-Cumahiyye, meşhur sahabî Osman b. Maz'ûn'un kız kardeşi olup Hz. Ömer'in ilk eşi. Evlilikleri Ömer'in Müslüman olmadan önceki dönemindedir. Kendisi Mekke döneminde Müslüman olmuştur. Zeynep bint Maz'ûn'un hicretten önce Mekke'de vefat ettiğinin yanısıra Medine'ye eşi ile beraber hicret ettiğine dair de rivâyet bulunmaktadır.⁴⁹ Zeynep bint Maz'ûn, Abdullah, Abdurrahman el-Ekber ve Hafsa'nın annesidir. Rivâyetlerde Zeynep bint Maz'ûn ile ilgili daha fazla bilgiye ulaşamadık.

2.1.2. Ümmü Gülsûm bint Cervel

Ümmü Gülsûm bint Cervel b. Mâlik b. Müseyyeb b. Rebî'a b. Asram b. Dâbis b. Harâm b. Hubşîyye b. Selûl b. Ka'b b. Amr el-Huzaî, Hz. Ömer'in İslâm'a girmeden önce evlendiği eşlerindendir. "Müleyke" diye de anılmaktadır. Mümtehine Sûresi 10. âyeti⁵⁰ nâzil olduğunda, Ümmü Gülsûm'un Müslüman olmaması sebebiyle araları ayrılmıştır.⁵¹ Ümmü Gülsûm, ondan boşandıktan sonra kendi

⁴⁹ İbn Sa'd, Cilt: III, ss. 265; İbn Hacer, Ebü'l Fazl Şihabüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî (852/1448), **el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe**, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1995, Cilt: VIII, s. 163; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l Ğâbe**, s. 1527.

⁵⁰ Mümtehine/ 60: 10. "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü müslüman hanımlar kâfirlere helâl değildir. Kâfirler de müslüman hanımlara helâl olmazlar. Mehir olarak harcadıklarını onlara (kocalarına geri) verin. Mehirlerini verdiğiniz takdirde, bu kadınlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Müşrik karılarınızın nikâhlarına tutunmayın. (Zira bu nikâhlar ortadan kalkmıştır.) Onlara harcadığınız mehri, (evlendikleri kâfir kocalarından) isteyin. Kâfirler de (İslâm'ı kabul eden ve sizinle evlenen eski hanımlarına) harcamış oldukları mehri (sizden) istesinler. Bu, Allah'ın hükmüdür. O, aranızda hüküm veriyor. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. " **Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli**, İstanbul, 2007.

⁵¹ İbn Sa'd, Cilt: VIII, ss. 12-13; Buhari, Cilt: V, s. 688. (Kitabu's-Şurut/2733)

kavminden olan Ebû Cehm İbn Huzafe b. Ğanim ile evlenmiştir. Hz. Ömer'in Ümmü Gülsûm ile evliliğinden Ubeydullah ve Zeyd el-Asgar adlı çocukları olmuştur.

2.1.3. Karîbe bint Ebî Ümeyye

Karîbe bint Ebî Ümeyye b. El-Muğira b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm el-Kureşî el-Mahzûmî, Resûlullah'ın halası Âtike'nin kızıdır. İsm-i tasgir olarak “Kureybe” diye de çağrılmıştır. İslâm'dan sonra Mümtetine Sûresi 10. âyet nâzil olduğunda İslâm'ı kabul etmemesi üzerine bu hanımından da sulh yoluyla boşanmıştır.⁵² Kureybe Resûlullah'ın hanımı Ümmü Seleme'nin kız kardeşidir. Kureybe daha sonra Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman b. Ebî Bekir ile evlenmiştir. Böylece Hz. Ömer ve Abdurrahman b. Ebî Bekir Resûlullah'ın iki bacanağı olmuştur. Ömer'in Kureybe'den çocuğu olmamıştır.

2.1.4. Cemile bint Sâbit

Cemile bint Sâbit b. Ebi'l Aklâh Kays b. İsme b. Mâlik b. Ümeyye b. Dubeya b. Zeyd b. Mâlik b. Amr B. Afv el-Ensârî, Resûlullah'ın gönderdiği bir seriyyede komutan olarak görevlendirilen ve tarihte Reci olayı olarak bilinen ve Benî Lihyân kabilesi tarafından şehit edilen meşhur sahabî Âsım b. Sâbit'in kız kardeşidir. Asıl ismi Asiye'dir. İsmini beğenmediği için Hz. Ömer'den kendi isminin değiştirilmesini ister ve o da Cemile ismini verir. Fakat bu isim genelde câriyelere verildiği için hoşnut kalmayan Asiye, ismi için Hz. Peygamber'e gittiğinde o da Cemile olarak tekrardan bu ismi verir. Hz. Ömer'in eşi Cemile ile arasında çok iyi bir uyum olduğu, mescide gitmek için yatağından ayrılan kocasını kapıya kadar uğurlayıp öptüğü ve sonra yatağına döndüğü nakledilmektedir.⁵³ Ancak o eşi Cemile'yi ileride boşamıştır. Onun Cemile bint Sâbit'ten Âsım adlı bir oğlu olmuştur. Bir gün Hz. Ömer Medine'de dolaşırken oğlu Âsım'ı görür ve almak ister. Cemile'nin annesi Ensârlı Şemmus bint Âmir çocuğu vermeyince olay halife Ebû Bekir'e intikâl eder ve

⁵² Buhari, Cilt: V, s. 688, (Kitabu's-Şurut/2733); İbn Sa'd, Cilt: VIII, ss. 12-13; İbn Kesir, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Az'im**, Beyrut, 1993, Cilt: IV, s. 213; Kurtubi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh, **el-Camî' li Ahkâmi'l-Kur'an**, Mısır, 1967, Cilt: XVIII, s. 65.

⁵³ İbn Hacer, Cilt: VIII, ss. 67-68.

Cemile şikâyetle bulunup davacı olur. Halifeye gittiklerinde, o “*Ey Ömer, annesinin dokunuşu, kucığı ve kokusu çocuk için daha hayırlıdır. Büyüyene kadar annesinde kalsın sonrasında ikinizden birini seçer*” diyerek çocuğun kadına verilmesine karar verir.⁵⁴

2.1.5. Lüheyve

Lüheyve, Hz. Ömer’in iki câriye eşinden biridir. Cahiliye devrinde iken evlendiği hanımı olduğu rivayet edilmiştir.⁵⁵ O Lüheyve’yi kızı Hafsa’ya hizmet etmesi amacıyla vermiştir. Hz. Hafsa bazen isteği doğrultusunda Lüheyve’yi Hz. Peygamber’in, hangi eşinin yanında olduğuna dair bilgileri ona ulaştırması için kullanmıştır.⁵⁶ Aslen Yemenli bir câriye iken Hz. Ömer’den Abdurrahman el-Evsât adlı bir çocuk doğurarak ümmü’l-veled⁵⁷ olmuştur. Aynı zamanda Âişe adındaki kızının annesi de Lüheyve’dir.⁵⁸

2.1.6. Fukeyhe

Hz. Ömer’in bu hanımı da aslen câriye olup daha sonra ümmü’l-veled olmuştur. Fukeyhe, Hz. Ömer’in Zeyneb adlı kızının annesidir.⁵⁹

2.1.7. Ümmü Hakîm bint el-Hâris

Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm, babası Ebû Cehil’in kardeşi Hâris b. Hişâm, annesi Hâlid b. Velîd’in kız kardeşi Fâtîma’dır. Amcasının oğlu İkrime b. Ebû Cehil ile evlenmiş fakat çocukları olmamıştır. İslâm’ın gelmesinden sonra Mekke’nin fethine kadar kocası ile birlikte müslümanların aleyhinde bulunmuş, Uhud Savaşı’na onunla beraber katılmıştır.

⁵⁴ İbn Sa’d, Cilt: V, s. 15; İbn Ebî Şeybe, Cilt: V, s. 238. (Kitabun Nikâh)

⁵⁵ İbn Kesîr, Cilt: V, s. 220.

⁵⁶ İbn Hâcer, Cilt: VII, s. 243; Feyza Betül Köse, **Cariye**, Endülüs Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 81, 97.

⁵⁷ Ümmü’l-veled, cariyelerin hür bir erkekten çocuk sahibi olmalarıdır. (Detaylı bilgi için bkz. Savaş, İslâm’ın İlk Asrında Kadın, s. 333.)

⁵⁸ İbn Sa’d, Cilt: III, s. 266.

⁵⁹ İbn Sa’d, Cilt: III, s. 266.

İkrime, İslâmiyet aleyhindeki faaliyetleri dolayısıyla Hz. Peygamber'in öldürülmesini emrettiği birkaç kişiden biriydi. Ümmü Hakîm, Mekke fethedilince ailesi ile birlikte Müslümanlığı kabul ettiğinde İkrime öldürüleceği korkusuyla Yemen'e kaçmıştı. Mekkeli diğer kadınlarla birlikte Ümmü Hakîm de Resûlullah'a biat ettikten sonra kocasının hayatının bağışlanmasını isteyenlerdendi. Resûl-i Ekrem ona İkrime'yi öldürmeyeceğine dair söz verince bu defa İkrime'yi geri getirmek için Hz. Peygamber'den izin almış ve kölesiyle birlikte Yemen'e giderek Resûlullah'ın bütün düşmanlarını affettiğini, kendisine de eman verdiğini söylemiş, kocasını kendisiyle beraber Medine'ye dönmeye ikna etmişti.⁶⁰ Hz. Peygamber onların nikâhlarını yenileme gereği duymamıştır.⁶¹ Ümmü Hakîm, İslâmiyet'i benimsedikten sonra Müslümanların yanında savaşmış hatta kocasıyla beraber Bizanslılar'a karşı kılıcıyla çarpışmıştır. İkrime, Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti döneminde yapılan Ecnâdeyn Savaşı'nda şehid olunca mücahidler arasında bulunan Ümmü Hakîm, daha sonra ilk müslümanlardan ve Hz. Peygamber'in kâtiplerinden Hâlid b. Saîd ile nikâhlanmış ancak Hâlid evlendiği gün şehid düşmüştü. Ardından Ümmü Hakîm Hz. Ömer ile evlenmiş ve ondan Fâtıma adında bir kızı olmuştu.⁶²

2.1.8. Âtike bint Zeyd

Âtike bint Zeyd bin Amr b. Nufeyl b. Abduluzza b. Riyâh b. Abdullah b. Kurt b. Rezah b. Adîy b. Ka'b bi Lüey b. Gâlip b. Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinane Aşere-i Mübeşşere'den Saîd b. Zeyd'in kız kardeşi olup aynı zamanda Hz. Ömer'in amcasının torunudur. Habîbe bint el-Hârice el-Ensârî de denir. İslâm'ı kabul eden ilk kadın sahâbilerdendir. Âtike bint Zeyd Hz. Ömer'den önce Abdullah b. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kardeşi Zeyd b. Hattâb ile evlenmiştir. Ancak hangisiyle daha önce evlendiği net değildir. Âtike, Abdullah b. Ebû Bekir ile evliyken babası Hz. Ebû Bekir, güzelliği ve cazibesıyla kocasını etkileyerek onun cihad ve benzeri sorumluluklarını gereği gibi yerine getirememesine sebep olan Âtike'yi boşaması

⁶⁰ İbn Sa'd, Cilt: VI, ss. 85-86.

⁶¹ Malik b. Enes, Ebû Abdillâh b. Enes b. Mâlik b. Ebî âmir el-Ashabî el-Yemenî (179/795), **Muvatta**, Thk. Beşşar Avvâd Maruf-Mahmûd Muhammed Halil, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998, Nikâh 46.

⁶² İbn Sa'd, Cilt: III, s. 266.

için oğluna baskı yapmıştır. Buna son derece üzülen Abdullah karısından ayrıldıktan sonra ona hitâben içli mısraları terennüm ettiğinde, Ebû Bekir oğlunun bu acısını görmüş ve onun yeniden Âtike'ye dönmesine izin vermiştir.⁶³ Abdullah b. Ebî Bekir kendisinden sonra evlenmemek şartıyla Âtike'ye bir miktar mal bırakır. Abdullah Tâif Muhasarası'nda aldığı bir ok yarasından Medine'de vefat edince Âtike çok üzülmüş ve ölünceye kadar kocasına ağlayacağını ifade eden bir mersiye de söylemiştir. Abdullah, Tâif savaşında şehit düşünce geride kalan Âtike evlenmemeye karar vermişti. Fakat Âtike'nin kendisinden sonra evlenmemesi şartını koşan kişinin Abdullah b. Ebî Bekir olmadığı, Zeyd b. Hattâb olduğu rivâyet edilmektedir. O Yemame'de şehit olunca, Hz. Zeyd'den sonra evlenmeyeceğine dair şiirler okur. Eşinin Yemame'de şehit düşmesinden sonra evlenmemiş; ancak Ömer ona *"Allah'ın helal kıldığını kendine haram kıldın. Ondan aldığın malı ailesine iade et"* demiş ve akabinde onu uğraşları sonucu Âtike evliliğe iknâ etmiştir.⁶⁴ Bu evlilik gerçekleşmeden önce Rebîa b. Ümeyye adında bir sahabî Hz. Ömer'e gelerek rüyasında halifenin vefat ettiğini, yerine ise onun geçtiğini söyler. Rüyasının devamında onun, evlenmeyen kadın olarak bilinen Âtike bint Zeyd ile evlendiğini, gerdek günü yanlarına uğradığında kapının üzerinde bir halka olduğundan bahseder. Rebîa, gördüğü rüyayı anlatınca Hz. Ömer *"Ağzından yel alsın, Allah Ebû Bekir'i yaşatacak ve biz de ondan faydalanacağız. Ayrıca şu kadınla evlenmemize de bir sebep yoktur"* diyerek cevap verir.⁶⁵

Âtike, evlenmeden önce birtakım şartlar sunmuş ve o şartların kabul edilmesi üzerine bu evlilik gerçekleşmiştir.⁶⁶ Evlendilerinde Hz. Ömer sahâbeyi çağırıp bir düğün yemeği verir. Hz. Ali, Âtike ile konuşmak için izin ister. Hz. Ali, Âtike'ye gelin odasının yan tarafından seslenerek daha önce eşi Zeyd için söylediği mersiye ve onun bir daha evlenmeyeceğini söylediği sözünü hatırlatır. Âtike'nin ağlaması üzerine Hz. Ömer: *"Ey Ebû'l Hasan! Bunu niye yapıyorsun? Her kadın aynı şeyi*

⁶³ İbn Hâcer, Cilt: VII, s. 184; Asri Çubukçu, "Âtike Bint Zeyd", *DİA*, Cilt: 4, ss. 73-74.

⁶⁴ Sami b. Abdullah el-Mağlusî, *Atlas el-Halife Ömer b. el-Hattâb*, Mektebetü'l Abikan, Riyad, 2005, s. 16.

⁶⁵ İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 266.

⁶⁶ İbn Hacer, Cilt: VIII, ss. 227-228; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 1547.

yapar” diyerek Âtike’yi ağlatmasına tepki göstermiştir.⁶⁷ Âtike’den İyâd adlı oğlu olmuştur.⁶⁸

Âtike’nin Hz. Ömer’le evlenmeden önce koştığı şartlardan biri de namazlarını mescitte kılmasına müsaade etmesini istemesiydi. Hz. Peygamber devrinde kadınlar mescide özgürce gelebiliyor hatta Hz. Peygamber, kadınların mescide gelmesinin engellenmemesini sahâbeye tavsiye ediyordu. Âtike bint Zeyd de sabah, akşam ve yatsı namazlarını her gün mescitte cemaatle kılardı. Âtike onunla evlendikten sonra o bundan rahatsızlık duymuştur. Rivayetlerde Âtike’nin güzel bir kadın olduğu için Ömer’in kıskandığı ve mescide gitmesini istemediğinden bahsedilir.⁶⁹ Âtike bint Zeyd mescide gitmek için ondan izin istediğinde ona: “Mescidlere gitmekle ilgili görüşümü biliyorsun” demiştir. Ancak Âtike: “İznimi kullanacağım” diye karşılık vermiştir. İnsanlar Âtike’ye eşinin bunu istemediğini ve kıskandığını söylediklerinde o “Beni nehyetmekten onu alıkoyan nedir?” diye sorar ve onlar da Resûlullah’ın “Allah’ın kullarını Allah’ın mescidlerine gitmekten men etmeyiniz”⁷⁰ hadisi olduğunu söylemişlerdir.⁷¹ Bu nedenle Hz. Ömer, Âtike kendisinden izin istediğinde ona mâni olamamıştır. Nitekim öldürüldüğünde bu eşi o sırada mescitte bulunmaktadır.⁷²

Âtike bint Zeyd, Hz. Ömer’in şehit olmasından sonra da Zübeyr b. Avvam ile evlenmiştir. Âtike, ona koştığı şartların aynısını Zübeyr b. Avvam’dan da ister. Zübeyr b. Avvam’ın, eşinin mescide gitmesini engellemek için daha sonra bazı tedbirler düşündüğü rivayet edilmiştir.⁷³ Zübeyr b. Avvâm aynı şekilde vefat edince Âtike bint Zeyd onun için de bir mersiye söylemiştir.⁷⁴ Zübeyr b. Avvam’ın Cemel savaşında şehit olmasından sonra Hz. Ali de Âtike ile evlenmek istemiş, ancak o Hz. Ali’nin bu isteğini reddederek “Senin de öldürülmenden korkuyorum, onun için evlilik isteğini kabul edemem” demiştir.⁷⁵ Âtike’nin bu sözü söylemesinin sebebi, evlendiği tüm eşlerinin şehit olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bazı

⁶⁷ İbn Abdilber, s. 1878; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, ss. 1547-1548.

⁶⁸ İbn Sa’d, Cilt: III, ss. 265, 266; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, s. 1547.

⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, Cilt: IV, s. 346.

⁷⁰ Buhari, Cilt: V, ss. 513, 514, Kitabu’l Cumua/ 900)

⁷¹ Buhari, Cilt: V, ss. 513-514, (Kitabu’l-Cumua /900)

⁷² İbn Sa’d, Cilt: VIII, s. 267; İbn Hacer, Cilt: VIII, s. 137.

⁷³ Savaş, *İslâm’ın İlk Asrında Kadın*, s. 94.

⁷⁴ İbn Hacer, Cilt: VIII, s. 228.

⁷⁵ İbn Sa’d, Cilt: III, s. 112; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, s. 1548.

kaynaklarda Âtike'nin Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'le evlendiği ve Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in şehid edildiğini gördüğü ve Hüseyin'e bir mersiye ile ağladığı da rivayet edilmektedir. Vefat eden her kocası için mersiyeler söyleyen Âtike'nin Hz. Peygamber hakkında da bir mersiyesi vardır.⁷⁶

2.1.9. Ümmü Gülsûm bint Ali b. Ebî Tâlib

Peygamberimizin torunu olan Ümmü Gülsûm Fâtıma ve Ali b. Ebî Tâlib'in kızıdır. İbn Sa'd'da geçen rivâyete göre Hz. Ömer, Ümmü Gülsûm ile *“Kıyamet günü benim nesebim ve hısımlığım hariç her türlü nesep ve hısımlık bağı kesilecektir”* hadisine istinâden Hz. Peygamber'le akrabalık bağı kurmak amacıyla Ümmü Gülsûm ile evlenmek istemiştir.⁷⁷ Hz. Ömer evlenirken Ümmü Gülsûm'e kırk bin dirhem mehir vermiştir. Ümmü Gülsûm'den Zeyd el-Ekber ve Rukiyye adında çocukları olmuştur. O Hz. Ali'den kızı Ümmü Gülsûm'ü istediğinde Ali henüz onun küçük olduğunu ve ona bakıp karar vermesini söyler. Ancak Ömer *“Vallahi senin dediğin gibi değildir, ancak senin ne demek istediğini biliyoruz”* diyerek karşılık verdiğinde Hz. Ali kızının hazırlanmasını ister ve Ümmü Gülsûm'e bir hırka vererek *“Bunu Mü'minlerin Emîri'ne götür ve ona benim gönderdiğimi söyle. Selamımı ilet ve kendisine ‘hırkayı kabul edersen onu al, istemezsen onu geri gönder’ de”* demesini söyler. Ümmü Gülsûm, gidince o, *“Allah sana ve babana bereket ihsan etsin. Hırkayı kabul ettim”* der. Ümmü Gülsûm babasına geri döndüğünde Hz. Ömer'in hırkayı açmadığını sadece kendisine baktığını söyler. Hz. Ömer, bundan sonra Ümmü Gülsûm'e bir mektup göndererek ona iltifat ettiğinde Ümmü Gülsûm ona: *“Yaşlı bir adam olmasaydın ya Emirü'l Mü'minin sana yapacağımı bilirdim”* diyerek kızmıştır. Ümmü Gülsûm'ün sözlerinden onun evlilik teklifini hoş karşılamadığı ve kendisine denk görmediği anlaşılmaktadır. Buna rağmen Hz. Ali kızını onunla evlendirmiştir. Bu evlilik halifelik döneminde gerçekleşmiştir.⁷⁸ Adnan Demircan söz konusu evliliğin Hz. Ömer ile Hz. Ali arasındaki dostlukların

⁷⁶ Asri Çubukçu, “Âtike bint Zeyd”, **DİA**, Cilt: IV, ss. 73-74.

⁷⁷ İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 463; İbn Hacer, Cilt: VIII, s. 95; İsmail Altun, “Ehli Beytte Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman Sevgisi”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Erzurum, 2013, ss. 39, 282.

⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 345, (Kitabu'n-Nikâh); İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 464.

pekişmesi ve birtakım kırgınlıkların giderilmesi amacıyla yapılmış olmasının daha uygun olduğunu ifade etmektedir.⁷⁹ Ümmü Gülsûm'un bu evliliği yaptığında çocuk yaşta olduğu anlaşılmaktadır. Bünyamin Erul, Ümmü Gülsûm'un Ömer'in vefatında on dört yaşlarında olduğunu ifade etmektedir. Erul, Ümmü Gülsûm'un doğum tarihi olarak Resulullah'ın vefatından önce h. 10 (632) senesinde olduğunu, halifenin vefatı ise h. 23 (644) senesinde olmasından dolayı Ümmü Gülsûm'un yaşının on dört olduğu bilgisini vermektedir. Ümmü Gülsûm bu evlilikten iki tane çocuk doğurduğuna göre evlendiğinde tahmini on yaşlarında olduğu bilgisine ulaşmaktadır.⁸⁰

1.3. HZ. ÖMER'İN EŞLERİYLE İLİŞKİLERİ

H. Ömer'in evliliklerine baktığımızda onun çok sayıda evlilik geçirdiğini, câriyelerinin ve ümmü'l-veledlerinin olduğunu, aile hayatı hakkında ise sınırlı rivâyetler bulunduğunu görmekteyiz. Yine de bu sınırlı rivâyetlere rağmen eşleriyle olan ilişkilerine ilişkin bazı detayları yakaladığımızı ifade etmek gerekir. Örneğin, onun eşlerine karşı yumuşak olduğu zamanların yanı sıra sert tepki verdiği durumların da söz konusu olduğunu, bazı durumlarda da eşlerinin ona karşı bir tepki verdiğini rivâyetlerden anlamaktayız. Burada, H. Ömer'in eşleriyle ilişkilerine dair çeşitli rivâyetleri ele almaya çalışacağız.

Emir ve Yasaklarına Ailesinin Uymasını İstemesi

H. Ömer halife olduktan sonra ailesine karşı son derece dikkatli davranmaya çalışmış, koyduğu kurallara öncelikle ailesinin uymasını istemiştir. Bir gün mescide gittiğinde sahâbeye yasakladığı şeyleri söylemiş akabinde ailesine gelerek onlara *“Yasakladığım şeyleri duydunuz. Sizden birinin yasakladığım şeylerden birini yaptığını asla görmeyeyim. Yoksa ona cezanın iki katını veririm”* diyerek uyarmıştır.⁸¹

⁷⁹ Adnan Demircan, *Câhiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 125.

⁸⁰ Bünyamin Erul, *Siret Tetkikleri*, Otto Yayınları, Ankara, 2013, s. 198.

⁸¹ İbn Sa'd, *Cilt: III*, s. 289.

Ömer'in Karısının Kıskançlığından Dert Yanması

Onun aile hayatında bazen sıkıntı yaşadığını rivayetlerden anlamaktayız. Eşi Âtike'nin mescide sık sık gitmesini istememesi örneğinde olduğu gibi eşlerini kıskanmasıyla bilinen Ömer'i, bazen de eşlerinin kıskandığı şu rivayetten anlaşılmaktadır: Nuaym b. Hanzale'den gelen rivâyette Cerîr b. Abdullah'ın eşlerinin tavrından rahatsız olduğunu ifade etmesi üzerine o *"Senin çektiğin sıkıntının aynısını ben de çekmekteyim. Ne zaman bir binek veya giysi almak üzere çarşıya veya insanların arasına çıksam hanımım, benim genç kızları seyretmek, onlarla muhabbet etmek için çıktığımı söylüyor"* diyerek Cerîr'e dert yanmıştır.⁸²

İslâm'a Girmeyen Eşlerini Boşaması

Onun İslâm öncesinde bazı evlilikler yaptığından ve bazılarını İslâm sonrasında boşadığından söz etmiştik. Mümtehine Sûresi 10. âyetin⁸³ gelmesi üzerine Hz. Ömer, müşrik olan ve İslâm'ı kabul etmeyen iki karısından sulh yoluyla boşanmıştır. Bu kadınlar; Ümmü Gülsûm bint Cervel ve Karîbe bint Ebî Ümeyye'dir. O bu konuda takva duygusuyla hareket etmiş ve bu doğrultuda Kur'an'ın tavsiyesini, emrini tereddüt etmeden uygulamış ve eşlerini boşamıştır.

Eşlerine Kızması

Hz. Ömer gibi sert bir şahsiyetin eşlerine karşı tavır ve tutumları bizim için son derece önemlidir. Resûlullah'ın eşlerine kendisinden yapamayacağı şeyleri istemelerinden dolayı kızıp yirmi dokuz gün eşlerinden ayrı kaldığı ilâ olayında o, Resûlullah'ın yanına gelerek eşi Cemile bint Sâbit'e kendisinden yapamayacağı bir şeyi istediği için tokat attığını söylemiştir.⁸⁴ Yine bir iş üzerinde çalışırken eşi kendisine birkaç öneride bulunmak istediğinde karısını tersleyerek: *"Niye yaptığım işe karışyorsun!"* demiş bunun üzerine karısı ona: *"Ey Hattâb'ın oğlu, hayret sana! Sen kendine karşı cevap verilmesini istemiyorsun ama senin kızın Resûlullah'a karşı"*

⁸² İbn Ebî Şeybe, Cilt: V, s. 277 (Kitabu'n Nikâh)

⁸³ Mümtehine/ 60:10. "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü müslüman hanımlar kâfirlere helâl değildir. Kâfirler de müslüman hanımlara helâl olmazlar. Mehir olarak harcadıklarını onlara (kocalarına geri) verin. Mehirlerini verdiğiniz takdirde, bu kadınlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Müşrik karılarınızın nikâhlarına tutunmayın. (Zira bu nikâhlar ortadan kalkmıştır.) Onlara harcadığınız mehri, (evlendikleri kâfir kocalarından) isteyin. Kâfirler de (İslâm'ı kabul eden ve sizinle evlenen eski hanımlarına) harcamış oldukları mehri (sizden) istesinler. Bu, Allah'ın hükmüdür. O, aranızda hüküm veriyor. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." **Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meâli.**

⁸⁴ İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 179-180.

kafa tutuyor, hatta o gününün öfkeli geçmesine sebep oluyor” diyerek karşılık vermişti.⁸⁵

Bir defasında Şam valisi olan İyâd b. Ğanm’ın, bulunduğu yerde hamam yaptırması ve nâibler edinmesi halifeyi kızdırmış ve onu Medine’ye çağırıp cezalandırmıştır. İyâd, onun hanımına: “*Emîrû’l-Mü’minîn’e benim suçumun ne olduğunu sor*” demiştir. Ömer’e karısı bu soruyu yöneltince ona kızarak: “*Ey Allah’ın düşmanı sana ne bu işten. Ne zamandan beri benimle Müslümanların arasına giriyorsun? Sen oynanıp atılan bir oyuncaksın*” diyerek sert bir tepki gösterir.⁸⁶ Bu tepkisini hangi eşine verdiği rivayetten anlaşılmamaktadır. Rivâyete baktığımızda yaşadığı toplumda sert kişiliği ile tanınan Ömer’in eşiyle konuşma tarzında ona karşı sert ve haşın olduğunu görmekteyiz. Ancak rivâyetlerden anladığımız kadarıyla eşlerinin devlet ile ilgili işlerine müdahale etmelerinden özellikle rahatsız olduğu ve bu nedenle sert bir tepki verdiği anlaşılmaktadır.

H. Ömer’in “Eşlerinizi Dövmeyiniz” Hadisiyle İmtihani

H. Peygamber “*Eşlerinizi dövmeyiniz*” buyurduğunda ve insanlar kadınları dövmekten vazgeçtiğinde H. Ömer Resûlullah’a gelerek “*Ya Resûlullah! Kadınlar eşlerine karşı gelmeye başladı. Dövme konusunda bana izin versen!*” demiştir. Ancak H. Peygamber “*Bu gece Resûlullah’ın evine yetmiş kadın geldi ve hepsi de kocasını şikâyet ediyordu. Sizin iyi olanlarınız bunu yapmaz*” buyurmuş ve ona izin vermemiştir.⁸⁷ Ancak Ömer’in söylediği “*Kişiye karısını niçin dövdüğü sorulmaz*” sözü kadınlara olan bakış açısı hakkında bize bilgi vermektedir.⁸⁸ Bu sözü evine misafir olarak gelen Eş’as b. Kays’ın yanında karısını dövmesinden sonra söylediği nakledilmektedir.⁸⁹ Enbiya Yıldırım araştırmasında, dövmekle ilgili hadislerde H. Ömer isminin geçtiği rivayetlerin bir kısmının mevzu, bir kısmının da sıhhatinin

⁸⁵ Muslim, Ebû’l Hüseyin Muslim İbnu’l Haccac el Kuşeyri en-Neysaburi (261/879), **el-Camiu’s Sahih**, Talak, 31.

⁸⁶ İbn Şebbe, Ebû Zeyd b. Ömer b. Şebbe en-Nümeiryî el-Basrî, **Târihu’l Medineti’l-Münevvere**, Thk. Fehim Muhammed Şeltut, y.y, Cidde, 1979, ss. 817-818.

⁸⁷ İbn Sa’d, Cilt: VIII s. 205; Darimi, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman b. el-Fazl ed-Darimi es-Semerikandi (255/869), **Sünen-i Darimi**, Kitabu’n-Nikâh, Cilt: 34, ss. 53-54; İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvinî (275/888), Sünen, şrh. Şihâbuddîn Ahmed b. Ebî Bekr el-Busayrî, thk. Cemil el-Attâr, Daru’l-Ceyl, Beyrut, 1995, Nikâh, Hadis No: 51.

⁸⁸ Ebû Davud, Süleymân b. Eş’as b. İshâk es-Sicistani (275/888), **Sünen**, thk. Şuayb el-Arnâvut-Muhammed Kâmil Karabelli, Dâru’l-Müessesetü’l-Âlemiyye, Beyrut, 2009, Kitabu’n Nikâh, Hadis No: 2147.

⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, Cilt: I, Hadis no: 20.

tartışmalı olduğunu belirterek, bu rivayetlerin onun tarikiyle “Ömer” adının söz konusu rivayetlere daha uygun düşeceğinin hesaplanmasından kaynaklanmış olabileceğini de belirtmiştir.⁹⁰

Rivâyetlere baktığımızda Hz. Peygamber’e o günün şartlarında sorular soran ve herhangi bir maruzatını dile getiren kadınlar içerisinde Hz. Ömer’in kendilerini dövdüğüne dair eşlerinden birisinin Resûlullah’a gelip şikâyetle bulunduğu yönelik bir rivâyete rastlamadık. Zira o, Hz. Peygamber’in sözünü her zaman dinlemeye ve uygulamaya çalışmış bir sahabîdir. Eşlerinin, dövme işlemi gerçekleştiğinde bunu engellemek için Hz. Peygamber’e gidebileceklerini bilmemesi mümkün değildir. Ayrıca dikkatimizi çeken bir diğer husus ise eşlerine ne derecede ve ne sıklıkla şiddet uyguladığıdır. Yukarıdaki rivayet dışında, Hz. Peygamber’den eşlerini dövmek için izin isteyen Hz. Ömer’in eşlerini şiddetli bir şekilde dövdüğüne dair bir rivayet bulunmamaktadır. Bu da bize dövme işlemine izin verilmesini istemesinin sebebi olarak kadınlara karşı caydırıcı bir güç görmesinden kaynaklandığı izlenimini vermektedir.

Hız. Ömer’in Toplumsal Duyarlılığı

O halife olduktan sonra daha sade bir hayat tarzı yaşamaya gayret etmiştir. Bu konuda bazen helal olan bir davranışı kendisine haram kıldığı da rivayetlerden anlaşılmaktadır. Nitekim Müslümanlar kıtlık yaşadığı zaman insanların maddî durumlarına olan üzüntüsünden dolayı bu hal geçinceye kadar hiçbir eşine yaklaşmamıştır.”⁹¹

Ümmü Gülsûm’ün Hz. Ömer’den Kıyafet İstemesi

Hız. Ömer’in eşi Ümmü Gülsûm ile evliliğinden önceden bahsetmiştik. Ancak Ümmü Gülsûm ile evlilik hayatları ile ilgili çok fazla malumat bulunmamaktadır. Burada var olan rivayetleri irdeleyerek aile hayatı hakkında bilgi edinmeye gayret edeceğiz. Bir defasında halife İran’daki fetihlerden haber veren bir haberciyle beraber evine gelir ve önlerine yemek getirilir. Eşi Ümmü Gülsûm’ü yemeğe çağırır fakat o: “*Eğer benim erkeklerin yanına çıkmamı isteseydin, Ca’fer’in oğlunun eşine giydirdiği gibi ve Talha’nın eşine giydirdiği gibi sen de bana bu elbiseden başka güzel bir elbise alırdın*” der. Ömer ise: “*Ali b. Ebî Talib’in kızı ve Emîrü’l-Mü’minîn*

⁹⁰ Yıldırım, “Celal Aynasında Bir Portre; Hz. Ömer”, s. 54.

⁹¹ İbn Sa’d, Cilt: III, s. 315.

olan Ömer'in eşi Ümmü Gülsûm denmesine razı değil misin?" dediğinde Ümmü Gülsûm: "Bunun bana ne kadar da az faydası var" diyerek cevap verir.⁹² Bu rivâyete baktığımızda hem Hz. Peygamber'in torunu hem de halifenin eşi olmasına rağmen Ümmü Gülsûm'ün eşinden güzel kıyafetler istemesi ve almadığı için de sitem etmesinin olağan bir durum olduğunu görmekteyiz. Ayrıca sofrada misafiri olduğu halde Ümmü Gülsûm'ü sofraya davet etmesi bize Hz. Ömer'in eşlerinin yabancılarla bir arada bulunmasına dair tutumu hakkında bilgi vermektedir. Mehmet Azimli, bu rivayete dayanarak bu konuda bazı çevrelerce uygulanan haremlik selamlik uygulamasının doğru olmadığını, onun gibi mümtaz bir şahsiyetin yabancı bir erkekle beraber aynı sofraya eşini çağırmasında bir mahzur görmediğini ifade etmekte ve sahabe uygulamasının Kur'an'da geçen: "Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizde bir sakınca yoktur"⁹³ ayeti ile mutabakat içinde olduğunu dile getirmektedir.⁹⁴ Ancak bu konuda Hz. Ömer gibi bir şahsiyetin evine yabancı bir erkeği getirip eşini de o sofraya davet etmesini makul görmeyenlerde bulunmaktadır. Rivayette geçen şahsın, halifenin Irak cephesinde İranlılarla savaşmak üzere gönderdiği komutanı Sariye'nin ona gönderdiği elçi olduğu ifade edilmektedir. Hz. Ömer'in savaş sırasında Irak Cephesinde savaşan komutanı Sariye'ye " Ey Sariye! Dağa çekil. Dağa" diye Medine'de minberden seslendiği ve Sariye'nin de bu sesi duyarak denileni yaptığı rivayet edilmektedir. Bu olay sonucunda Sariye'nin, elçisini halifeye gönderdiği ancak onun, elçiye kim olduğunu sormadığı, elindeki sopasıyla yemeğe oturmasını istediği, daha sonra Sariye'nin ganimetlerden elde ettiği ve hediye olarak kendisine gönderilen mücevher dolu sandığı gördüğünde elçiye şiddetli bir şekilde kızdığı ve cezalandırdığı rivayet edilmektedir. Hz. Ömer gibi bir halifenin elinde bir sopa ile âdeta sürü yerine konulmuş insanların yemek yemelerini kontrol eden ve her haliyle uzaktan gelmiş bir yabancı olduğu anlaşılan misafiri sopasıyla karşılayıp oturtan "bedevi Ömer" portresi uygun görülmemiştir. Bunun yanı sıra görevi sadece komutanın mesajını iletmek ve fethi müjdeleyip bir vazife olarak kendisine emanet edilen hediye halifeye sunmak olan bir elçinin, hediye meselesinde hiç bir suçu da olmadığı halde onun tarafından "Elçiye zeval olmaz"

⁹² Taberî, **Târihu'r Rusul ve'l-Mülûk**, Thk. Muhammed Fadl, Daru'l Mearif, 2. Baskı, Mısır, y.y. Cilt: 4, ss. 187-188.

⁹³ Nur/ 24: 61.

⁹⁴ Azimli, s. 132.

kaidesini hiçe sayarak dövdürüldüğünü ve en ağır cezaya çarptırılmakla tehdit edildiği de kabul edilmemektedir. Dolayısıyla Hz. Ömer'e atfedilen sert mizaç genellikle mübalağa ile büyütülmüştür. Ayrıca ona haddi ziyadesiyle aşan bir takım hikayeler nispet edildiği ifade edilmekte ve onun sorfada yabancı bir adamın yanına eşini davet etmesi de uygun görülmemiştir.⁹⁵

Ümmü Gülsûm'ü Teselli Etmesi

Hz. Ömer, her zaman sert bir kişi olarak karşımıza çıkmamaktadır. Onun yumuşak huylu olduğu dönemlerde mevcuttur. Bir defasında eşi Ümmü Gülsûm'ün ağladığını görünce, yanına çağırarak ona neden ağladığını sormuş ve onu teselli etmiştir. O, Kâb'ul Ahbâr'ı kastederek *"Ey Mü'minlerin emiri, şu yahudi, senin cehennem kapılarından bir kapının üzerinde bulunacağını söylemektedir"* der. Daha sonra o, Kâ'b'ı yanına çağırır. Kâ'b, geldiğinde, kendisi hakkında acele etmemesini ve Zilhicce ayı çıkmadan cennete gireceğini söyler. Bunun üzerine Hz. Ömer sözünün ne anlama geldiğini sorduğunda Kâ'b *"Ey Mü'minlerin emiri, Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın kitabında senin cehennem kapılarının birinde durarak insanları oraya düşmekten engellediğini gördük. Sen öldükten sonra ise onlar kıyamet gününe kadar hep cehenneme atılacaklar"* der.⁹⁶

Eşlerine Hediye Gelmesinden Rahatsız Olması

Hz. Ömer, halife olduktan sonra kendisine ve eşine gelen hediyeler konusunda bir takım tasarruflarda bulunmuştur. Bizans kraliçesinden Ümmü Gülsûm'e gelen gerdanlığı beytûlmala koyup yerine kendi atıyyesinden gerdanlığın bedelini vermesi buna bir örnektir. Ancak bazen eşlerine gelen hediye rahatsız olduğu da görülmektedir. Örneğin; Mûsâ el-Eş'arî'nin, hanımı Âtike bint Zeyd'e elbiselik kadife kumaş hediye etmesinden son derece rahatsız olmuş ve o kumaşı alıp karısının başına vurmuştur. Halife hemen Mûsâ el-Eş'arî'yi yanına çağırtmış ve hanımına hediye vermesine sebep olan durumu sormuştu. Bunun üzerine Mûsâ el-Eş'arî kendisi hakkında acele hüküm vermemesini istemesine rağmen o, elbiselik kumaşı onun başına atmış ve *'Bizim buna ihtiyacımız yoktur'* diyerek tepki

⁹⁵ Ahmed Önkâl, "Sâriye Olayı Üzerine Bir Rivayet Araştırması" **İstem**, Yıl: 3, Sayı: 6, 2005, ss. 32-36.

⁹⁶ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 332.

göstermişti.⁹⁷ Hz. Ömer'in bu eşinin güzel bir kadın olduğundan bahsetmiştik. Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah'tan Âtike'yi boşamak istemesinin sebebi oğlunun, karısının güzelliğinden dolayı ona düşkün olmasından ileri gelmekteydi. Âtike'nin evli olduğu her eşinin vefat etmesinden sonra sahâbenin önde gelenlerinin evlilik teklifinde bulunmaları ve talep edilen bir kadın oluşu da bunu desteklemektedir. Dolayısıyla eşine gelen hediye rahatsızlık duymasının altında iki sebep vardır diyebiliriz; biri eşini kıskanmasıdır diğeri ise halife olmasından ve görevini zedeleyecek herhangi bir durumun olmasını istememesindendir.

Yine valilerinden biri Hz. Ömer'in hanımına iki yastık hediye etmişti. O bunu öğrenince *“Allah belasını versin, bir işi olduğunda benimle halledemeyince eşim vasıtasıyla beni etkilemeye çalışıyor”* diyerek bu yastıkların birini Muhacir diğeri de Ensâr'dan bir kadına vermiştir.⁹⁸ Hz. Ömer fitneye mahal verecek en ufak bir duruma dahi müdahale etmiş ve tepkisini göstermiştir.

Hz. Ömer'in Câriyeleriyle İlişkileri

İslâm öncesi dönemde köle ve cariyelerin toplumda bir sınıf olarak var olduğunu ve bu cariyelerin, sahip olduğu kişinin dilediği gibi onlar hakkında tasarrufta bulunabileceği mal hükmünde oldukları; alınmaları, satılmaları ve kendileriyle cinsel ilişkide bulunulabilen kadınlar olduğu görülmektedir. İslâm sonrasında ise cariyelerle ilgili durumlara hukukî birtakım kurallar getirilmiş ve cariyelik, keyfî uygulamalardan hukukî alana çekilmiştir.⁹⁹ Feyza Betül Köse, araştırmasında cariyeye edinme yollarını; esir almak, satın almak, hediye yahut hibe, tevârüs ve kaçırma olarak vermektedir.¹⁰⁰ Hz. Ömer'in İslâm öncesi dâhil olmak üzere câriyelerinin olduğunu hatta iki tanesinin çocuk doğurduğu için ümmü'l-veled statüsünde olduğunu ifade etmiştik. Ancak cariyelerini hangi yolla edindiği bilgisi rivayetlerde net olarak belli değildir. Fakat aşağıda verdiğimiz rivayette, cariyesinin *“Mü'minlerin Emîri'nin hiçbir câriyesi yoktur, zaten bu ona helal olmaz. O câriye Allah'ın malındandır”*sözünü söylemesi kendisinin cariyeye edinmediği şeklinde anlaşılabilir. Dolayısıyla cariyelerinin kendisine gelen bir ganimet malı yahut hediye olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu rivayet şu şekildedir: Hz. Ömer'in kapısında bir

⁹⁷ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 308.

⁹⁸ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 164.

⁹⁹ Feyza Betül Köse, **Cariye**, s. 65.

¹⁰⁰ Feyza Betül Köse, **Cariye**, ss. 66, 82.

grup sahâbe oturmuş sohbet ederken oradan geçmekte olan bir câriyeyi gördüklerinde içlerinden biri *“Bu Mü’minlerin Emîri’nin câriyesidir”* der. Cârîye bu sözü duyunca geri dönüp oturanlara *“Mü’minlerin Emîri’nin hiçbir câriyesi yoktur, zaten bu ona helal olmaz. O câriye Allah’ın malındandır”* dedikten sonra gider. Ancak halifenin elçisi gelerek Ömer’in onları çağırdığını söyler. Yanına gittiklerinde Hz. Ömer, câriyeye ne dediklerini sorunca, onlar kötü bir şey demediklerini *“Allah’ın malından Hz. Ömer’e ne helal olur?”* diye sorduklarını söylerler. Bunun üzerine onlara *“Allah’ın malından kendime helal saydığım şeyleri ben size söyleyeyim. Biri kışın, diğeri yaz sıcağında giyeceğim iki hulle, hac ve umre görevini yerine getireceğim bir binek hayvanı, Kureyş’ten ne zengin ne de fakir olan orta halli bir adamın zarûrî gıdası kadar benim ve ailemin gıda ihtiyacı. Kaldı ki ben de Müslüman biriyim. Onları etkileyen iyilik veya kötülük yahut zenginlik veya fakirlik, beni de etkiler”* der.¹⁰¹

Cariyeler Araplar arasında Câhiliye’den itibaren cinsel bir figür olarak da görülmüştür. Bir erkeğin nikâhlı eşi veya eşleri dışında câriyelerle birlikte olabilmesi buna bir örnek teşkil etmektedir. Cinsel yönden eşleri ile yetinmeyen erkeklerin bu sebeple cariyeye edindikleri rivâyetler de mevcuttur.¹⁰² Ancak cariyelerinin hamile kalmasını istemeyen erkekler azil yaparak onların hamile kalmasını engellemeye çalışmıştır. Örneğin; Hz. Ömer bir câriyesi ile ilişkiye girdiği zaman azil yaptığı, bu ilişkiden sonra câriyenin hamile kaldığını öğrenince canının çok sıkıldığı nakledilir. Cariyenin siyahî bir bebek dünyaya getirmesi üzerine ona bu çocuğun babasının kim olduğunu sormuş, câriye de bebeğin babasının *“deve çobanı olduğunu”* söyleyince Hz. Ömer çocuğun kendisinden olmadığına sevinmiştir.¹⁰³ Ancak bu rivayete baktığımızda cariyenin zina yaptığını anlamaktayız. Fakat *“Bir cariyeye zina ettiğinde sahibinin ona celde vurmasını ve suçun üçüncü kez tekrarı halinde onun satılmasını”* söyleyen Hz. Peygamber’in hadisi¹⁰⁴ olmasına rağmen onun bu cariyesine ceza verip vermediği rivayetten anlaşılmamaktadır. Ayrıca Feyza Betül Köse araştırmasında, bir cariyeye zina yaptığı zaman cezayı uygulayanların efendileri olduğunu belirtmekte ve Zührî’nin de bu duruma işaret ederek, sünnet olan uygulamanın, cariyenin cezasının

¹⁰¹ İbn Sa’d, Cilt: III, ss. 275-276.

¹⁰² İbn Abdîrrahîh, Cilt: VII, ss. 310-311.

¹⁰³ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 136.

¹⁰⁴ Malik b. Enes, Hudud, 14; Buhari, Buyû’, 66.

bizzat efendisi tarafından verilmesi gerektiğini belirttiğini ve Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma'nın, zina eden cariyesini kırbaçladığına dair rivayetin bulunduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁵

Hız. Ömer'in Evlenmek İsteyip Evlenemediği Kadınlar

Hız. Ömer'in sert kişiliği bazen yapmak istediklerine engel bir durum teşkil etmiştir. Örneğin; Hız. Âişe'nin kız kardeşi Ümmü Gülsûm ile evlenmek istemiş ve bu isteğini Hız. Âişe'ye bildirmiştir. Hız. Âişe kız kardeşine söylediğinde ise, kız kardeşi evlenmek istemediğini ifade etmiştir. Hız. Âişe, “*Sen Mü'minlerin Emîri'nden mi yüz çeviriyorsun?*” dediğinde Ümmü Gülsûm “*Evet, onun katı bir hayat tarzı var ve kadınlara karşı serttir*” sözleriyle karşılık verir. Bunun üzerine Hız. Âişe durumu Amr b. el-Âs'a ileterek onu Ömer'e gönderir. Amr b. el-Âs, ona gelerek “*Bana bir haber ulaştı, Ebû Bekir'in kızı Ümmü Gülsûm'ü istetmişsin*” der. O “*Evet, yoksa beni ona ve onu bana layık görmedin mi?*” diye sorunca, Amr bununla alakası olmadığını ancak Ümmü Gülsûm'ün, Hız. Ebû Bekir'in terbiyesi altında gâyet yumuşak ve tatlılıkla büyüdüğünü ve Ümmü Gülsûm'ün, kendisinin sert kişiliğinden dolayı nasıl tahammül edeceğini ifade eder. Ayrıca herhangi bir konuda kendisine muhalefet ettiğinde Ebû Bekir'in halefi olarak ona nasıl sertçe davranacağını söyler. Hız. Ömer bu durumu Hız. Âişe ile konuştuğunu söyleyince Amr, Hız. Âişe'nin onu elçi olarak gönderdiğini söyledikten sonra isterse ona daha hayırlısını tavsiye edebileceğini belirtmiştir. Hız. Ömer daha hayırlısının kim olduğunu sormuş bunun üzerine Amr da onun Ali b. Ebî Talib'in kızı Ümmü Gülsûm olabileceğini söylemiştir.¹⁰⁶

Hız. Ömer, Ümmü Gülsûm bint Ebî Bekir dışında Ümmü Eban bint Utbe b. Rebîa ile de evlenmek istemiştir. Fakat o, evlilik teklifini “*O kapısını kapatır, başkasına iyiliği dokunmaz. İnsanlara karşı yüzü asık olarak çıkar ve aynı şekilde yüzü asık olarak da geri gelir*” diyerek reddetmiştir.¹⁰⁷ Onun evlenmek istediği bu iki kadının sözüne baktığımızda, bulunduğu toplumda kadınlar tarafından sert biri olarak tanındığını ve kadınların bu özelliğinden dolayı ondan çekindiğini görmekteyiz.

¹⁰⁵ Köse, s. 97.

¹⁰⁶ Sallâbî, s. 200; İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, Cilt: II, s. 432; Rıza Savaş, “Râşid Halifeler Arasında Akıbalık Bağları”, **İstem**, Yıl: 3, Sayı: 6, s. 128; Akbaş, “Hız. Ömer'in Kırbaçı”, s. 58.

¹⁰⁷ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil**, Cilt: II, s. 451.

Hız. Ömer'in evlilikleriyle ilgili olarak eşleriyle hangi sebeplerden dolayı evlendiğini ve aile hayatında eşlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin nasıl olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Ancak rivâyetlerin sınırlılığından dolayı çok fazla detaylı bilgiye ulaşamadık. Ayrıca eşleriyle olan samimiyeti ve muhabbeti hakkında da çok fazla detaylı bilgi bulamadık. Bu durum daha çok onun karşımıza halife sıfatıyla çıkmasından dolayıdır diyebiliriz. Hız. Ömer'in çocukluktan itibaren sert bir kişiliği olsa da Ümmü Gülsûm'ü teselli etmesi rivayetinde gördüğümüz gibi bazen eşlerine karşı yumuşak huylulukla davrandığını da söyleyebiliriz. Ayrıca eşlerinin de onu kıskanması, onun evlilik hayatında eşleriyle olan muhabbetini ve eşlerinin bazı tutumlarına karşı sessiz kaldığını da ifade etmektedir.

1.4. KIZLARI

Hız. Ömer'in, Resûlullah ile olan arkadaşlığı, Kur'an'ı iyi kavraması ve dünya hayatının bir imtihan oluşunu iyi bilmesinden dolayı yaşayışı çok sade idi. Özellikle halife olduktan sonra bu hayat tarzına daha fazla dikkat etmiş ve bu konuda ailesini de kendisi gibi yaşamaya teşvik etmiş, hatta bazen onları buna zorlamıştır. Onun aile hayatına baktığımızda pek çok evlilik yaptığından bahsetmiştik. Bu evliliklerinden on üç tane çocuğı olan Ömer'in çocukları şunlardır: Zeyneb bint Maz'ûn'dan Abdullah, Abdurrahman el-Ekber ve Hafsa adlı çocukları, Ümmü Gülsûm bint Cervel'den, Ubeydullah ve Zeyd el-Asgâr Sagîr'dir. Cemile bint Sâbit'ten Âsım adlı bir oğıu, Ümmü Hakîm'den Fâtıma adlı kızı, Âtike'den İyâd adlı oğıu, Ümmü Gülsûm bint Ali'den Zeyd el-Ekber ve Rukiyye, Lüheyre'den Abdurrahman el-Evsât adlı oğıu ve Âişe adlı kızı, Fûkeyhe'den Zeyneb adlı kızı olmuştur. Fakat biz burada çalışma konumuzla alakalı olması itibarıyla sadece kızları ve onlarla olan ilişkileri üzerinde duracağız. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Hafsa'dan başka diğer kızlarıyla alakalı rivâyet, neredeyse yok denecek kadar azdır. Bunda, Hafsa'nın Hız. Peygamber'in eşinin olmasının büyük bir etken olduğu aşikârdır.

1.4.1. Hafsa

Hiz. Hafsa bi'set'ten beş sene önce 605 yılında dünyaya gelmiştir. Mekke'de Müslüman olmuştur.¹⁰⁸ Bulunduğu dönemde okuma yazmayı bilen nadir kadınlardandır.¹⁰⁹ Kendisine okuma yazmayı öğreten kişi ise Şifâ bint Abdullah'tır.¹¹⁰ Hiz. Peygamberle evlenmeden önce Huneys b. Huzâfe ile evlenmiştir.¹¹¹ Huneys, Uhud savaşında ciddi yara almış ve Medine'ye döndüğünde şehit olmuştur.¹¹² Hiz. Ömer kızının dul kalması üzerine onu en yakın arkadaşlarından biriyle evlendirmek ister. İlk önce Osman b. Affân'a giderek kızı Hafsa'yı ona teklif eder, ancak Hiz. Osman "Birkaç gün düşüneyim" dedikten sonra "Şu günümde evlenmenin doğru olmadığını anladım" diyerek nazikçe reddeder. Daha sonra Ebû Bekir'e giderek aynı teklifi ona yapar. Hiz. Ebû Bekir ise susarak cevap vermemiştir. Cevap vermemesine Ömer biraz da kızmıştır. Daha sonra Hiz. Peygamber Hafsa'yı ister ve Hafsa Resûlullah ile nikâhlanır. Hiz. Ebû Bekir daha sonra Hiz. Ömer'e gelerek şu sözleriyle açıklama yapmıştır:

*"Ey Ömer! Hani sen, Hafsa'yı bana teklif ettiğinde sana cevap vermediğim için bana darılmıştın? Senin teklifine cevap vermekten beni bir şey men edemezdi. Ancak şu var ki, Resûlullah Hafsa'yı almak istediğini bana söylemişti ve ben de Resûlullah'ın sırrını duyurmak istemiyordum. Şayet Resûlullah Hafsa hakkındaki düşüncesini bıraksaydı, onu muhakkak kabul ederdim"*¹¹³

Hiz. Hafsa, Hiz. Peygamber ile evlendiğinde yirmili yaşlarındadır.¹¹⁴ Hiz. Ömer özellikle kızı Hafsa'yı Resûlullah ile evlendikten sonra Hiz. Peygamber'e karşı dikkatli olması hususunda sürekli uyarmıştır. Hiz. Peygamber'in eşlerinden uzak kaldığı dönemde kızı Hafsa'nın yanına girip "Yoksa sen de Resûlullah'a Âişe'nin cevap verdiği gibi cevap mı veriyorsun? Senin ne Âişe gibi kıymetin, ne de Zeynep gibi güzelliğin var!" diyerek kızmıştır. Daha sonra Ümmü Seleme'nin yanına giderek aynı şekilde "Resûlullah'a cevap mı veriyorsunuz?" diyerek tepki

¹⁰⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 1496.

¹⁰⁹ Ömer Rıza Kehhâle, *A'laün-nisâ fi alemeyi'l-Arab ve'l-İslâm*, Müessesetür Risale, Beyrut, t.y. Cilt: I, s. 275.

¹¹⁰ İbn Abdilber, s. 1811-1812.

¹¹¹ İbn Hişam, *Sire*, Cilt: II, s. 6.

¹¹² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 1496.

¹¹³ İbn Sa'd, Cilt: VIII, ss. 81-82.

¹¹⁴ Hüseyin b. Abdurrahman, *Câmiu Ahbari'n-Nisâ*, Mektebetür Rüşd, Riyad, 2004, s. 120.

verdiğinde Ümmü Seleme: *“Allah Allah! Sana mı düştü Resûlullah ile hanımları arasına girmek? Biz onunla konuşuyorsak sorumluluğu bize aittir. Eğer o bizi bundan menetseydi onun emrini tutmak senin sözünü dinlemekten daha üstün olurdu!”* diyerek cevap vermiştir. Daha sonra Hz. Peygamber’in eşleriyle bu şekilde konuştuğuna pişman olmuştur.¹¹⁵

Bir baba olarak çoğu zaman kızını uyaran Hz. Ömer ölüm döşeğindeyken bile kızını uyarmaktan vazgeçmemiştir. Vefatına sebep olan hançer yarasını aldığı zaman, kızı yanına girdiğinde *“Ey Allah’ın Resûlü’nün arkadaşı! Ey Resûlullah’ın hısmı! Ey Em’irü’l-Mü’mînîn! ”* diye hitap ettiğinde o, oğlu Abdullah ibn Ömer’e *“Beni oturt, şu duyduklarımı tahammül edemiyorum ”* dedikten sonra kızı Hafsa’ya *“Ben senin üzerindeki hakkımla, ben öldükten sonra özelliklerimi sayarak ağlamaktan seni men ediyorum. Ama gözlerine hâkim olamam. Ölü için, kendisinde bulunmayan bir takım şeylerin sayılıp dökülerek ağlanması, söz konusu olamaz. Sadece meleklerin yazacakları güzel şeyler hariç ”* diyerek tepki göstermiştir.¹¹⁶

Hz. Ömer, kızlarının evliliklerinde denkliğe önem vermiş bunu yaparken de kızlarını isteyen sahâbeyi incitmemeye çalışmıştır. Bazı kişilerin evlilik taleplerine olumlu cevap verdiğinde oğulları, kız kardeşlerinin evliliklerine müdahale etmiştir. Örneğin; Selmân-ı Farisî, kızı ile evlenmek istediğinde kızını ona vereceğini söylemiştir. Ancak kız kardeşinin Selmân’la evlenmesine karşı çıkan İbn Ömer, durumu Amr b. el-Âs’a iletmiştir. Bunun üzerine Amr doğruca Selmân’a giderek *“Mübarek olsun, bu halife senin gibi birinin kızıyla evlenmesi hususunda Allah için gerçekten tevâzu göstermiş ”* diyerek onun Hz. Ömer’in kızına denk ve lâıyk olmadığını imâ etmiş ve Selmân’ı haddini bilmemekle ve boyundan büyük işlere girmekle itham etmiştir. Selmân, Amr’ın bu sözlerinden rahatsız olmuş ve halifenin kızıyla kesinlikle evlenmeyeceğini açıklamıştır.¹¹⁷ Söz konusu evliliği İbn Ömer’in istememesinin sebebi olarak Selmân’ın eskiden köle olmasıdır diyebiliriz. Çünkü Araplar arasında böyle bir evlilik hoş karşılanmamaktaydı.¹¹⁸

¹¹⁵ İbn Sa’d, Cilt: VIII, ss. 188, 189.

¹¹⁶ İbn Sa’d, Cilt: III, s. 361.

¹¹⁷ Adem Apak, **İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-As**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001, s. 217.

¹¹⁸ Demircan, **Cahiliyeden İslâm’a Kadın ve Aile**, ss. 28-29.

Hz. Ömer vefatından önce kendisinde bulunan Mushaf'ı kızı Hafsa'ya teslim etmiştir. Hz. Osman'ın onu esas alarak Mushaf'ı çoğalttığı ve tekrar Hafsa'ya teslim ettiği rivâyet edilmektedir.¹¹⁹ Ayrıca kızı Hafsa'yı kızları ve malı konusunda da veli tayin etmiştir. Buna göre Hafsa, bu konuda erkek kardeşleri olmasına rağmen mal üzerinde idare hakkına sahip olmuştur. Kız kardeşlerinin nikâhları konusunda da Hafsa ilgilenmiştir. O kardeşlerinden birini evlendirmek istediği zaman kardeşi Abdullah'a söylemiş, Abdullah da evlendirmiştir.¹²⁰

Hafsa'dan Resûlullah'ın eşi olarak ileride tekrardan bahsedeceğiz. Burada daha çok baba-kız rolü üzerinde durmaya çalıştık. Ancak kızıyla olan ilişkilerini ve Resûlullah'ın eşi olarak ilişkilerini tam olarak birbirinden ayırmamız mümkün değildir.

1.4.2. Fâtıma

Annesi Ümmü Hakîm bint Hâris b. Hişâm b. Muğîre'dir. Kızı Fâtıma'yı kardeşinin oğlu Abdurrahman b. Zeyd b. Hattâb ile evlendirmiştir ve Fâtıma'nın bu evlilikten Abdullah adında bir oğlu olmuştur.¹²¹

1.4.3. Rukiye

Rukiye, Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma'dan olan Ümmü Gülsûm bint Ali b. Ebî Tâlib'in kızıdır. Bu kızını İbrâhim b. Nuaym b. Nehhâm el-Adevî ile evlendirmiştir. Ancak Rukiye'nin bu evlilikten çocuğu olmamıştır.¹²²

1.4.4. Zeynep

Hz. Ömer'in câriyesi Fukeyhe'den olan kızıdır.¹²³

¹¹⁹ Buhari, Fezâili'l-Kur'ân, 3.

¹²⁰ Abdurrezzak, Cilt: V, s. 200.

¹²¹ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 265; Taberî, **Riyâdu'n-Nadira**, Daru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984, Cilt: I, s. 426.

¹²² İbn Sa'd, Cilt: III, s. 265; Taberî, **Riyâdu'n Nadira**, Cilt: I, s. 426.

¹²³ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 266; İbn Hacer, Cilt: VII, s. 135.

1.4.5. Âişe

Hız. Ömer'in câriyesi Lüheyye'den olan kızıdır. Onun bu kızı ile ilgili hiç evlenmemiş olduğuna dair rivâyetler vardır.¹²⁴

1.5. HZ. ÖMER'İN KIZ ÇOCUĞUNU DİRİ DİRİ GÖMDÜĞÜ İDDİASI

Toplumumuzda anlatılanlara göre Hız. Ömer Câhiliye döneminde iki şeyi hatırladığını, birinde güldüğünü diğesinde ise ağladığını söyler. Helvadan yaptıkları puta ibadet ettiklerini, acıktıklarında ise onları yediklerini ve bunu hatırladıkça güldüğünü söyler. Câhiliye döneminde ise küçük bir kızının olduğunu, Câhiliye âdetlerince kızını gömmeye götürdüğünü ve kızının sakalını tutarak kendisini gömmemesi için yalvarıp ağladığını ancak yine de kızını gömdüğünü ve bunu da hatırladıkça ağladığını söyler. Hız. Ömer'in kızını gömerek öldürdüğü iddiası kıssacılar tarafından bu şekilde halk arasında yayılmıştır. Ancak bu rivayetlerin sadece Şia kaynaklarında bulunması, Hız. Ömer'i karalamak amacıyla Şia tarafından uydurulduğu izlenimini de bize vermektedir.¹²⁵ Adnan Demircan bu konuda eski kaynaklarda herhangi bir rivâyetin bulunmadığını, bu anlatılanların geç bir dönemde İslâm'ın cânî insanları birer erdem âbidesi haline getirdiğini anlatmak için uydurulmuş olmasının muhtemel olduğunu söyler. Ayrıca anlatılan rivâyetle ilgili hayatına baktığımızda Hız. Ömer'in nübüvvetin 6. yılında İslâm'ı seçtiği ve o zaman yirmi altı yaşında olduğu bilgisi verilir. Kızı Hafsa ise Câhiliye döneminde Kâbe'nin tamir edildiği yılda, nübüvvetten beş yıl önce dünyaya gelmiştir. Buna göre Hız. Hafsa doğduğunda Hız. Ömer'in 15 yaşında olması gerekir. Bu yaştaki bir erkeğin tutulacak kadar sakalının olması pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca kızını öldürdüğü rivâyeti akla yatmamaktadır. Dolayısıyla Adnan Demircan, Hız. Hafsa'nın kendi döneminde okuma yazma bilen nâdir insanlardan olduğu da hesaba katılırsa, ailesinin kadınlar hakkındaki kanaatlerinin bedevilerle bir tutulamayacağını, şehirli Araplar olarak kızlarını öldürdüklerine dair anlatılanların doğru olmadığını söyler.

¹²⁴ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 266; ez-Zübeyrî, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh b. el-Mus'ab ez-Zübeyrî (236/850), *Kitâbu Nesebu Kureyş*, Darul Mearif, Kahire, ths, s. 56.

¹²⁵ Cezairî, Abdulbâki Karane, *el-Vehmî ve'l Hakîkî- fî Sîreti Ömer b. Hattâb*, Dâru't-Tefsîr, Kum ts. s. 39.

Ayrıca bu rivayetin muhtemelen Hz. Peygamber ile Kays b. Âsım arasında geçen diyaloga yönelik olduğundan bahseder.¹²⁶ Hz. Ömer'den nakledilen bu rivayete göre, Temîmli Kays b. Âsım, Resûlullah'a gelerek “*Ben Câhiliye döneminde sekiz kızımı diri diri toprağa gömdüm*” dedi. Hz. Peygamber, “*Her birine karşılık bir köle azad et*” buyurdu. Kays, “*Benim develerim var*” dediğinde, Hz. Peygamber “*O halde her birine karşılık bir deve kes*” cevabını vermişti.¹²⁷ Bu nedenle Hz. Ömer'in kızını gömdüğü iddiasının doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

¹²⁶ Demircan, **Câhiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile** ss. 182, 183; Feyza Betül Köse, “Hz. Ömer'in Aile Hayatı”, **Uluslar Arası Hz. Ömer Sempozyumu**, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sivas, 2018, Cilt: 2, s. 7.

¹²⁷ Adnan Demircan, **Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 29-30.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HAYATTA HZ. ÖMER'İN KADINLARLA İLİŞKİLERİ

Hiz. Ömer'in hayatına baktığımızda onun hayatı boyunca hep ön planda yer alan bir şahsiyet olduğunu görürüz. Bu bölümde sosyal hayatın içinde bir şahsiyet olarak kadınlarla münasebetleri konusunu irdelleyeceğiz. Hiç şüphesiz o ailesi dışında gerek Hiz. Peygamber döneminde gerekse halife olduğu dönemde pek çok kadınla görüşmüştür. Bu amaçla onun kadınlarla olan münasebetini ve kadınlara dair görüşleri hakkında ulaşabildiğimiz rivâyetleri tespit etmeye çalıştık. Câhiliye'den itibaren vefatına kadar hayatın içindeki kadınlarla ilişkisini, karşılaştığı durumları, onlara olan bakış açısını, davranış ve tutumlarını, yaklaşımını konu edinen rivâyetleri bu bölümde ele alıp değerlendirmeye çalışacağız. Kadınlara karşı bakış açısını yansıtan ilgili rivâyetleri incelediğimizde söz konusu rivâyetlerde bir tutarlılık olmadığını görmekteyiz. “Bizler Câhiliye devrinde kadınları bir şey sanmazdık. Nihâyet İslâm dini gelip de Allah onları zikredince¹²⁸ bizler Allah'ın onları zikretmesiyle, onları işlerimizden hiçbirine girdirmeksizin, üzerimizde onlar için bir hak olduğunu düşündük”¹²⁹ diyen Ömer, İslâm'ın gelmesi neticesinde kadınlara karşı bakış açılarının değiştiğini ifade etmiştir. Ancak buna rağmen onun özellikle Medine'ye geldikten sonra kadınların erkeklere üstün olmasından ve Muhacir kadınların da Ensâr kadınlarını örnek almasından rahatsızlık duyduğunu görmekteyiz. Kureyş erkeklerinin, Mekke'de kadınlardan üstün olduğunu ancak Medine'ye hicretten sonra Muhacir kadınların, erkeklere üstün olmaya çalıştıklarını söyler ve bu durumun sebebinin Ensâr kadınlarına bağlar.¹³⁰ Onun kadınların çok fazla ön planda olmasından rahatsız olduğu, kadınları tasvir edip sınıflandırdığı yahut onlar hakkındaki olumsuz görüşlerini ifade ettiği rivâyetlere baktığımızda yukarıdaki sözüyle çeliştiğini görürüz. Söz konusu rivâyetler şu şekildedir. Hiz. Ömer

¹²⁸ Nisa/ 4: 19. “Ey iman edenler, kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkmanız size helal değildir. Açıkça hayâsızlık etmedikçe onlara verdiklerinizin bir kısmını alıp götürmek için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, olur ki, sizin hoşlanmadığınız bir şeyde Allah birçok hayır murad etmiştir.” **Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

¹²⁹ Buhari, **Sahih**, Kitabu'l-Libas, Hadis no: 31; Osman Güner, “İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış”, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2007, Cilt: 23, Sayı: 23, s. 55.

¹³⁰ İbn Asakir, Ebû'l Kasım Ali b. el-Hasen b. Hibetullâh b. Abdullah b. Hüseyin ed-Dımaşki eş-Şafîi (571/1176), **Terâcimü'n-Nisa**, Thk. Sekine eş-Şihabi, Dımaşk, 1982, s. 18.

kadınları tasvir ederken üç gruptan şöyle bahsetmektedir: “*Birincisi; yumuşak huylu ve sözlü, iffetli kadın olup doğurgan olan ve kocasını çok seven kadındır. İkincisi; iffetli Müslüman kadındır. Sadece çocuğunun bakıcısıdır ve başka özelliği yoktur. Üçüncüsü ise; boynundaki kelepçe, bu bitli bir kelepçedir ki kendisinden kolaylıkla kurtulamadığın bir kadındır. Allah böyle kadınları dilediğine musallat eder ve ondan başkası da söküp alamaz*” der.¹³¹ Burada kadınların kocalarına olan davranışlarını esas alarak onları tasvir etmektedir. Ancak bu söze dayanarak Hz. Ömer’in tüm kadınları bir sınıflandırmaya tabi tuttuğunu da söyleyemeyiz.

Râvimiz Evs b. Serîr, Hac için Mekke’ye gittiği bir sırada Mescid-i Harâm’a girdiğini ve orada Hz. Ömer ile Cerîr’i gördüğünü ve aralarında şöyle bir konuşmanın geçtiğini söylemiştir. O, Cerîr’e eşleriyle nasıl geçindiğini sorar. Cerîr ise eşlerinin kendisine kötü davrandığını, birinin günü geldiği zaman diğerinin çocuğunu bile sevemediğini ve kendisine kızdıklarını söyler. Cerîr’in bu sözü üzerine o, kadınların çoğunun ne Allah’a ne de mü’min erkeklere inandığını, belki kocanın kadınlarından birine ihtiyacı olduğu zaman onların kendisini birtakım şeylerle suçladıklarını söyler. Orada bulunan Abdullah b. Mes’ûd Hz. Ömer’e “*Ey Mü’minlerin Emîri! Hz. İbrâhim’in, karısı Sâre’yi hırçın bir huyundan dolayı Rabbine şikâyet ettiğini, Yüce Allah’ın da ona: ‘Kadın kaburga kemiği ile yaratılmıştır. Düzeltmeye kalkarsan kırılır, kendi halinde bırakırsan daha da eğrilir. Onu bu huyuyla kabul et’ diye vahyettiğini bilmez misin?*” der. Hz. Ömer Abdullah b. Mes’ûd’a “*Sende küçümsenmeyecek kadar ilim var*” diyerek onu tasdik etmiştir.¹³² Bu rivâyetlerin siyâk ve sibâkına baktığımızda bu sözleri hangi zamanda ve hangi durumda söylediği, ayrıca onun bu sözleri söylediği andaki psikolojisi bilinmemektedir. Bu yüzden söz konusu rivâyetlere baktığımızda kadınlarla ilgili söylediği sözleri genelleylemeyiz. Onun özelde yaşadığı bir olay üzerine bu sözleri sarfetmiş olması muhtemeldir. Bu nedenle bu bölümde rivâyetlerden yola çıkarak Hz. Ömer’in sosyal hayattaki kadın algısını anlamaya çalışacağız.

¹³¹ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, ss. 309-310.

¹³² İbn Ebî Şeybe, Cilt: V, ss. 275-276.

2.1. KADINLARI AZARLAMASI VE CEZALANDIRMASI

Hız. Ömer'in sert kişiliği ile toplumda tanınması zamanla kaynaklarda bu mizacının daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına ve işlenmesine sebep olmuştur. Azarlama ve cezalandırma müdahalenin daha ileri bir düzeyini kastettiğinden bu başlık altında onun kadınlara karşı daha sert davranışlarını hatta dövmesini işleyeceğiz. Genellikle sert olduğuna dair görüşlerin var olmasından dolayı biz bu bölümde onun sert mizacından başlayarak ılımlı davranışlarına doğru bir gidişat işlemeyi uygun gördük. Bu bölümde gündelik hayatın içinde karşılaştığı durumlar neticesinde kadınlara karşı yaklaşımını ele alan rivâyetlere bakacağız. Bu nedenle ileride ele alacağımız hukukî olaylar kapsamında kadınları azarlaması veya cezalandırmasına yönelik rivâyetlere bu bölümde yer vermedik.

Hız. Ömer'in hayatına baktığımızda karşımıza çoğunlukla sert bir Ömer portresi çıkmaktadır. Nitekim İslâm öncesinde İslâm'a olan düşmanlığı ile bilinen Ömer kadın erkek demeden inananlara şiddet uygulamıştır. Örneğin; Câhiliye döneminde Beni Müemmel'in câriyesi Lübeyne'ye rastlamış ve bu câriyeyi İslâm'a girdiği için şiddetli bir şekilde yoruluncaya kadar dövmüştür.¹³³ Aynı zamanda kız kardeşi Fâtıma bint Hattâb'ın Müslüman olduğunu öğrenmesi üzerine eniştesini ve kız kardeşini dövmüştür.¹³⁴ İslâm sonrasında bu sert karakteri devam eden Hız. Ömer kadınlarda yanlış bulduğu bir davranış olduğu zaman bazen kırbacıyla bazen sözleriyle onları düzeltmeye çalışmış ve onlara karşı tepkisini belli etmiştir. Örneğin; Resûlullah'ın kızı Rukiye vefat ettiğinde kadınların ağladığını görmüş ve kırbacıyla kadınlara vurmuştur. Bunun üzerine Resûlullah onun elinden tutup *“Ey Ömer bırak ağlasınlar”* dedikten sonra kadınlara *“Ağlayın, fakat şeytanın bağırması gibi bağırmayın. Şâyet bu ağlama kalpten ve gözlerden olursa Allah'tandır ve rahmettir. Eğer bu elden ve dilden gelirse şeytandandır”* buyurmuştur.¹³⁵ Onun bu doğrallığı ve bazen aklına geldiği gibi davranması Hız. Peygamber tarafından uyarılmasına neden olmuştur. Özellikle halife olduğu dönemlerde kırbacıyla gezdiğini ve yanlış bulduğu bir davranışa anında müdahale ettiğini rivâyetlerden anlıyoruz. Bir rivayete göre Hız.

¹³³ İbn Hişam, Cilt: I, s. 341; İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 256; İbnü'l-Esir, **el Kamil**, Cilt: II, s. 69.

¹³⁴ İbn Hişam, Cilt: I, ss. 367, 370; İbn Sa'd, Cilt: III, ss. 267-268; İbnü'l-Esir, **el Kamil**, Cilt: II, s. 85.

¹³⁵ İbn Sa'd, Cilt: VIII, Cilt: 37.

Ebû Bekir vefat ettiğinde Muhacir ve Ensâr kadınlarının toplanarak feryat figan ağladıkları haberi kendisine ulaştı. Hz. Âişe'nin de onlar gibi feryat ettiği haberini duyunca hemen oraya giderek kadınları bu şekilde ağlamaktan men etti. Ancak kadınlar matemi bitirmeyince o, Hişâm b. el-Velîd'e, Âişe'yi çıkarıp yanına getirmesini emretti ve Hz. Âişe yanına gelince ona kırbacıyla birkaç kez vurduktan sonra ona “*Ağlamalarınızla Ebû Bekir’e azap verilmesini mi istiyorsunuz? Allah Resûlü ‘Ölü ailesinin kendisine ağlamasıyla azap görür’ buyurdu*” dedi.¹³⁶ Kadınlar bunu duyunca dağılmış ancak sonra tekrar toplanmışlardır.¹³⁷ Bu rivayetten Hz. Âişe'ye kırbacıyla vurduğunu anlamaktayız. Ancak burada dikkatimizi çeken husus Hz. Ömer'in Resûlullah'ın eşini kırbacıyla düzeltmesi hususudur. İleride Ümmühâtü'l-Mü'minîn ile ilişkileri başlığı altında bahsedeceğimiz rivâyetlerde Hz. Peygamber'in eşlerini her türlü fitne ve fesattan korumaya çalışan kişinin söz konusu rivâyette Hz. Âişe'ye tepki vermesi bizce ileride gelen rivâyetlerle tezat bir durum teşkil etmektedir. Fakat bu rivâyette gözden kaçırmamamız gereken bir diğer husus ise onun kırbacıyla vurmasının derecesini bilmediğimizdir. Hz. Âişe'nin gerçekten canını yakıp yakmadığına veya uyarı mâhiyetinde hafif bir vuruş olup olmadığına dair bir durum söz konusu rivâyetten anlaşılmamaktadır. Dolayısıyla buradaki vurma eylemi diğer ağlayan kadınları caydırmak ve Hz. Âişe'ye tepki vermekten çekinmediğini göstermek için de olmuş olabilir.

Sa'd bin Muâz vefat ettiğinde, annesi “*Sa'd'ın annesine, tâlih, tahammül ve ciddiyet bakımından yazıklar olsun!*” diyerek ağlamış ancak Hz. Ömer, Ümmü Sa'd'ın bu şekilde ağlamasına tepki göstermişti. Hz. Peygamber ise “*Kendine gel ya Ömer, Sa'd'ın annesi hariç diğer ağlayanlar yalancıdır. O hayırlısını söyledi ve yalan söylemedi*” buyurarak onun tepkisinden rahatsızlığını dile getirmişti.¹³⁸

Hz. Meymûne vefat ettiği zaman, kadınların Meymûne'nin evinde toplanmış matem tutarak ağladıklarını işitince İbn Abbas'a “*Ey Abdullah'ın babası, Ümmü Meymûne'nin evine gir ve kadınlara örtünmelerini söyle ve yanıma çıksınlar*” dedi. Kadınlar çıktığında ise onlara kırbacıyla vurdu. O kadınlardan birinin örtüsü düşünce sahâbeden birisi “*Ey Mü'minlerin Emîri, örtüsü örtüsü!*” dedi. Ancak halife:

¹³⁶ İbn Sa'd, Cilt: III, ss. 208, 209; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, Cilt: II, ss. 267-268.

¹³⁷ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 209.

¹³⁸ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 429.

“Birakin o kadını, o kadına günah yoktur” diyerek kızgınlığını belirtti.¹³⁹ Burada kadının başının açılmasından dolayı ona günah yoktur demesinin sebebi, kadının başörtüsünü kendi rızasıyla açmaması sebebiyledir.

İbn Abbas’tan gelen bir rivayette ise, İbn Abbas Hz. Ali ile beraber bulunduğu bir zamanda bir kimsenin “Ömer” diye seslendiğini duyduklarını ve hemen kalkıp Hz. onun evine geldiklerini söyler. Hz. Ali oradakilerden birine, sesin ne olduğunu sorduğunda bir kadın, hekimin Ömer’e nebiz¹⁴⁰ verdiğini ve nebizin yaradan çıktığını, ardından içirdiği sütün de çıktığını söyler. Bu duruma şahit olan Ümmü Gülsüm’ün “Eyvah Ömer” diye bağırdığını ve diğer kadınların da onunla beraber ağlamaya başladığını söyler. İbn Abbas akabinde Hz. Ömer’in bu sesleri duyduğunda “*Yemin olsun ki, yeryüzündeki her şey benim olsaydı da, şu meydana gelen durumun korkusundan, hepsini feda ederdim*” dediğini belirtir.¹⁴¹ O vefat edeceğini anladığı zaman kadınların bu şekilde şiddetli ağlamasına tepki göstermiştir. Hatta kızı Hafsa da aynısını yapınca onu ağlamaktan men etmiştir.¹⁴²

Hz. Ömer’e Hâlid b. Velîd’in vefatı üzerine ağlayan kadınlar olduğu ve hoşuna gitmeyecek bir takım şeyler söyledikleri, onları bunlardan sakındırması gerektiği haberi ulaşınca o, kadınların yüzlerini yırtmadan bağırmandan gözyaşı dökmelerinde bir sakınca olmadığını söylemiştir.¹⁴³ Diğer bir rivâyette ise, Hâlid b. Velîd vefat ettiği zaman Hâlid’in annesinin ağlaması üzerine “*Ey Ümmü Halid! Sen Halid’e ve onun kazandığı bütün mükâfâtlara zarar mı vermek istiyorsun? Ellerindeki kına koyulaşincaya kadar, sizde misafir olarak kalmamaya karar verdim*” demiştir.¹⁴⁴ Hz. Ömer’in özellikle cenazede aşırı ağlayan kadınlara tepki vermesinin nedeni olarak İslâm’ın Câhiliye adetlerini kaldırması neticesinde, o adetlerin tekrardan halk nazarında yerleşmesi endişesidir diyebiliriz. İslâmî hassasiyeti son derece fazla olan Ömer, bu konuda kadınlara kamçısıyla vurmaktan yahut sert sözler sarfetmekten de çekinmemiştir. Nitekim kamçısıyla vurduğu

¹³⁹ Abdurrezzak, Cilt: III, s. 557.

¹⁴⁰ Küpe basılarak elde edilen hurma ve üzüm şarabı veya şirasına nEbîz denmektedir. Hem sarhoş edenine, hem de sarhoş etmeyenine aynı isim verildiği gibi üzüm, hurma, bal, arpa ve buğdaydan yapılanlara da aynı isim verilmektedir. Ancak örfte hamr(içki) üzümünden yapılan, nEbîz ise hurmadan yapılan içeceğe denir. (Detaylı bilgi için bkz. Savaş, **İslâm’ın İlk Asrında Kadın**, s. 282.)

¹⁴¹ İbn Sa’d, Cilt: III, ss. 351-352.

¹⁴² İbn Sa’d, Cilt: III, s. 361.

¹⁴³ İbn Sa’d, Cilt: V, s. 50.

¹⁴⁴ İbn Sa’d, Cilt: V, s. 50.

kadının örtüsü düşmesine rağmen, ona hürmet edilmemesini söyleyerek kadının şiddetli ağlamasına karşı çıkması, kendi kızını da özellikle uyarması bunu göstermektedir.

O, kadınlarda kendisini rahatsız eden her duruma tepki göstermiştir. Örneğin; bir gün Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın câriyelerinden birisinin rüzgârdan dolayı elbisesinin açılıp vücûdunun görüldüğünü farkedince elindeki kırbacıyla ona vurmaya çalışır. Sa'd buna engel olmak istediğinde, kırbacıyla ona da vurur ve bundan dolayı Sa'd, ona beddua eder. Hz. Ömer o anda Sa'd'a kırbacı uzatıp kısas uygula deyince, Sa'd “Seni affettim” der.¹⁴⁵

Hz. Ömer halife olduğu dönemde israftan ve lüksten kaçınmış ve özellikle ailesini de kendisi gibi sade yaşamaya zorlamıştır. Bir gün oğullarından Ubeydullah ve Abdullah'ın birlikte sofraya oturdukları esnada etli bir yemek gelmiş, yemekte yağ olmamasından dolayı Abdullah, yağ konulmadıkça yemeği asla yemeyeceğini belirtmişti. Ubeydullah ise babasının o şekilde yemeği yasakladığını söylese de o bunu kabul etmemiştir. Hz. Ömer geldiğinde yemekteki yağı görünce elindeki kırbacıyla Ubeydullah'ı dövmüştür. Daha sonra yemeği hazırlayan câriyeyi dövmek istemiştir. Câriye bir suçu olmadığını, yağın getirilmesini Safiyye bint Ebû Ubeyd'in emrettiğini ve sadece bir hizmetçi olduğunu söylemiş, bunun üzerine onu dövmekten vazgeçmiştir ancak daha sonra Safiyye'yi dövmeye çalışmıştır. Safiyye bir odaya kaçıp kapıyı kilitleyerek dayaktan kurtulmuştur.¹⁴⁶

Hz. Peygamber döneminde yaşanan bir hâdisede kadınların onun sert tarzından tedirgin oldukları ve kaçtıkları görülmektedir. Hz. Peygamber'in yanında Kureyşli kadınların bulunduğu bir gün Hz. Ömer Resûlullah'ın yanına girmek için izin istedi. O kadınlar Hz. Peygamber'in yanında seslerini yükseltiyor ve ondan dünyalık şeyler istiyorlardı. Ömer'in geldiğini anlayan kadınlar onun sesini duyar duymaz hemen perde arkasına saklandılar. O içeri girdiğinde Resûlullah'ın güldüğünü görmüş ve “*Ey Allah'ın Resûlü! Allah seni her zaman güldürsün*” demişti. Resûlullah, ona yanında bulunan kadınların sesini duyunca kaçışmalarına güldüğünü söylediğinde Hz. Ömer: “*Ey kendilerinin düşmanı olan kadınlar!*”

¹⁴⁵ ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârîkî ed-Dımaşkî (748/1348), **Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ**, Mektebetür Risale, Beyrut, 1996, Cilt: I, s. 114.

¹⁴⁶ Abdurrezzak, Cilt: XI, ss. 87-88; İbn Şebbe, Cilt: II, ss. 741-742.

Resûlullah'tan değil de benden mi çekiniyorsunuz?” demiştir. Kadınlar ise kendisinin Resûlullah'tan daha katı ve sert olduğunu söylemişlerdir. Bunun üzerine Resûlullah “Nefsîm kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki, şeytan geniş yolda bile seninle asla karşılaşmak istemez, karşılaştığında da başka bir yola sapar”¹⁴⁷ buyurmuştur.

Hz. Ömer’in Resûlullah’ın yanında olduğu zamanlarda dahi kadınları uyarmaya çalıştığından bahsetmiştik. Ancak bu müdahalelerine Resûlullah bazen tepki vererek davranışlarından dolayı onu frenlemeye çalışmıştır. Sert kişiliğinden dolayı Hz. Peygamber’in onu sık sık uyardığı yahut kontrol etmeye çalıştığını rivayetlerden yola çıkarak söyleyebiliriz. Örneğin; kadınlardan biri bir gün Hz. Peygamber’in yanında onun hoşuna gitmeyecek bir söz söylemişti. Hz. Ömer hemen kadına tepki vererek bu şekilde konuşmamasını söylediğinde Hz. Peygamber “*Bırakın o kadını. Çünkü o evvâh*¹⁴⁸ *bir kadındır*” buyurmuştur. O ‘Evvâh ne demektir’ diye sorunca, Hz. Peygamber “*O huşû duyan bir kadındır*” diye cevap vermiştir.¹⁴⁹

Onun kadınlara verdiği aşırı tepkilere baktığımızda şahsına karşı değil de İslâm’a gelecek zararlara daha çok tepki verdiğini görmekteyiz. Nitekim henüz Müslüman olmamış olan Hind’in, Müslümanlar ve Hz. Hamza aleyhine şiirler okuduğunu ve böbürlendiğini görünce Hassân b. Sâbit’e¹⁵⁰ giderek Hind’in yaptıklarını anlatarak karşılık vermesini istemiştir. Hassân b. Sâbit ise ona karşılık verebilmek için Hind’in okuduğu sözlerden bazılarını söylemesini istemiştir.¹⁵¹

O halife olduğu dönemde Şam valisi Ebû Ubeyde’nin eşi hakkında bir takım dedikodular duymuştu. Bu dedikodulara göre, Şam fethedildiğinde oranın ileri

¹⁴⁷ İbn Sa’d, Cilt: VIII, s. 181; Yıldırım, “Celal aynasında Bir Portre: Hz. Ömer”, s. 50; Mustafa Özkan, “Hudeybiye Antlaşması Özelinde Hz. Ömer’in Kişilik Tahlili Denemesi”, **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstem**, 2010, Yıl: 8 Sayı: 15, s. 44.

¹⁴⁸ Tevbe/ 9 : 114. âyette geçen bir kelime. “İbrahim’in babası için mağfiret dilemesi, sadece ona verdiği sözden ötürü idi. Allah’ın düşmanı olduğunu anlayınca ondan uzaklaştı. Doğrusu İbrahim yumuşak huylu ve sabırlıydı.” **Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meâli**.

¹⁴⁹ Kurtubî, **el-Câmi’ li ahkâmî’l-Kur’ân**, Thk. Abdullah et-Türkî, Müessesetür Risale, Dimaşk, 2006, Cilt: X, s. 403; Gökhan Atmaca, “Hz. Ömer’in Kur’an’ı Anlama ve Yorumlama Yöntemleri”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XIII, Sayı: 24, 2011/ Cilt: II, s. 55.

¹⁵⁰ Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî, Hz. Peygamber’in şairi olarak tanınan sahâbîdir. Hz. Peygamber’i, ashabını ve İslâm dinini müşriklerin hicivlerine karşı şiirleriyle savunduğu için “Şâirü’n-Nebî”, “Ebü’l-Hüsâm (keskin kılıç sahibi)” ve “Ebü’l-Mudarrib (iyi savaşçı)” unvanlarıyla tanınmıştır. Ayrıca annesine nisbetle “İbnü’l-Fürey’a” künyesiyle de bilinir. (Hüseyin Elmalı, Hassân b. Sâbit), **DİA**, Cilt: 16, ss. 399, 400.

¹⁵¹ İbn Hişam, Cilt: III, s. 98.

gelenlerinden biri valinin hanımına değeri üç yüz dirhem olan bir gerdanlık hediye etmişti. Halife Şam'a geldiği zaman Şam valisi Ebû Ubeyde'yle beraber teftiş yaptıktan sonra onun evine gitmiş ve Ebû Ubeyde'nin eşiyle, onun hakkında duyduğu dedikodular sebebiyle tartışmıştır. Kadının açıklamalarını dinledikten sonra onun suçsuz olduğunu anlamıştır.¹⁵²

2.2. HZ. ÖMER'İN KADINLARA MÜDAHALELERİ

Hiz. Ömer, İslâm'a girdikten sonra Resûlullah'ın vefatına kadar onun yanında olmuş ve vahyin iniş sürecini görmüş bir sahabîdir. Dolayısıyla Hiz. Peygamber'in sürekli yakınlarında olup kadınlarla ilgili pek çok şeye şahit olmuştur. Ümmetin halifesi konumuna geçince, sosyal sorumluluğu çok fazla artan Ömer, kadınların sorunlarıyla veya özel durumlarıyla bizzat ilgilenmiştir. Kadınların giysisinden başlayıp onların koku sürünmelerine, süslenmelerine kadar birçok hususta da onlara müdahale etmiştir. Burada kadınlarla karşılaştığı tüm sosyal olayları ele alarak diğer kadınlarla ilişkilerini tahlil etmeye çalıştık.

Hiz. Ömer'in Hassasiyeti ve Hicab Âyetinin İnişi

Hiz. Ömer'in genelde tüm Müslüman kadınlara, özelde ise Ümmühâtü'l-Müminîn'e karşı hassasiyeti aşikârdır. Öyle ki, kimi zaman bu aşırı hassasiyeti, Hiz. Peygamber'in zevcelerinin tepkisine sebep olmuştur. Buna karşın, onun hassasiyetinin, hicab âyeti örneğinde olduğu gibi ilahî ikaz ve uyarılarla takdir ve takrîr edildiğine şahit olunan durumlar da söz konusudur. Hiz. Peygamber'le görüşmek maksadıyla vakitli vakitsiz gelen her tipte insan Resûlullah'ın evine girmektedir. Hiz. Peygamber'in eşlerinin diğer kadınlar gibi olmadıkları âyetlerle izah edilmiş ve onlara bazı yasaklar konulmuştur.¹⁵³ Bu sebeplerden dolayı Peygamber'e gelip eşlerinin tesettüre girmesini ilk tavsiye eden kişi de Ömer'di. Yine bu bağlamda onun bizzat anlattığı Enes b. Mâlik rivâyetinde bu duruma temas

¹⁵² İbn Şebbe, Cilt: III, s. 836.

¹⁵³ Ahzâb/ 33: 32. "Ey inananlar, Peygamber'in evlerine yemeğe çağırılmaksızın vakitli vakitsiz girmeyin, fakat davet edilerseniz girin ve yemeği yiyince dağılın. Sohbet etmek için de girip oturmayın. Bu haliniz peygamberi üzüyor, o da bir şey söylemeye çekiniyordu. Allah gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamber'in eşlerinden bir şey istediğiniz zaman onu perde arkasından isteyin. Bu sayede gönülleriniz de, onların gönülleri de daha temiz kalır. Bundan sonra ne Allah'ın Peygamber'ini üzmeniz ve ne de onun eşlerini nikâhlananız asla câiz değildir. Doğrusu bu Allah katında büyük şeydir." **Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

edilmiştir. Hz. Peygamber başlarda onun bu isteğine karşı sessiz kalmış, ancak hicab âyetinin inişiyle bütün müslüman kadınlar tesettüre girmişti.

Hz. Ömer, Enes b. Mâlik'in rivâyet ettiği hadiste üç arzusunun olduğunu, Hz. Peygamber'in eşlerinin hicabının da bu arzusundan biri olduğunu ve bunların vahiy ile gerçekleştiğini ifade etmiştir:

“Üç şey hakkındaki dileğim Allah'ın vahyine tesadüf etti. Yahut Rabbimin vahyi benim dileğime muvâfık oldu. Birincisi, “Ya Resûlullah Makâm-ı İbrâhîm'i namazgâh tayin etseniz” dedim. Bunun üzerine Bakara suresi 125. âyet nazil oldu. İkincisi, yine ben, “Ya Resûlullah huzurunuzda sâlih, fâsık kimseler giriyor. Kadınlarla görüşüyorlar. Mü'minlerin anneleri olan kadınlarınıza örtünmelerini emretseniz” dedim. Bunun üzerine Allah hicab âyetini gönderdi. Bir kere de Resûlullah'ın kıskançlık gösteren bazı kadınlarına darıldığını duydum. Bunun üzerine onların yanına giderek, “Ey kadınlar! Ya bu hırçınlığınıza son verirsiniz yahut da iyi biliniz ki Allah, sizin yerinize peygamberine daha hayırlı kadınlar verir,” dedim. Sonra peygamberin kadınlarından birinin (Ümmü Seleme'nin) yanına vardım. Kadın bana: ‘Ey Ömer! Resûlullah kadınlarına öğüt veremez mi ki, sen onlara vaaz etmeye çalışıyorsun. Öğüt vermeye ne hakkın var, burada bize akıl hocalığı ediyorsun?’ demişti. Bunun üzerine Allah azze ve celle: ‘Ey Kadınlar! Şayet sizi Peygamber boşarsa onun Rabb'i Peygamber'ine sizden daha hayırlı öyle zevceler verir ki, onlar müslim, mü'min, itaatli, tövbe-kâr, ibâdetli, oruçlu, dul, bâkir kadınlardır’ mealindeki âyeti kerimeyi gönderdi.”¹⁵⁴

Onun hicabla ilgili taleplerini fazla gören ve bu duruma müdahale eden kadınlar da vardı. Hz. Peygamberin hanımlarından Zeynep bint Cahş, Ömer'e “Vahiy bizim evlerimizin içine nâzil olduğu halde bizi ayıplamaya ve terbiye etmeye mi çalışıyorsun?” diyerek tepki göstermiştir. Fakat âyetler onun içtihadını tasdik etmiş ve hicab âyeti onun arzuladığı şekilde inmiştir.

Resûlullah'ın eşleri ihtiyaçlarını görmek için çıktıklarında “menasi” denilen yere gitmekteydi. Sevde bint Zem'a bir defasında yatsı vaktinde çıktığında Sevde'yi uzun boyundan tanımış ve onu tanıdığını ifade etmiştir. Hz. Sevde Resûlullah'a gelip bu durumu haber verince Resûlullah “Allah size ihtiyacınızı gidermek için çıkmanıza

¹⁵⁴ Zebîdî, Ebu'l-Abbas Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif eş-Şercî ez-Zehebî (893/1488), **et-Tecridü's-sarih**, çev: Kamil Miras, Cilt: XI, Hadis no: 47-48; Hz. Ömer'in muvâfakatı olarak zikredilen yukarıda rivayette olduğu gibi Hz. Ömer'in bu üç arzusunun dışında da bazı isteklerine uygun olarak vahyin geldiği rivâyetlerden anlaşılmaktadır. Hz. Ömer'in muvâfakatını yirmiye çıkaranlarda mevcuttur. Hz. Peygamber'in ünlü münafık Abdullah b. Übey'in cenaze namazını kıldırmasına karşı çıkması, Bedir esirlerine uygulanacak muamele, üç safhanın sonucunda haram kılınan içki yasağı konularında her merhalede sadra şifa verecek bir açıklamanın nâzil olması için dualar etmesi bunlardan bazılarıdır. (Detaylı bilgi için bkz. Sarıçam, s. 198.)

izin vermiştir” buyurmuştur. Bir müddet sonra ise hicab âyeti inmiştir.¹⁵⁵ Ancak Rıza Savaş araştırmasında bu olayın vuku bulma zamanının hicab ayetinin inmesinden sonra olduğu şeklinde rivayetlerin mevcut olduğunu ifade etmektedir. Şayet bu rivayetler doğru kabul edilirse Hz. Ömer’in Sevde’ye verdiği tepkiden onun hicab emrine uymamasından rahatsız olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁶ Hz. Sevde’nin onun müdahale etmesinden rahatsız olduğunu rivâyetten anlamaktayız. Resûlullah’ın tepki vermediği yerde Hz. Ömer’in tepkileri onların hoşuna gitmemiştir. İbn Abbas’tan gelen rivâyete göre ise hicab âyetinin inişi Ömer’in Resûlullah ile beraber yemek yediği sırada elinin Resûlullah’ın eşinin eline değmesiyle inmiştir.¹⁵⁷

O h. 13. yılda halife olunca o sene hacca Abdurrahman b. Avf’ı hac emiri olarak göndermiştir. Hz. Ömer Hz. Peygamber’in eşlerine hac ibâdetini yapmalarına izin vermişti. Onlar hevdeçlerinde taşınmış ve hiç kimsenin onlara yaklaşmaması için Osman b. Affân ile Abdurrahman b. Avf’ı onların beraberinde göndermiştir. Hz. Osman bineğiyle beraber onların önünden gitmiş, Abdurrahman b. Avf ise bineğinin üzerinde onların arkasından giderek onları korumaya almıştır. Onlar Hz. Ömer ile beraber her konak yerinde konaklamışlar ve Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf da geçitlerde onlarla beraber dinlenmiş ve onlara peçe taktırmıştır.¹⁵⁸

Halife olduğu dönemde Resûlullah’ın eşlerinin hicab şekli dışında yüzü açık olan Müslüman kadınlar da bulunmaktaydı. Nitekim o yüzü açık olduğu halde şâir kadın olan Hansâ ile konuşmuştur.¹⁵⁹ Ayrıca onun şiirlerini ve belâgatini beğendiğini ifade etmiştir. Hansâ, İslâmiyet’i kabul ettikten sonra Câhiliye âdetlerini bırakmış olmasına rağmen kardeşlerine ve Mudar kabilesinin büyüklerine ağıt yakmayı sürdürmüştür. Hz. Ömer kendisine “*Niçin ağlıyorsun, onlar şimdi cehennem odunu!*” demiş, Hansa da “*İşte şimdi hüznüm bir kat daha arttı*” cevabını vermiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Buhari, Kitabu’l Vudu’, hadis no: 13; Ali Toksarı, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, **Diyanet İlmî Dergisi**, 1993, Cilt: 29, Sayı: 4, s. 72.

¹⁵⁶ Savaş, **İslâm’ın İlk Asrında Kadın**, ss. 191-192.

¹⁵⁷ İbn Sa’d, Cilt: VIII, s. 175.

¹⁵⁸ İbn Sa’d, Cilt: III, s. 134; Cilt: VIII, s. 209.

¹⁵⁹ Ali es-Sallâbî, ss. 205-206; Araplar’ın en meşhur kadın şairidir ve sahâbîdir. İslâm dini ortaya çıktığında çocukları ve kabile mensupları ile birlikte müslüman olan Hansâ, Resûl-i Ekrem ve daha sonra Hz. Ömer ile görüştü. Kaynaklarda belirtildiğine göre (İbn Hacer, Cilt: IV, s. 287) Resûl-i Ekrem onun şiirlerini beğenir ve “Haydi Hunâs!” diyerek kendisine şiir okumasını isterdi. (Ali Şakir Ergin, Hansâ, **DİA**, Cilt: 16, s. 46-47.)

¹⁶⁰ Ali Şakir Ergin, **DİA**, Cilt: 16, ss. 46-47.

Kadınları Mescidden Alkoyması

Hız. Peygamber ve Hız. Ebû Bekir dönemleri ile onun hilafetinin ilk yıllarında kadınlar, namaz vakitlerinin dışında kalan zamanlarda mescide gelip gitme konusunda özgürdüler. Kadınlar burada sohbet edip ip eğiriyor, birtakım rahatsızlıkları olan kimseleri de tedavi ediyorlardı. Ancak zamanla kadınların mescidden uzaklaştırıldığını görmekteyiz. Hız. Ömer bir gün “*Siz hür kadınları mescidde oturmaktan men edeceğim*” diyerek kadınları mescidden çıkarmış ve onların sadece vakit namazlarına gitmelerine müsaade etmiştir. O yatsı namazını kılınca, sopasıyla mescidde bulunan kimseleri dolaşarak onları kontrol etmiş, içlerinden aç olanları tespit ederek onlara yemek yedirmiştir.¹⁶¹

Âtike bint Zeyd onunla mescide rahatlıkla gitme sözüyle evlenmiş ancak Hız. Ömer daha sonra eşinin sık sık mescide gitmesinden rahatsızlık duymuştur.¹⁶² Eşinin mescide sık gitmesinden rahatsızlık duymasının sebebi olarak onu kıskanması olduğunu daha önce belirtmiştik. Sahâbe Âtike’ye eşinin bu durumdan rahatsız olduğunu hatırlattıklarında o Resûlullah’ın “*Allah’ın kullarını mescitlerine gitmekten men etmeyiniz*” hadisini söyleyerek mescide gitmeye devam edeceğini açıklamış ve onun kendisini engelleyemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁶³

O mescidi düzenlerken mescitte kadınların girmesi için ayrı bir kapı yaptırmıştır ve erkeklerin bu kapıdan girmesini de yasaklamıştır.¹⁶⁴ Ayrıca Hız. Peygamber devrinde kadın erkek birlikte abdest alırken Hız. Ömer Hız. Ali’nin onayını alarak bu uygulamayı değiştirmiş ve kadınların abdest alma yerlerini ayırmıştır. Bu rivayete göre bir gün bir havuza uğrar, orda kadın ve erkeklerin birlikte abdest aldıklarını görünce onlara kırbaıyla vurmaya başlar ve havuzun sahibine kadınlarla erkeklerin ayrı abdest alacağı bir pınar yapmasını söyler ve kadınlarla erkeklerin beraber abdest almalarını yasaklar.¹⁶⁵

Onun söz konusu yasak ve uygulamalarına baktığımızda kadınları hangi sebepten dolayı mescidden uzaklaştırdığı rivâyetlerden net olarak anlaşılmamaktadır.

¹⁶¹ İbn Sa’d, Cilt: VIII, s. 296.

¹⁶² Buhari, Cilt: V, ss. 513-514, Kitabu’l-Cumua, Hadis no: 900.

¹⁶³ Zebîdi, Cilt: III, s. 50,

¹⁶⁴ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülüsî (456/1064), **el-Muhalla**, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Matbaatü’l Münire, Kahire, b.t.y. Cilt: III, s. 131-132; İbn Kesir, **Müsned el-Faruk Emiri’l Mü’minin Ebî Hafs Ömer b. el Hattâb**, Darul Felah, Kahire, 2010, Cilt: I, s. 185.

¹⁶⁵ Abdurrezzak, Cilt: I, ss. 75, 76; Savaş, s. 94.

Ancak Hz. Peygamber devrinde kadınlar erkeklerin arkasında namaz kılmaktaydı. Bu durumdan dolayı Hz. Peygamber'in erkeklerin avret yerlerinin gözükmeye ihtimaline karşı kadınların erkekler secdeden kalkmadan kalkmamalarını istemesi kadınların rahatsız olmamaları için aldığı bir tedbirdir.¹⁶⁶ Hz. Ömer'in mescide gelen kadın ve erkeklere karşı yaklaşım tarzına baktığımızda onun hem kadınları hem de erkekleri davranışları noktasında uyardığını görmekteyiz. Kadınların mescide gelirken güzel koku sürünmelerini istememesi bu duruma bir örnektir. Bu sebeple kadınların yahut erkeklerin maruz kalacağı fitneyi engellemek adına böyle bir uygulamaya gittiğini ifade edebiliriz. Ayrıca o günkü şartlarda mescid sadece bir ibâdet yeri değil, aynı zamanda İslâm devletinin bir parlamentosu idi. İslâm kadının parlamento'ya girmesine engel değildi ancak o günün toplumunda kadınlar henüz bu duruma hazır da değillerdi. Bazı kadınların kamu işlerine katılmaları ve görüşlerini beyan etmelerine rağmen genelde kadınlar yönetim işinde geri planda bulunmaktaydı. Kadınları uzaklaştırmasının bir sebebi olarak kadınları yönetim işinden uzaklaştırmasıdır da diyebiliriz. Nitekim kendisi devlet işleriyle ilgilendiği esnada fikir vermeye çalışan karısının müdahale etmesinden rahatsız olmuş ve onu terslemiştir.

Kadınların Kıyafetlerine ve Süslenmelerine Karışması

Hz. Ömer Müslüman kadınların giyimlerine dikkat etmelerini istemiş ve bazı durumlarda giyim tarzlarına, süslenmelerine de müdahale etmiştir. Ancak burada dikkat etmemiz gereken bir durum vardır ki o da kadınlara müdahalesinde İslâm'a aykırı olacak bir davranışta bulunmamış olmasıdır. Bilakis o Müslüman kadınların statüsünü ve değerini önce toplumun gözünde korumaya çalışmıştır. Aldığı karar ve yaptığı uygulamaları da kadını eve hapsedme yahut tamamen gizleyip toplumdan soyutlama şeklinde değildir. Müslüman kadınlar gerekli olduğu yerde kamuda, mescitte yer almış veya herhangi bir yerde meşrû sınırlar dâhilinde erkeklerin olduğu yerde bulunmuştur.

O kadınların keten türü elbise giymelerini yasaklamıştır. Şeffaf olmadığı söylendiğinde ise şeffaf olmasa da içini belli ettiğini söyleyerek kadınların giysilerine dikkat etmesini istemiştir.¹⁶⁷ İslâm'ın mümtaz şahsiyeti olan Ömer

¹⁶⁶ Savaş, **İslâm'ın İlk Asrında Kadın**, s. 95.

¹⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, Cilt: IX, s. 616.

hayatını çok sade yaşamış, hiçbir zaman lükse kaçmamış ve ümmete de sade yaşamaları için telkinlerde bulunmuştur. Bu yüzden o kadınların ipek elbise giymesinden de rahatsızlık duymuştur. Resûlullah'ın “*İpekten giysiler giymeyin. Zira dünyada iken bunları giyenler ahirette artık giyemezler*”¹⁶⁸ hadisini rivâyet etmiştir. Esasında kadınların ipek elbise giymekte herhangi bir sakınca yokken kanaatimizce Hz. Ömer hem kadınların giyim şekli ile kendilerini muhafaza etmeleri gerektiğini düşünüyor hem de Müslümanların aşırı lükse kaçmasından rahatsızlığını dile getiriyordu. Ayrıca o câriyelerin kıyafetlerine de karışarak onların hür kadınlardan ayrı olmasına dikkat etmiştir. Çünkü o dönemde câriyeler toplumun bir parçasıydı. Câhiliye'den itibaren var olan bu câriyeler hür insanlardan ayrı kabul edilmiştir. Bir gün Hz. Hafsa'nın evinden hürlerin giydiği kıyafeti giyen bir kadın topluluğu çıktı. Bu kadınlar ipekten elbise giyinmişti. İçlerinden bir kadın evden çıktıktan sonra adamın birini gözetleyince Hz. Ömer'in dikkatini çekti ve kızına o kadını sordu. Bunun üzerine Hz. Hafsa, babasına o kadının Abdurrahman'ın câriyesi olduğunu söyledi. Kızına bu câriyenin niçin hürler gibi ipekten elbise giydiğini sordu ve o câriyeyi hürler gibi giyindiği için diğerleriyle karıştırdığını söyledi.¹⁶⁹ Yine Hz. Ömer başka bir câriyenin de cilbâb¹⁷⁰ giydiğini görünce hürlerle benzememesi için onu çıkarmasını istemiştir. Bu câriyeye cilbâbı süs eşyası olarak gördüğü için erkeklerin yanılabileceğini söyleyerek kızmıştır. Çünkü o günkü toplumda câriyelerin hür kadınlar gibi bir statüsü bulunmamaktaydı. Bu nedenle câriyelerin cilbâb giymesini yasaklamıştır.¹⁷¹ Burada dikkat etmemiz gereken önemli nokta ise, bu yasağının başörtüsünü açtırmak şeklinde anlaşılmaması durumudur. Bu konuda Rıza Savaş, Hz. Ömer'in tavrının cariyelerin statülerinin üstüne çıkıp hür kadınlar gibi giyinerek durumlarını gizlemeleri ile ilgili olduğunu ve dış elbise dediğimiz cilbâb giyinmelerine ve peçe takmalarına müdahale ettiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla buradaki müdahalenin başörtüsünü açmak şeklinde yanlış anlaşılmaması gerektiği kanısını taşımaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber devrinde kadınların

¹⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, Cilt: IX, s. 586.

¹⁶⁹ Abdurrezzak, Cilt: III, s. 136.

¹⁷⁰ Cilbâb, kadınların dışarı çıkarken kadının başına aldığı bir örtüye denmektedir. Ancak cilbâbın tam olarak ne olduğu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Fakat cilbâbın pahalı bir dışarı elbisesi olduğu ve herkeste bulunmadığı bilinmektedir. (Detaylı bilgi için bkz. Savaş, **İslâm'ın İlk Asrında Kadın**, s. 182-183.)

¹⁷¹ Abdurrezzak, Cilt: III, ss. 135,137.

tamamının cilbâb sahibi olmadığının rivayetlerden anlaşıldığını söyleyerek onun bu müdahalesinin sebebi olarak o dönemde fetihler sonucu ekonomik durumun düzelmesi neticesinde diğer kadınların da cilbâb alacak ekonomik düzeye ulaşmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla Hz. Ömer burada hürlere has olan giyim tarzının sınırını belirleyerek cariyelerin statülerinin anlaşılmamasına müdahale etmiştir.¹⁷²

Yine sarı renkte elbise giyen bir adamı gördüğünde bu elbiseyi kadınlara vermesini istemiştir. Kanaatimizce bu adama müdahalesi o dönemde kadınların sarı renkte giysi kullanmalarından dolayıdır.¹⁷³ Ayrıca bu adama tepki vermesinin bir diğer sebebi ise kültürel yozlaşmanın önüne geçme eğiliminden dolayıdır da diyebiliriz. *“Kadınlara karşı çıplaklıkla yardım edin. Çünkü onlardan birinin giyecek kıyafeti çok olup süsleri güzel olduğunda dışarı çıkmak hoşlarına gider”*¹⁷⁴ sözleriyle de müslümanları uyarmasının sebebi kadınların fitrat gereği süslenmeye daha meyilli olmaları ve beğenilme arzularının olmasından dolayıdır. Bu nedenle Hz. Ömer kadınlarda süs teşkil edecek her şeye müdahale etmiştir. Kadınların kınayla nakış yapmalarını ve parmak uçlarını kınayla boyamalarını da yasaklayarak kadınların kınalı yerlerini gizlemelerini, izârlarının¹⁷⁵ bağını belden bağlamalarını ve o şekilde namaz kılmalarını istemiştir.¹⁷⁶ O sadece Müslüman kadınların giyimine değil aynı zamanda Yahudi ve Hristiyan kadınların kıyafetlerine de müdahale etmiştir. Yahudi ve Hristiyan kadınların Medine’de üç günden fazla kalmalarını yasaklamış ve bu süre içinde giyimlerini Müslüman kadınların giyimlerine benzetmelerini istemiştir.¹⁷⁷

Kadınların Dövme Yapmasını Yasaklaması

Dövme, insan vücudunun muhtelif yerlerine yüze, kola, ele, göğse, derinin iğne vb. sivri âletlerle şekle uygun olarak delinip, üzerine mürekkep, çivit vs. dökülmek sûretiyle yapılan resimlerle vücudun süslenmesidir. Dövme Câhiliye Arapları arasında yaygın bir âdetti. Bilhassa Arap kadınları dövme hususunda çok ileri giderek vücutlarının birçok kısımlarını nakışlarla doldurmuşlardı. Hattâ bazıları

¹⁷² Savaş, **İslâm’ın İlk Asrında Kadın**, s. 261.

¹⁷³ Abdurrezzak, Cilt: XI, ss. 76, 79.

¹⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 420.

¹⁷⁵ İzâr; bir şeyi içine saran, kuşatan ve kaplayan manasını taşıyan bu kelime, insan vücudunun belden aşağı kısmını saran ve kuşatan bir elbise için kullanılmaktadır. (Detaylı bilgi için bkz. Savaş, **İslâm’ın İlk Asrında Kadın**, s.182.)

¹⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 412.

¹⁷⁷ Abdurrezzak, Cilt: VI, s. 54.

vücutlarına tapındıkları put şekillerini kazımışlardı. Bir gün Hz. Ömer’e kendisine dövme yapan bir kadın getirildiğinde yanında hazır bulunan sahâbeye dövme hakkında Resûlullah’tan bir şey işitip işitmediklerini sormuş, içlerinden Ebû Hureyre ayağa kalkarak Hz. Peygamber’in “*Ey kadınlar, dövme yapmayın ve dövme yaptırmak da istemeyin*” buyurduğunu söylemiştir. Bunun üzerine o kadınların dövme yapmasını yasaklamıştır.¹⁷⁸

Güzel Kokular Sürülmesini Yasaklaması

İnsanda koku duygusu günlük duyguların büyük çoğunluğunu etkilemektedir ve hafızada da önemli bir rol oynamaktadır. Koku yüzyıllardır insanlar için önemlidir ve insanlar arasında bir iletişime de vesile olmuştur. Hz. Ömer bu nedenle kadınların koku sürünerek dışarı çıkmalarına müsaade etmemiştir. Bir gün kadınlardan biri güzel kokular sürünerek dışarı çıktığında kadının koku süründüğünü anlamış ve kadına “*Güzel kokular sürünüp çıktın ve adamlar seni, kokundan tanıdı. Şüphesiz ki erkeklerin kalbi gırtlaklarının üstündedir*” diyerek kamçısıyla vurmuştur.¹⁷⁹ Yine bir gün mescitte kadın saflarında dolaşırken, bir kadından güzel koku geldiğini anlamış ve “*Eğer bu kokunun kimden geldiğini bilseydim ona yapacağımı bilirdim*” diyerek tepki göstermiştir.¹⁸⁰ Onun bu tepkileri toplumsal yozlaşmayı engellemek içindir. Kadınların fitneye mahal verecek her türlü durumdan kaçınmalarını istemektedir.

Müslüman Kadınlara Hamam Yasağı Koyması

Hz. Ömer Müslüman kadınlarla gayri müslim kadınların aynı hamama gitmesini, gayri müslim kadınların Müslüman kadının çıplak tenini görmesinin câiz olmadığını düşünmesinden dolayı yasaklamıştır. Müslüman kadınlarla gayri müslim kadınların aynı hamama girdiklerini öğrenince Ebû Ubeyde’ye bir mektup yazarak “*Bana Müslüman kadınlarla gayri müslim kadınların hamama beraber girdikleri haberi ulaştı. Bunu derhal yasakla. Allah’a ve ahiret gününe yemin ederim ki, gayri müslim kadınların, Müslüman kadının çıplak tenini görmesi câiz olmaz*”¹⁸¹ diyerek yasaklamıştır.

¹⁷⁸ Buhari, Cilt: XI, ss. 759-760, Kitabu'l-Libas, hadis no: 5946.

¹⁷⁹ Abdurrezzak, Cilt: IV, ss. 370-371.

¹⁸⁰ Abdurrezzak, Cilt: IV, ss. 373-374.

¹⁸¹ İbn Kesir, **Müsned’ul-Faruk**, Cilt: II, s. 601; Nesibe Demirdağ, “Kur’an Perspektifinde Fıtrî, Dini ve Ahlakî Bir Olgu Olarak Örtünme”, **Ankara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2006, s. 66.

2.3.ÜMMÜHÂTÜ'L-MÜ'MİNİN İLE MÜNASEBETLERİ

Hiz. Ömer halife olduktan sonra uygulamalarında özellikle Hiz. Peygamber ve kendisinden önceki halife Ebû Bekir'i takip etmiştir. O dönemlerde olduğu gibi kendisinin halifelik yıllarında da ümmeti ilgilendiren konularda istişâre etmek için sahâbe mescide çağırıldığında kadınlarda iştirak ediyor; halifenin görüşüne zıt bile olsa fikirlerini beyan edebiliyorlardı. O kadınları ilgilendiren mevzularda Resûlullah'ın hâne-i saadetinde yetişen Hiz. Âişe'ye gider, bazen de kızı Hafsa'ya veya Ümmü Seleme'ye danışırđ. Bu başlık altında Hiz. Ömer'in Resûlullah'ın eşleriyle olan münasebetlerini rivâyetler ışığında ele aldık.

Hiz. Ömer'in Dinî Konularda Hiz. Âişe'yi Otorite Sayması

Hiz. Ömer herhangi bir konuda sıkıntıya düştüğü zaman Hiz. Âişe'ye giderek ondan yardım istemiştir, çünkü Hiz. Âişe Resûlullah'ın hane-i saadetinde yetişmiş ve Resûlullah'tan da pek çok hadis rivâyet etmiştir. Hiz. Âişe bazı durumlarda Hiz. Ömer'i tasdik etmiş, bazen de onun bilgi yanlışlığını düzeltme gereğı duymuştur.

Örneğin bir gün o Hiz. Peygamber'in Bedir savaşında ölen Mekkeli müşrikler hakkında “*Onlar dediklerimi iştirir*” dediğini rivâyet etmişti. Bunu duyan Hiz. Âişe “*Onlar kendilerine söylediklerimin doğru olduğunu elbette şimdi bilecekler*” diyerek düzeltmiş ve “*Bil ki sen ölümlere iştiremezsin*” âyetini de delil getirmişti.¹⁸² Yine Hiz. Âişe'nin, ailesinin ağlaması üzerine ölünün azap çekeceğini bildiren hadise yönelttiğı eleştiride de benzer bir durum söz konusudur. Hiz. Âişe, Hiz. Peygamber'in böyle bir şey söylemiş olamayacağı düşüncesiyle haberi rivayet eden Ömer'in yanılmış olabileceğini belirtmiş ve hadisin aslı ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Resûlullah'ın bir yahudi kadının cenazesine uğradığında “*Onlar bu cenazeye ağlıyorlar, hâlbuki o, kabrinde azap görüyor*” buyurduğunu söyleyerek hadisin aslını ifade etmiş ve onu düzeltmiştir.¹⁸³ Resûlullah'ın eşleri, onun hadislerini çok fazla bildirdi. Bu konuda Ümmü Seleme ve Hiz. Âişe'nin bir benzeri yoktu. Ayrıca Hiz. Peygamberin eşi Ümmü Seleme'den de bazen bilgi almıştır.¹⁸⁴ Hiz. Âişe, vefat

¹⁸² Buhari, Cilt: VIII, s. 35, Kitab'u-l Megazi, Hadis no: 3978.

¹⁸³ Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî (794/1392) **Hiz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiğı Eleştiriler**, Haz: Bünyamin Erul, Otto Yayınları, Ankara, 2015, s. 191.

¹⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, Cilt: VI, s. 317.

edinceye kadar Hz. Ömer ve Hz. Osman, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ona haber göndererek ondan sünnetleri sormuşlardır.¹⁸⁵

Bir gün Zeyd b. Sâbit, guslün ancak meninin gelmesi ile gerekeceğini, cinsel birleşmelerde eğer kişi inzal olmamışsa gusül gerekmeyeceğine dair fetva vermişti. Hz. Ömer bu fetvayı ashâbın büyüklerine sorduğunda onlar ihtilafa düştü. Hz. Ali bu konuyu Peygamber'in eşlerine sorması gerektiğini söyledi ve o soruyu önce Hafsa'ya sormuştu. Fakat o bilmediğini söyleyince soruyu Hz. Âişe'ye yöneltmiş ve o "*Sünnet yerleri birbirini tecavüz edince gusül gerekli olur*" diyerek cevap vermişti. Hz. Ömer "*Bunu yaptığı halde, ardından yıkanmayan birisini duyarsam, onu mutlaka cezalandırırım*" diyerek bu konuda Hz. Âişe'nin görüşüne katıldığını ifade etmiştir.¹⁸⁶

Yine bir gün çarşığı gezerken sahabeden Amr b. Umeyye'nin bir atkı almaya çalıştığını görmüştü. Ona elbiseyi ne yapacağını sorduğunda Amr, atkıyı tasadduk edeceğini söylemişti. Bir müddet sonra yine Amr'a rastladı ve atkıyı ne yaptığını sormuştu. Amr onu tasadduk ettiğini söyleyince o kime tasadduk ettiğini merak ederek sormuştu. Amr eşine tasadduk ettiğini söyleyince Hz. Ömer "*Tasadduk ettiğini mi iddia ediyorsun?*" diyerek cevap vermişti. Amr ise "*Evet, çünkü Hz. Peygamber'in 'Onlara verdikleriniz sizin için sadakadır'* dediğini duyduğunu söylemişti. Bunun üzerine Hz. Ömer "*Resûlullah'a yalan isnad etme*" diye tepki gösterince bu ikisi Hz. Âişe'nin huzuruna çıkmıştı. Hz. Âişe ise Amr'ı doğruladı.¹⁸⁷

Onun Resûlullah'ın eşleriyle olan ilişkilerine baktığımızda hicab âyetinin inişi sırasında aralarında geçen durum da son derece önemlidir. O Resûlullah'ın eşlerinin hicaba girmesini çok fazla arzulamış ve bu konuda Resûlullah'ı da sıkıştırmıştır. Resûlullah ise başlarda sessiz kalmıştır. Daha sonra hicab âyetinin inmesiyle Hz. Peygamber'in eşleri hicaba girmiştir.¹⁸⁸ Hz. Âişe'nin, Hz. Ömer'in rivayetlerine yönelik itiraz ve tenkitlerine baktığımızda, Hz. Peygamber'in sünnetine yahut hadislerine karşı olumsuz bir tavır olmadığını görürüz. Onların itirazları yahut Hz. Ömer'in zorlandığı yerde Hz. Âişe'ye başvurması, hata ve vehme düşüp yanılma endişesinden kaynaklıydı. Dolayısıyla buradaki itiraz raviler tarafından Hz.

¹⁸⁵ İbn Sa'd, Cilt: II, s. 375.

¹⁸⁶ Zerkeşi, **el-İcâbe**, el-Mektebetü'l İslamî, 2. Baskı, Beyrut, 1970, ss. 68, 70.

¹⁸⁷ Zerkeşi, ss. 70-71.

¹⁸⁸ Buhari, Cilt: I, ss. 405-406, Kitâbu'l Vudu', Hadis no:13.

Peygamber’e nispet edilen haberler ve rivayetlere yöneliktir. Hz. Ömer gibi bir sahabinin Hz. Peygamber’in hadisini reddetmesi düşünülemez. O hata yaptığında bu konuda en çok güvendiği kişilerden olan Hz. Âişe’ye giderek hatasını düzeltme gereği duymuştur.

Ümmühâtü’l-Mü’minîn’i Kınaması

Hz. Ömer, Resûlullah’ın en yakın arkadaşlarındandı ve Resûlullah’a olan sevgisinden dolayı bazı zamanlarda Hz. Peygamber’in eşlerine uyarı yapma gereği duymuştur. Örneğin; Hz. Peygamber, eşleri kendisinden daha refah yaşamaya dair birtakım isteklerde bulunduklarında onlara kızmış ve ilâ¹⁸⁹ yaparak bir ay eşlerinden uzak kalmıştı. Bu hadise gerçekleştiğinde o Resûlullah’ın eşlerine giderek Hz. Peygamberi üzmelerinden dolayı onlara uyarı yapmıştı. Söz konusu rivayette İbn Abbas Hz. Ömer ile beraber yolculuk yaparken ona Hz. Peygamber’in eşlerinden hangilerinin, Resûlullah’a karşı birbirlerine yardım ettiğini ve dolayısıyla Tahrim Sûresi 4. âyetin inmesine sebep olduğunu sormuştu. Hz. Ömer o ikisinin Hafsa ve Âişe olduğunu ve bu ikisinin Resûlullah’ın diğer eşlerine karşı birbirlerine arka çıktığını söyledikten sonra şöyle devam etmiştir:

“Câhiliye döneminden beri Allah Teâlâ kadınlar hakkında âyetini indirip haklarını verinceye kadar kadınları bir şey saymazdık. Ben, kendi kendime bir işte düşünürken karım bana fikir vermeye çalıştı. Ben de onu tersleyerek, ‘Ne diye yapmak istediğim işe burnunu sokuyorsun?’ dediğimde karım bana ‘Ey Hattâb’ın oğlu, hayret sana! Sen kendine karşı cevap verilmesini istemiyorsun ama senin kızın Resûlullah’a karşı kafa tutuyor, hatta o gününün öfkeli geçmesine sebep oluyor” dedi. Hemen kalktım Resûlullah’ın eşlerine gittim. İlk olarak Âişe’nin yanına girdiğimde ‘Ey Ebû Bekir’in kızı! Senin şânın Resûlullah’a ezâ edecek dereceye mi vardı?’ dedim ancak Âişe bana ‘Benden sana ne ey Hattâb’ın oğlu! Sen kendi işine bak’ diyerek cevap verdi. Sonra Hafsa’ya gidip ‘Ey kızım! Senin şânın Resûlullah’a ezâ edecek dereceye mi vardı? Sen Resûlullah’a kızıyor, bütün gününü öfkeli bırakacak kadar söyleniyormuşsun, vallahi kesinlikle bilesin ki Resûlullah seni sevmiyor. Ben olmasaydım, Resûlullah seni kesinlikle boşardı’ dedim. Kızım bana Resûlullah’ın diğer tüm eşlerinin de Resûlullah’a kızıp söylendiğini dediğinde ben ona ‘Seni Allah’ın cezalandırmasından ve Resûlullah’ın gazâbından sakındırırım kızım. Sakın seni arkadaşının güzelliği ve Resûlullah’ın ona olan sevgisi mağrur etmesin’ dedim. Bu sözüm üzerine Hafsa şiddetli bir şekilde ağlamaya başladı. Sonra, akrabalık bağım olduğu için Ümmü Seleme’nin yanına gittiğimde aynı şeyleri ona söyledim ancak Ümmü Seleme bana ‘Hayret sana ey Hattâb’ın oğlu! Her şeye girdin de nihâyet Resûlullah ile zevceleri

¹⁸⁹ Cahiliye devri uygulamalarından olan ilâ yolu ile boşama, kocanın herhangi bir sebepten dolayı eşine kızması sonucu eşine bir iki yıl veya daha uzun süreyle yaklaşmamaya dair ettiği yemindir. İlâ süresince kadını evlilik bağı devam ettiği için, kadın yeni bir evlilik yapamaz. (Detaylı bilgi için bkz. Öztürk, *Câhiliye’den İslâmiyet’e Kadın*, s. 52.)

arasına da mı girmek istiyorsun?” dediğinde bu söz üzerine vicdanımda duyduğum teessür kısmen kırıldı ve onlarla bu şekilde konuştuğuma pişman oldum. Bunun üzerine onun yanından çıktım. Ensârdan bir arkadaşım vardı. Resûlullah’ın yanına gitmediğim zaman o bana haber getirir, o gitmediği zaman da ben ona haber getirirdim. O günlerde Gassân meliklerinden birinin bizim üzerimize yürüyeceğinden endişe ediyorduk. Bu durumdayken arkadaşım Ensârî gelip kapıyı çaldı. Ben Gassânîlerin geldiğini sandım. Arkadaşım: “Resûlullah eşlerinden uzaklaşmış” dedi. İçimden “Hafsa ile Âişe’nin burnu sürtüldü” dedim. Sonra ridamı alıp evden Resûlullah’ın yanına doğru yola çıktım. Resûlullah’a vardığımda uşağı Rabah merdivenin başındaydı ve içeri girilmesine müsaade etmiyordu. Resûlullah’ın benim Hafsa için geldiğimi sandığını düşündüm ve ‘Vallahi Resûlullah bana Hafsa’nın boynunu vurmamı emretse, vururum’ dedim. Daha sonra birkaç kez daha izin istedim ve sonrasında içeri girdim. Resûlullah’a kadınlar yüzünden niçin meşakkatî üzerine aldığını, şayet onları boşarsa Allah’ın meleklerinin, Ebû Bekir ve Mü’minlerin hepsinin onun yanında olduğunu söyledim. Daha sonra eşlerinin yanına uğradığımı ve Ümmü Seleme’nin bana söylediği sözleri söyledim. Ümmü Seleme’nin sözünü söylediğimde Resûlullah dişleri görününceye kadar tebessüm etti. Daha sonra Tahyîr âyeti¹⁹⁰ nazil oldu.”¹⁹¹

Bu olay gerçekleştiğinde Resûlullah’a eşlerini boşayıp boşamadığını sormuş, Resûlullah “Hayır” cevabını verince mescide giderek sahâbeye durumu bildirmiş ve akabinde şu âyet nazil olmuştur:

“Onlara eminlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman onu yayıveriyorlar. Hâlbuki onu Peygambere ve içlerinden emir sahibi olanlara arzetseler, elbette bunların istinbâta kâdir olanları onu anlar, bilirlerdi. Eğer Allah’ın fadlı ve rahmeti üzerinizde olmasaydı birazınız müstesna olmak üzere muhakkak ki şeytana uyup gitmiştiniz.” (Nisa 83)¹⁹²

Onun Resûlullah’ın eşlerine müdahalesi, onların hoşuna gitmemektedir, öyle ki kimi zaman Ömer’in bu müdahaleleri onu terslemelerine neden olmuştur. Özellikle Resûlullah’ın tepki vermediği durumlarda ve aile içi meselelerde, Hz. Ömer’in karışmasını yersiz bularak rahatsızlık duymuşlardır.

Hz. Ebû Bekir vefat ettiğinde Âişe’nin şiddetli ağlamasına kızmış ve o şekilde ağlamaktan onu men etmiştir.¹⁹³ Hz. Âişe’yi kınadığı diğer bir olay ise

¹⁹⁰ Tahrîm/66: 4-5. “Ey Peygamber eşleri, eğer ikiniz de Allah’a tevbe ederseniz iyi olur. Gerçekten kalpleriniz eğilmişti. Eğer peygambere karşı birbirinizi arka çıkarsanız, biliniz ki Allah bizatihi, O onun yardımcısıdır; Cebail ve sâlih müminlerde. Bunların ardından da bütün melekler ona yardımcıdır. Eğer o sizi boşarsa, belki Rabbi ona sizden daha iyi, kendini Allah’a veren, inanan, gönülden itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire eşler verir.” **Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

¹⁹¹ Buhari, Kitabu’l-Libas, Hadis no: 31; Muslim, Kitabu’t Talak, Hadis no: 31; Yıldırım, “Celal Aynasında Bir Portre; Hz. Ömer”, s. 61.

¹⁹² İbn Sa’d, Cilt: VIII, ss. 179, 182, 185; Muslim, Kitabu’t Talak, Hadis no: 31.

¹⁹³ İbn Sa’d, Cilt: III, ss. 208-209; İbnü’l-Esir, **el-Kamil**, Cilt: II, s. 419.

Hendek savaşında Hz. Aîşe'nin halkın peşinden gitmesidir. Hz. Âîşe, gizlice giderken, Sa'd b. Muâz'ın şiir okuduğunu duymuştu. Fark edilmemek için kendisini bir bahçeye atmıştı. Bahçeye atladığında Hz. Ömer beraberinde bir grup müslümanla orada bulunmaktaydı. O Hz. Âîşe'yi görünce “*Seni buraya getiren sebep nedir? Yemin ederim sen cesaretli bir kadınsın. Başına bela gelmemesinden nasıl emin olabildin?*” diyerek kınamıştır. Hz. Âîşe kendisinin kınamasından dolayı utanmıştır. Orada bulunan Talha b. Ubeydullah ise Hz. Ömer'in aşırı tepkisine “*Kendine gel ya Ömer, çok uzattın. Duruş da kaçış da sadece Allah'adır*” diyerek karşılık vermiştir.”

194

Resûlullah'ın Eşlerine Atiyye Bağlaması

Hz. Ömer halka atiyye¹⁹⁵ dağıtan ilk kişidir. Sahâbeye atiyye belirlediği zaman Resûlullah'ın eşlerini ilk sıraya koymuştur. O, Hz. Peygamber'in eşlerinin her birine on bin dirhem atiyye belirlemiş ve Hz. Aîşe'yi diğerlerinden ayrı tutarak ona on iki bin dirhem vermiştir. Hz. Âîşe'nin atiyyesinin diğer eşlerden iki bin dirhem daha fazla olması kendisine sorulduğunda “*Âîşe Resûlullah'ın sevgilisidir*” diyerek sebebini açıklamıştır.¹⁹⁶ Bazı kişiler onun, Hz. Peygamber'in eşleri dışında hiç kimseyi Bedir'e katılanlardan üstün tutmadığını ifade etmiştir. Bedir savaşına katılan Muhacir ve Ensâr'a altı bin dirhem atiyye belirlemiştir. Resûlullah'ın eşlerinden Cüveyriye bint el-Hâris ve Safiye bint Huyey'e savaş ganimeti olmalarından dolayı altı bin dirhem atiyye belirleyince bu ikisi Hz. Peygamber'in hanımlarına on iki bin dirhem atiyye verildiğini söyleyip ona itiraz etmiştir. Hz. Ömer de bunların atiyyesini on iki bin dirheme çıkarmıştır.¹⁹⁷ Ancak diğer bir rivayete göre ise, Hz. Âîşe dışında Resûlullah'ın hiçbir eşine on iki bin dirhem vermediği belirtilmektedir.¹⁹⁸ Ayrıca ilk kadın Muhacirler olan Esmâ bint Umeys, Esmâ bint Ebû Bekir ve Abdullah b. Mes'ûd'un annesi Ümmü Abd'a da biner dirhem atiyye bağlamıştır.¹⁹⁹ Hz. Ömer Resûlullah'ın tüm eşlerine atiyyelerini göndermiştir. Nitekim Zeynep bint Cahş'a atiyyesini gönderince o “*Allah Ömer'i affetsin benim*

¹⁹⁴ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 421.

¹⁹⁵ Hz. Ömer'in kurduğu divan teşkilâtında feyden Müslümanlara yılda bir defa dağıtılan paraya, Emevî ve Abbâsiler zamanında ise askerlerin maaşlarına verilen addır.

¹⁹⁶ İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 67.

¹⁹⁷ Ebû Yusuf, Ya'kub b. İbrahim Habîb b. Sa'd el-Kûfî (182/798), *Kitâbu'l-Harâc*, Kahire, 1397, çev: Ali Özek, İstanbul, 1973, s. 46, 48.

¹⁹⁸ Ebu Yusuf, s. 46, 48; Rıza Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, s. 243.

¹⁹⁹ İbn Sa'd, Cilt: III, ss. 296-297, 304.

diğer kız kardeşlerim bundan pay almaya benden daha fazla layıktır” demişti. Ancak görevli tüm atıyyenin onun olduğunu söylediğinde Zeynep bint Cahş şaşırmış ve bir elbiseyi perde yapıp ondan saklanmıştı. Daha sonra paraları ortaya koydurmuş ve tüm parayı akrabalarına, yetimlere dağıtmıştı. Yanında bulunan Berze b. Râfi *“Ey Müminlerin annesi, Allah seni affetsin. Vallahi bunda kesinlikle bizim hakkımız vardı”* dediğinde Hz. Zeynep ellerini semaya kaldırarak *“Ey Allahım! Bu senemden sonra beni bir daha Ömer’in atıyyesine erişirme”* diye duada bulunmuştu. Zeynep bint Cahş’ın tüm atıyyeyi dağıttığını Hz. Ömer öğrenince *“Bu kendisi için hayr temenni edilecek bir kadındır”* diyerek onu ziyarete gitmiş ve atıyyesinin dışında bin dirhem daha vermişti. Ancak Hz. Zeynep aynısını yine yapmıştı. Nitekim Zeynep bint Cahş’ın bu duası kabul olmuş ve diğer atıyye dağıtımına erişmeden vefat etmiştir. Hz. Ömer Zeynep bint Cahş’ın vefatından kısa bir süre önce ona, hazine malından beş elbise göndererek bunlar arasından birini seçmesi hususunda onu serbest bırakmıştır. Hz. Zeynep ölünce bu elbiseyle kefenlenmiştir. Hz. Zeynep’in kendisi için önceden kefen olarak hazırladığı kumaşı da kız kardeşi Hamne infak etmiştir.²⁰⁰

Resûlullah’ın Eşlerini Sakınması

Hz. Ömer’in Resûlullah’ın eşlerinin korunmasına yönelik bir takım istek ve uygulamalarının olduğunu yukarıda geçen rivâyetlerde görmüştük. Hz. Ömer Resûlullah henüz hayattayken, onun eşlerini koruma altına almaya çalışmıştır.

Zeynep bint Cahş Resûlullah’ın vefatından sonra ona ilk ulaşan eşiydi. Hz. Zeynep öldüğünde Ömer münâdiye, Hz. Zeynep’in cenazesine yakınlarından başkasının çıkmamasını duyurmasını istemişti. Bu durum ümmetin anneleri konumundaki Resûlullah’ın eşlerinin hicabı konusunda son derece hassas olmasından ileri gelmekteydi. O sırada Esmâ bint Umeyy onun yanına gelerek Habeşlilerin kendi ölüleri için yaptığı şeyi göstermişti. Esmâ bint Umeyy bir tabut yapıp üzerini bezle örtünce Hz. Ömer tabutun bezle örtülmesini çok beğenmiş ve münâdiye herkesi Hz. Zeynep’in cenazesine çağırmasını söylemişti.²⁰¹ Bu tabut olayını, cesedin vücut hatlarının belli olmasını engellemesinden dolayı beğenmişti. Rivayetlerden cenazelerde tabut kullanımını Medine’ye ilk getiren kişinin Esmâ bint

²⁰⁰ İbn Sa’d, Cilt: III, ss. 300-301.

²⁰¹ İbn Sa’d, Cilt: VIII, ss. 110, 112.

Umeys olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Savaş, tabut olayının ilk defa kullanımının Zeynep bint Cahş için değil de h. 9. yılda vefat eden Hz. Peygamber'in kızı Ümmü Kulsûm için veya Hz. Fâtıma için kullanıldığı şeklindeki rivayetlerin daha doğru olduğunu ifade etmektedir. Hz. Zeynep vefat ettiğinde kabrine getirildiğinde Hz. Ömer, Zeynep'i övdükten sonra Resûlullah'ın eşlerine haber yolladığını ve kabre kimin girmesi gerektiğini sorduğunu söylemişti. Onlar da Hz. Zeynep'in tedavisiyle ilgilendiklerini, kabre hayattayken ona bakması helal olanların girmesi gerektiğini söylemişlerdi. O daha sonra insanları kabirden uzaklaştırarak Hz. Zeynep'in ailesinden iki kişinin kabre girmesine mücade etmişti. Daha sonra Zeynep bint Cahş'ın cenaze namazını kıldırmasıdır.

Hz. Ömer'in Resûlullah'ın eşlerini sakınmasıyla ilgili olarak h. 23. yılda Hz. Peygamber'in eşlerine hac ibâdetini yapmalarına izin verdiğinde onları sakınması ve hevdeclerde taşınması rivâyetinden önceden bahsetmiştik.²⁰² Ayrıca hicab âyetleri inmeden önce Resûlullah'ın yanına giderek, zevcelerini hicaba sokmasını istemesi ve onların bu şekilde rahatsız edilmeyeceğini savunması da Hz. Ömer'in bu konudaki hassasiyetini bizlere göstermektedir.

Resûlullah'ın Rahatsızlığında Hz. Peygamber'in Eşlerine Tepkisi

Hz. Ömer ile ilgili meşhur rivayetlerden bir tanesi de “Kırtas hadisesi” diye geçen olaydır. Bu rivayet Şiiilerin, hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu iddia ettiği delillerden bir tanesidir. Bu rivayete göre Ömer, Resûlullah'ın vefat edeceği zaman bir kâğıt ve kalem isteyerek vasiyet yazdırmak istemesine engel olmuştur. Hz. Peygamber birkaç kez aynı isteğini söylemesine rağmen sahâbe bu isteği yerine getirmemiştir. Hz. Zeynep bu duruma tepki göstererek Resûlullah'ın isteğinin olduğunu hatırlatmış ancak Hz. Ömer *“Susun! Sizler öyle kimselersiniz ki, Resûlullah hastalanınca gözyaşınız kuruyuncaya kadar ağlarsınız. Sağlığına kavuşunca da boğazını sıkarsınız”* diyerek Resulullah'ın eşlerine tepki göstermiştir.²⁰³

Bu rivayete baktığımızda onun sadece Kur'an'ı esas alarak o dönemin sosyo-kültürel veya tarihsel çerçevede Kur'an'ı anlayıp yorumladığını ve başka hiçbir kaynağa başvurma ihtiyacı duymadığını anlayabiliriz ancak Hz. Ömer'in hayatına ve

²⁰² İbn Sa'd, Cilt: III, s. 134.

²⁰³ İbn Sa'd, Cilt: II, ss. 243, 245.

uygulamalarına baktığımızda böyle bir çıkarımın yanlış olacağını gösteren rivayetlerin oldukça fazla olduğunu görürüz.²⁰⁴ Biz burada konumuzla doğrudan alakası olmadığından dolayı Kırtas hadisesine çok fazla değinmeyeğiz. Bu olayda Resûlullah'ın eşlerine sert tepki vermesi bizim için önemlidir. Nitekim Resûlullah hasta olduğunda eşlerinin onun için ağladığını ve iyi olduğu günlerde ise onu sıktıklarından bahsetmesi bize Hz. Ömer'in ilâ olayında Resulullah'ın eşlerine olan tavrını hatırlatmaktadır. Muhtemelen Ömer bu sözyle Hz. Peygamber'e eşlerinin sağlığında ona yaşattıkları sıkıntıyı hatırlatarak kadınların durumunu izah etmiştir.

Hiz. Âişe'den Resûlullah'ın Yanına Gömûlmek için Odasını İstemesi

Hiz. Ömer, mescitte namaz kılarken vefat etmesine neden olan yarayı aldığıında vefat edeceğini anlamış ve oğlu Abdullah b. Ömer'i Mü'minlerin annesi Hiz. Âişe'ye göndererek 'Emîrû'l-Mü'minîn' hitabını kullanmadan Ömer bin el-Hattab'dan olmak üzere selamını iletmesini, ardından da arkadaşının yanına gömûlmek için müsaade etmesini söylemesini istemişti. Abdullah b. Ömer, babasının söylediklerini ilettikten sonra Hiz. Âişe, o odayı kendisi için arzuladığını ancak Ömer'i kendisine tercih ettiğini söyleyerek onu gönderdi. Kendisine Hiz. Âişe'nin izin verdiği söylendiğinde o *“Benim için defnedilecek yer olarak oradan daha önemli bir yer yoktur. Ya Abdullah b. Ömer! Öldüğüm zaman beni divanımın üzerine kaldır, Âişe'nin kapısında dur ve ‘Ömer izin istiyor’ de. Eğer izin verirse, beni oraya*

²⁰⁴Bu konuda Hiz. Ömer'in Resulullah'ın sözünü dinlememe yahut Kur'an dışında hiçbir bilgiyi kabul etmemesi gibi bir durumun söz konusu olup olmadığı bizim için önemlidir. Bu konuda Ebubekir Sifil, Hiz. Ömer'in bu kırtas olayında Şiilerin dediği gibi bir durumun olduğunu kabul etmeyerek Hiz. Ömer'in, Kur'an'ın anlaşılmasında birçok durumu göz önünde bulundurduğunu örnekleriyle açıklamaktadır. Örneğin; boşanmış kadınların bekleyeceği iddet süresi hakkında Kur'an "Boşanmış kadınlar üç kur beklerler" buyurmuştur. Bu ayette yer alan boşanmış kadınlar ifadesi umumdur ve bütün boşanmış kadınları kapsamaktadır. Hiz. Ömer, Kur'an'da yer alan hükmün mutlak surette alınacağı görüşünde olsaydı onun bu ayetin hükmüne göre hür olsun köle olsun bütün kadınlar hakkında ayeti geçerli kabul etmiş olması gerekmektedir. Oysa bu durum böyle değildir. Çünkü Hiz. Ömer'in ayetin hükmüne göre hür kadınların üç kur bekleyeceğini, köle kadınların iddet süresinin ise bunun yarısı olduğu görüşünü benimsediğini görmekteyiz.²⁰⁴ Yine Sifil, aynı durumun zina eden kişiler konusunda da geçerli olduğunu ifade etmektedir. Kur'an, zina eden kişilere verilecek olan cezayı iki ayette düzenlemiştir. Bunlardan ilkinde zina eden kişilerin durumları hakkında herhangi bir açıklama yapılmadan umumi olarak bahsedilmiştir: "Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun."²⁰⁴ Diğer ayette ise köleler hakkında ayrı bir ceza tahsis edilmiştir: "Onlar evlendikten sonra bir fuhuş işledikleri zaman, kendilerine hür kadınlara verilen cezanın yarısını verin..." Hiz. Ömer'in uygulamalarına baktığımızda evli ve hür kişilerden zina edenlere recm cezası verdiğini, köle statüsündeki zina edenlere ise ayetin gerektirdiği şekilde elli değnek cezası verdiğini görmekteyiz. Bekâr cariyelere ise kendisinden nakledilen görüşe göre, hadd cezasından daha aşağı bir ceza verilmesi gerektiği görüşünü benimsediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Hiz. Ömer, Kur'an'da herhangi bir şekilde var olan bir hükmü mutlak olarak esas almamış, murad-ı ilahiyi yakalamak bakımından mutlaka başka kaynaklara da başvurmuştur. (Sifil, s. 70, 75.)

koy. Yok, izin vermezse, beni Müslümanların kabristanına defnet” demişti. Hz. Aîşe Hz. Ömer vefat ettiğinde izin vermiş ve o da oraya gömülmüştür.²⁰⁵ Hz. Aîşe söz konusu yer için kendisine önceden haber yollayan hiç kimseye izin vermemiştir. Ancak Hz. Ömer kendisinden böyle bir talepte bulunduğu ona müsaade etmiştir.²⁰⁶ Onun talebini reddetmemesinin sebeplerinden biri olarak Hz. Aîşe ile ilgili olan ifk hadisesindeki sözlerinin etkili olması muhtemeldir çünkü Hz. Ömer, Hz. Aîşe’ye atılan iftira olayında henüz berâat âyeti inmemesine rağmen onun temiz olduğunu ifade ederek onu desteklemiştir. Dedikodular sürüp giderken, Peygamberimiz ashâbıyla bu yakışsız sözler hakkında müşâvere ettiğinde Hz. Ali Hz. Aîşe’yi boşaması için imalarda bulunmuşken, Hz. Ömer “*Ya Resûlullah, Aîşe’yi sana zevce kılan kim?*” diye sormuş ve “*Allahu Teâlâ*” cevabını alınca “*Rabbinin seni aldatmış olması hiç hatıra gelir mi? Sübhâneke hâza buhtânun azîm*”²⁰⁷ demiştir. Hz. Aîşe’yi temize çıkaran âyetler içinde onun kullandığı bu cümle de vardır.²⁰⁸

Kızı Hafsa ile İlişkileri

Hz. Ömer’in kızı Hafsa ile ilişkilerine birinci bölümde yer vermiştik. O Özellikle halife olduktan sonra kadınlarla ilgili mevzûlarda kızı Hafsa’ya sorular sormuş ve aldığı cevaplar neticesinde bazı uygulamalarını değiştirmiştir. Bir gün Medine sokaklarında gezerken bir kadının kocasından uzak olmasından dolayı şiir okuduğunu işitince kadına kocasının nerede olduğunu sormuştu, o da savaşta olduğunu ve uzun zamandır gelmediğini söylemişti. Daha sonra kızı Hafsa’ya bir kadının erkeğinden ayrı kalmaya en fazla ne kadar sabredebileceğini sorduğunda Hz. Hafsa dört ile altı ay cevabını vermişti. Bunun üzerine Hz. Ömer “*Hiçbir erkeği dört aydan fazla ailesinden ayrı tutmayacağım*” diyerek ordu komutanlarına haber göndermiştir. Böylece evli olan askerleri dört ayda bir ailesinin yanına göndermelerini emretmiştir.²⁰⁹ Ancak o bazı durumlarda ise kızının söylediğini uygulamamıştır. Hz. Hafsa, Kur’an’ın cemi sırasında Ömer’in de bulunduğu bir

²⁰⁵ İbn Sa’d, Cilt: III, ss. 337-338; Ahmed Turan Yüksel, “Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer”, *İstem*, Yıl: 3, Sayı: 6, 2005, s. 67.

²⁰⁶ İbn Sa’d, Cilt: III, s. 363.

²⁰⁷ Nur/ 24: 16. “ Onu işittiğiniz zaman, ‘Bunu konuşmamız bize yakışmaz. Hâşâ, bu büyük bir iftiradır’ demeniz gerekmez miydi? ”

²⁰⁸ Osman Keskiöglü, *Nüzûlünden Günümüze Kur’an-ı Kerim Bilgileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 37.

²⁰⁹ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 151.

ortamda komisyona “*Bakara suresindeki ‘ves-salâtü’l-vüstâ’ âyetine gelince bana haber verin*” demiş ve komisyon söz konusu âyet geldiğinde ona haber vermişti. Hz. Hafsa âyeti yukarıdaki gibi “ves-salâtü’l-vüstâ” ifadesinin ardından (o ikinci namazıdır, anlamına gelen) “ve hiye salâtü’l-asr” ifadesinin yazılmasını istemiştir. Hz. Ömer araya girerek kızı Hz. Hafsa’ya “*Bu açıklamanın Kur’ân-ı Kerîm’de olduğuna dair bir delilin var mı?*” diye sorduğunda kızı delilinin olmadığını söylemiştir. Hz. Ömer “*Kur’ân-ı Kerîm’den olduğuna dair delili olmayan bir açıklamayı, bir kadının şahitliğiyle Kur’ân-ı Kerîm’e alamayız*” diyerek onun teklifini geri çevirmiştir.²¹⁰ Burada söz konusu ifadeyi Kur’an’a almamasının temel sebebi bir şahidinin ve delilinin olmamasıdır. Nitekim onun Resûlullah’ın bir hadisini işittiğinde de aynı şekilde şahit istediğini bazı rivâyetlerde görmekteyiz. Buna dikkat etmesinin asıl sebebi Kur’an’da veya Hz. Peygamber’in sözlerinde doğruluğu tasdik edilmemiş ifadelerin kayıt altına alınması veya yayılması kaygısıdır.

Hz. Ömer beytûlmâldan kendi atıyyesini alıyordu ancak sıkıntı çekmeye başlayınca sahabeden Hz. Osman, Hz. Ali, Talha ve Zübeyr’in bulunduğu bir grup Müslüman Hz. Hafsa’ya giderek onu babasının durumundan haberdar etmiş ve ona “*Ömer nefesine katı davranıyor ve mahrum bırakıyor. Hâlbuki Allah onun rızkını genişletti. Bu fayden dilediği kadar alsın! Bu konuda Müslüman toplumun rızası ve helalliği vardır*” diyerek geçimliliğini arttırmasını söylemişlerdi. Ayrıca Hz. Ömer’e ise kendilerinden bahsetmemesini rica etmişlerdi. Hz. Hafsa babasıyla konuşunca o sinirlenmiş ve ona bu teklifi söyleyenlerin isimlerini öğrenmek istemişti. Kızı söylemeyince de “*Ey Ömer’in kızı Hafsa! Kavmine samimiyet gösterdin, babana ihanet ettin. Ailemin, benim nefsim ve malım üzerinde hakkı vardır. Dinim ve emanetim konusunda ise asla!*” dedikten sonra kızından onlarla arasında hakem olmasını isteyerek şöyle devam etmişti: “*Resûlullah’ın senin evinde giymek için sakladığı elbiseler neydi?*” Kızı “*Gelen heyetlere karşı cuma günlerinde giydiği iki pamuklu elbise*” deyince o “*Senin yanında yemiş olduğu en iyi yemek hangisidir?*”

²¹⁰ İbrahim b. Hasen, **et-Tefsîru’l Me’sûr an Ömer bin Hattâb**, ed-Dâru’l- Arabiyye li’l-Kitab, Beyrut, 1994, s. 205; Suyutî, Ebû’l Fazl Celâleddin Abdurrahman Ebû Bekr b. Muhammed el-Hudayrî (911/1505), **ed-Dürrü’l-Mensûr**, Darul Fikr, Beyrut, 2011, Cilt: I, ss. 722-723; Davut Şahin, “Hz. Ömer’in Kur’an Anlayışı ve Yorum Yöntemi”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Gümüşhane, 2013, Yıl:2, Cilt: II, Sayı: 3, s. 47.

diye sormuştu. Yine Hz. Hafsa “*Bir parça sıcak arpa ekmeği üzerine yağ tulumunun dibinde kalan yağı döktü. Ondan sonra bu ekmek, biraz yağlı ve biraz da tatlı oldu ve Resûlullah ondan yedi*” cevabını vermişti. Hz. Ömer devam ederek “*Benim üzerinde yürüdüğüm yerdeki sergin neydi?*” diye sormuştu. Kızı “*Kaba dokunmuş bir örtümüz vardı. Yazın onu boydan boya yayardık. Kış gelince de yarısını yere serer, öbür yarısıyla örtünüp ısınırdık*” demişti. Daha sonra Ömer “*Ya Hafsa! O gelenlere de ki, Resûlullah oldukça kıсарak geçinmeye çalışırdı. En azla yetinmek konusunda çok titiz davrandı. Allah’a yemin ederim ben de asgarî miktarlarla yetinmek için elimden geldiğince çalışacağım. Benimle benden önce giden iki arkadaşımın misali, bir yola koyulan üç kişinin misali gibidir. İkisi gerekli azıklarını hazırlayarak varılması gereken yere vardı. Daha sonra üçüncüleri de onların yoluna koyuldu. O, her ikisinin de gittiği yoldan gider ve onların azıklarını yeterli görürse onlara kavuşturulur, yok onların izledikleri yoldan başka bir yol izleyecek olursa onlarla bir araya gelemeyecektir*” demiştir.²¹¹ Yine bir gün kızı Hafsa’nın evine geldiğinde, Hafsa kendisine üzerine biraz zeytinyağı dökerek bir miktar soğuk et suyu ile ekmek getirip ikram ettiğinde o et suyu ile zeytinyağını kastederek “*Bunlar, aynı kaptaki bulunan iki katıktır. Allah’a kavuşuncaya kadar iki katığı bir arada yememeye karar verdim*” diyerek yemeği yememiştir. Burada kızının getirdiği yemeği yememesinin sebebi de sade bir yaşam tarzının olmasından kaynaklanmaktadır.²¹²

Kızı Hafsa ile ilgili rivâyetleri incelediğimizde karşılaştığımız en büyük sıkıntı rivâyetlerden iki bölümde bahsetmemizdir. Söz konusu rivâyetlere baktığımızda, Hz. Hafsa’yı sadece Resûlullah’ın eşi yahut kızı olarak bir ayrıma tabi tutamadık. Bu nedenle Hz. Hafsa ile ilgili rivâyetleri iki bölümde zikretmeyi uygun gördük.

Esmâ Bint Nu’mân’ı Cezalandırmak İstemesi

Resûlullah’ın vefatından sonra ümmetin anneleri konumuna yükselmiş olan Hz. Peygamber’in eşlerinin hiçbirisi daha sonra evlilik yapmamıştır. Çünkü Allah Teâlâ Ahzâb suresi 53. âyette Resûlullah ile evlenmiş olan kadınların daha sonra

²¹¹ İbn Sa’d, Cilt: III, s. 278; İbnü’l-Esir, **el-Kamil**, Cilt: II, ss. 504-505.

²¹² İbn Sa’d, Cilt: III, s. 319.

diğer müslümanlar tarafından nikâhlanmasını yasaklamıştır. ²¹³ Hz. Ömer Resûlullah'ın evlenip boşandığı Cevn kabilesinden Esmâ bint Nu'mân'ı Resûlullah'tan boşandıktan sonra evlendiği için cezalandırmak istemiştir. Esmâ bint Nu'mân'ı güzelliğinden dolayı Peygamber'in diğer eşleri kıskanmış ve ona tuzak kurmuşlardı. Hz. Peygamber eşinin yüzünü açtığında Esmâ "Senden Allah'a sığınırım" demiş ve Resûlullah da "Gerçekten sığındın" dedikten sonra onu ailesine geri göndermişti. ²¹⁴ Esmâ bint Nu'mân daha sonra el-Muhacir b. Ebû Ümeyye b. el-Muğîre ile evlenmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer, Esmâ'yı cezalandırmak istediğinde Esmâ'nın *"Allah'a yemin olsun ki, bana hicab (Resûlullah'ın hanımlarının diğer erkeklerle perde arkasından görüşmesi) uygulanmadı. Müminlerin annesi olarak da çağırılmadım"* demesi üzerine onu cezalandırmaktan vazgeçmiştir. ²¹⁵

H. Safiyye'yi Cârîyesinin Hz. Ömer'e Şikâyet Etmesi

H. Peygamber'in yahudi asıllı eşi Safiyye'nin bir cârîyesi Hz. Ömer'e gelerek sahibini *"Safiyye Cumartesi günlerini seviyor ve yahudileri ziyaret ediyor"* diyerek şikâyet etmişti. Safiyye'ye durumu sorduğunda o *"Allah Cumartesi yerine bana Cuma gününü nasip ettiğinden beri ben o günü sevmem. Yahudiler konusuna gelince onların arasında benim akrabalarım var, onları ziyaret ediyorum"* cevabını vermişti. Daha sonra Hz. Safiyye cârîyesine bunu neden yaptığını sormuştu. Cariye *"Şeytan"* diye cevap verince Hz. Safiyye bu cârîyeyi özgür bırakmıştır. ²¹⁶

H. Ömer Resûlullah'ın eşlerine Hz. Peygamber'e yakın olmalarından dolayı bir değer vermiştir. Bu nedenle Ümmühâtü'l-Müminîn söz konusu olunca, onlara karşı daha koruyucu önlemler almaya çalışmıştır. Bu önlem ve müdahalelerinin arka planındaki sebep onun Resûlullah'a olan aşırı sevgisi ve aralarındaki dostluk ve arkadaşlığının olmasıdır.

²¹³ Ahzab/ 33: 53. "Ey iman edenler! Peygamberin evlerine vaktine bakmaksızın ve yemeğe izin verilmedikçe girmeyin. Ancak çağırıldığınız vakit girin. Yemeği yediğinizde de hemen dağılın. Sohbet etmek için de izinsiz girmeyin. Çünkü bu haliniz Peygambere eziyet veriyor, ama o sizden utanıyor. Fakat Allah gerçeği söylemekten utanmaz. Hem O'nun hanımlarına bir ihtiyaç soracağınız vakit de perde arkasından sorun. Böyle yapmanız hem sizin kalbleriniz ve hem de onların kalbleri için daha temizdir. Hem sizin Resulullah'a eziyet etmeye hakkınız yoktur. Ondan sonra hanımlarını da ebediyyen nikâh edemezsiniz. Çünkü bu Allah katında çok büyük bir günahdır." **Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

²¹⁴ İbn Sa'd, Cilt: III, ss. 145-146.

²¹⁵ İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 147.

²¹⁶ İbn Abdilber, s. 1872.

2.4. GÜNDELİK HAYATTA KADINLARLA İLİŞKİLERİ

Hız. Ömer özellikle halife olduktan sonraki dönemde kendisine verilen bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Toplumdaki kadınların haklarını sonuna kadar korumaya çalışmış, herhangi bir sorunu veya bir sıkıntısı olan kadınların durumunu bizzat kendisi çözüme kavuşturmuştur. Kadınlarla ilgili aldığı kararlar veya uygulamalara baktığımızda onun yaptıklarının toplumda kadının değerli statüsünü muhafaza etmeye yönelik kararlar olduğunu görürüz. O aile kurumunu zedeleyecek herhangi bir söze veya davranışa mahal vermeyecek şekilde toplumu yönlendirmeye gayret etmiştir.

Onun kadınlarla ilişkisini incelediğimizde bir erkeğin bir kadınla karşılaşabileceği durumları ele almamız teoriden daha çok pratik gerçeklikleri ortaya çıkaracağından biz bu bölümde Hız. Ömer'in hayatının değişik kısımlarında farklı rollerle karşılaştığı kadınlarla ilişkilerini rivâyetler ışığında konu edindik.

Hız. Ömer, Resûlullah'a yakın olması sebebiyle kadınlarla yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. O bazen kadınlarla Resûlullah'ın verdiği görevi yerine getirirken, bazen de kendi kişisel ihtiyaçları için görüşmüştür. Halife olduktan sonra ise kadınlarla olan ilişkisi artmıştır. Rivâyetlere baktığımızda onu bir kadınla sohbet ederken, onlara yardım ederken, ihtiyaçlarını giderirken yahut farklı şartlarda ve durumlarda görürüz.

İslâm öncesinde sefaret görevinde bulunan Hız. Ömer, İslâm'a girdikten sonra Hız. Peygamberin yanından ayrılmamıştır. Bu nedenle Hız. Peygamber hayattayken onu birçok görevde etkin olarak kullanmıştır. Müslümanlar Medine'ye hicret ettiklerinde Hız. Peygamber erkeklerden biat almıştı. Kadınlardan biat alması için ise Hız. Ömer'i görevlendirerek Ensâr kadınlarının bir evde toplanmasını emretmişti.²¹⁷ Hız. Ömer oraya gittiğinde Resûlullah'ın elçisi olarak geldiğini ifade ettikten sonra onlardan Resûlullah adına biat almıştır.²¹⁸

Resûlullah'ın vefatından sonra Ebû Bekir halife olunca Hız. Ömer herkesin ona biat etmesini istemiş, özellikle ehli beyte karşı çok fazla ısrarcı olmuştur. Hız. Ali ve Hız. Fâtıma başlarda Hız. Ebû Bekir'e biat etmemişti ve muhalif olanlar da Hız.

²¹⁷ Ahmed b. Hanbel, Cilt: V, Hadis no: 85; Cilt: VI, Hadis no: 409.

²¹⁸ İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 7.

Ali'nin evinde toplanmaktaydı. Hz. Ömer Hz. Fâtıma'nın yanına giderek onu biat etmesi için iknâ etmiştir. Hz. Fâtıma, Hz. Ali ve Hz. Zübeyr'e "*Doğruyu ve hakkı yakalamak üzere gidin*" demiş ve Hz. Ebû Bekir'e biat etmelerini istemişti.²¹⁹

Hz. Ömer, yaşadığı toplumda farklı rollerdeki kadınlarla görüşmüştür. Örneğin, bazı zamanlar Esmâ bint Umeys'e²²⁰ giderek rüyalarını yorumlatmıştır.²²¹ Rüyalarını yorumlatması bu kadının görüşünü önemsemesinden ileri gelmektedir. Bir gün Ömer onun yanındayken hicretiyle övünür ancak bu durumdan Esmâ bint Umeys incinir ve ona "*Vallahi, doğru söyledin. Siz Resûlullah ile birlikteydiniz. O, açlarınızı doyurur, cahillerinizi öğretirdi. Biz ise uzaklaştırılan ve kovulan kimselerdik*" dedikten sonra Hz. Peygamber'e giderek Hz. Ömer'i sözlerinden dolayı şikâyet etmiştir. Hz. Peygamber ise Esmâ'yı "*Onlar için bir hicret sizin için ise iki hicret vardır*" diyerek teselli etmiştir.²²²

Müslüman Kadınlara Atiyye Bağlaması

Hz. Ömer halife olduktan sonra kadınlar için yaptığı en önemli uygulamalarından biri onlara atiyye bağlamasıdır. Kadınların atiyyelerinin dağıtımına bizzat kendisi iştirak ederek kadınların ihtiyaçlarını gidermiştir. O Resûlullah'a yakınlığa göre ve müslümanların öncüleri sayılan sahâbeye, Bedir Savaşı'na katılanlardan başlayarak atiyye bağlamıştır. Hz. Peygamber'in eşlerine en yüksek meblağı vermiş hatta Hz. Âişe'ye Resûlullah'ın sevgilisi olması nedeniyle diğer hanımlarından iki bin dirhem daha fazla vermiştir.²²³ Hz. Ömer ayrıca diğer bütün kadınlara da atiyye bağlamıştır. Bizzat kendisi atiyye dağıtımına da iştirak etmiştir. Huzaa kabilesinin divanını taşıyıp Kudeyd'e inerek oradaki kadınlara atiyyelerini dağıttıktan sonra Usfan'a gitmiş, oradaki kadınların da atiyyelerini vermiştir. Ölünceye kadar bu işi böyle devam ettirdiği rivayetlerden anlaşılmaktadır.²²⁴ O toplumdaki ihtiyaç sahibi hiçbir kadını bırakmamaya çalışmıştır. Nitekim şâir el-Hansâ'ya, Kâdisiye'de şehit olan dört oğlunun her biri

²¹⁹ Hâkim, el-Müstedrek, Cilt: III, s. 1681.

²²⁰ Esmâ bint Umeys, ilk olarak Ca'fer b. Ebî Talib ile evlenmiştir. Ca'fer'in Mu'te savaşında şehit olmasından sonra Hz. Ebû Bekir ile evlenmiş, onun vefatından sonra da Hz. Ali b. Ebî Talib ile evlenmiştir. Ayrıca Hz. Ömer kendisine bin dirhem atiyye tahsis etmiştir. (İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 282, 285.)

²²¹ İbn Sa'd, Cilt: V, s. 124.

²²² İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 281.

²²³ İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 67.

²²⁴ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 298.

için yüz dirhem ayırarak toplamda dört yüz dirhem tahsis etmiş ve bunu Hansâ ölünceye kadar da vermiştir.²²⁵

Doğan Tüm Çocuklara Atiyye Bağlaması

Hiz. Ömer atiyye konusunda düzenleme yaptığında özellikle her bir bireye atiyye vermiştir. Atiyye dağıtımını ise sütten kesilen bebeklerden başlayarak uygulamıştır. Fakat bu durum kadınların bebeklerini sütten daha erken kesmelerine neden olunca bu uygulamasının yanlış olduğuna karar vererek doğan her çocuk için atiyye dağıtımına başlamıştır. Söz konusu rivayete göre Hiz. Ömer Medine'ye gelen tüccarların mallarını hırsızlığa karşı korumak için yanına Abdurrahman b. Avf'ı alarak geceleyin Medine'yi dolaşmaya çıkmıştı. Bir müddet sonra bir bebeğin ağlama sesini duymuş ve o yöne doğru gitmişti. Oraya varınca kucağında bebeği olan bir kadını görmüş ve bebeğin annesine *"Allah'tan kork ve bebeğine iyi davran"* demişti. Tekrar bebeğin ağlama sesini duyunca yine kadının yanına gitmiş *"Yazıklar olsun sana! Gerçekten senin kötü bir anne olduğunu düşünüyorum. Bebeğin neden sakinleşmiyor?"* demişti. Kadın Hiz. Ömer'e hile ile bebeğini sütten kesmeye çalıştığını çünkü halife Ömer'in sütten kesilen bebeklere maaş bağladığı cevabını verince o, bebeğin kaç aylık olduğunu sormuştu. Kadın bebeğinin ayını söylediğinde Hiz. Ömer bebeğin küçük olduğunu anlamıştı. Kadına bebeğini sütten kesmemesini söyledikten sonra mescide yönelmiş ve sabah namazı kıldırmıştı. Namazı kıldırırken, insanlar onun ağlamasından ne okuduğunu net anlayamamıştı. Namazdan sonra *"Ömer'in vay haline! Müslümanların kaç çocuğunu öldürdü? Dikkat edin! Bebeklerinizi sütten kesme konusunda acele etmeyin. Çünkü biz Müslüman ailede doğan her çocuğa mutlaka beytülmal'dan atiyye vereceğiz"* diyerek doğan her çocuğa atiyye dağıtılacağını söylemişti. Daha sonra taşradaki oturanların da bu haberi duymaları için yazı yazmıştı.²²⁶

Sahâbenin Önde Gelen Kadınlarına Hediyeler Vermesi

Hiz. Ömer Resûlullah'a yakın olan, toplumda yaptıklarıyla yahut savaşlarda gösterdikleri üstün gayretlerinden dolayı bazı kadınlara değer vermiş ve kendisine

²²⁵ Bağdadî, Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezid el-Bağdâdî (1093/1682), **Hizânetü'l Edeb ve Lübbü Lübbi Lisani'l-Arab**, Thk. Abdusselam Muhammed Harun, Mektebetül Hancı, Kahire, 1983, Cilt: I, s. 438.

²²⁶ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 301.

getirilen hediyeleri bu öncü kadınlara hediye olarak vermiştir. Hayber arazisinden yahudiler göç ettirilince bu arazi hakkında Hz. Peygamber'in eşlerini serbest bırakmış ve kimi araziden almış kimi ise parayı tercih etmişti.²²⁷ Hz. Âişe ise hurma bahçesi almıştır.²²⁸ Ayrıca Irak'dan gelen mücevherleri de Hz. Âişe'ye göndermiştir.²²⁹

Bir gün Hz. Ömer'e hediyeler getirilmiş ve yanındakiler onu Abdullah b. Ömer'in eşi Safiyye bint Ebû Ubeyd'e vermesini tavsiye etmişlerdi. Ancak o ondan daha layık birine, Nesibe bint Ka'b'a göndereceğini, onun Uhud günü Resûlullah'ın yanında kahramanca çarpıştığını ve Resûlullah'ın onu övdüğünü söylemiştir.²³⁰ Yine bir gün Medine kadınlarına fut'a dağıttığında geriye bir miktar kalmıştı. Yanındakiler onu eşi Ümmü Gülsûm'e vermesini söylediklerinde Ümmü Sâlit'in bu fut'aya daha layık olduğunu çünkü Ümmü Sâlit'in Uhud günü Müslümanlara su taşıdığını, elbiselerini diktığını söylemiştir. Ümmü Sâlit, hicrete müteakip Resûlullah'a biat eden Ensâr kadınlarındanıdır.²³¹

Hz. Ömer halife ünvanıyla kendisine gelen hediyeleri kabul etmemiştir çünkü o toplumun temsilcisi sıfatıyla orada bulunduğu için gelen hediyelerinde topluma ait olduğunu düşünmüş ve beytül mâla koymuştur. Bizans İmparatoru Müslümanlar üzerine seferden vazgeçip halifeye mektup göndererek ona yakınlığını arzettiğinde halife ile imparator arasında mektuplar gidip gelmişti. Bu mektupların gidip geldiği bir sırada Hz. Ömer'in hanımı Ümmü Gülsûm bint Ali, Bizans imparatorunun hanımına bir parfüm göndermişti. Bu gönderilen hediye Bizans imparatoriçesine varmış ve o da bu hediyeye karşılık Ümmü Gülsûm'e bir gerdanlık hediye etmişti. Bizans'tan geri dönen elçi Hz. Ömer'in yanına varmış, o da ellerinde bulunan her şeyi onlardan almıştı. Müslümanları mescide davet ettiğinde durumu onlara haber vermiş ve bu gelen gerdanlığı ne yapması gerektiğini sormuştu. Bazıları bu gerdanlığın kraliçeye ait olduğunu ve bunu da Ümmü Gülsûm'e hediye edebileceğini bir kısmı ise başkalarına da verebileceğini söylemişti. Fakat Hz. Ömer Bizans'a giden elçinin müslümanlar adına gittiğini dolayısıyla bu hediyeyi almaya

²²⁷ Buhari, Cilt: III, s. 68, Hars ve'l-Muzaraa, Hadis no: 8.

²²⁸ İbn Şebbe, ss. 190-191.

²²⁹ ez-Zehebî, Cilt: II, s. 190.

²³⁰ İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 415; Yüksel, "Dört Halife Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer", s. 64.

²³¹ Zebidi, Cilt: VIII, ss. 318-319.

müslümanların daha layık olduğunu söyleyerek gerdanlığı beytül mâla koymuş, Ümmü Gülsûm'e de gerdanlığın karşılığında kendi cebinden bir bedel ödemişti.²³²

Müslüman Kadınlara Yardım Etmesi

Hız. Ömer toplumda ihtiyaç sahibi kimsenin kalmamasına dikkat etmeye çalışmış, aynı zamanda yardıma ihtiyacı olan kadınlara da destek olmuştur. Medine'de yaşayan âmâ bir kadını belirli aralıklarla ziyaret ederek onun işlerini görmüştür.²³³

O yönettiği toplumda hiç kimsenin sıkıntı yaşamasını istememiş ve bu nedenle kıtlık senesinde geceleyin hem güvenliği kontrol etmek hem de ihtiyaç sahiplerini tespit etmek için Medine sokaklarını dolaşmıştır. Bir gün arkadaşıyla beraber Medine dışındaki taşlık bir araziye doğru yola çıkmıştı. Sirar adlı yere vardıklarında uzaktan bir ateş yandığını görmüşler ve oraya doğru ilerlemişlerdi. Yaklaştıklarında yanında iki küçük çocuğu olan yaşlı bir kadına rastlamışlar ve ortada bir ateşin yandığını, üzerinde de bir tencerenin kaynamakta olduğunu farkettilerinde kadından izin isteyip yaklaşmışlardı. Hız. Ömer kadına ne yaptıklarını ve neden çocukların ağlayıp sızlandıklarını sorduğunda kadın, çocukların aç olduğunu ve onları uyutuncaya kadar bu şekilde avuttuğunu söylemişti. Hız. Ömer ile aralarında Allah'ın hakem olduğunu söyleyince o halifenin onların bu durumunu nereden bileceğini söylemişti. Bunun üzerine kadın *"Bizim yönetim işlerimizi üzerine alsın da bizim bu halimizden gafil olsun, öyle mi!"* diyerek onun sözüne tepki göstermişti. Hız. Ömer hemen Medine'ye geri gelerek beytül mâldan bir çuval un ve bir miktar iç yağ çıkarıp hızlıca kadının yanına geri gitmişti. O önce unu koyup bir çorba pişirmiş ve çocukları bizzat kendisi doyurmuştu. Kadın Hız. Ömer giderken ona *"Allah senden razı olsun, asıl Emîrû'l-Mü'minîn sen olmalıydın"* demiş ancak o *"İnsanları hayırla yâd et. Eğer Medine'ye, Emîrû'l-Mü'minîn'in yanına gelirsen beni orada bulursun"* dedikten sonra kadının yanından ayrılmıştır.²³⁴

Halifeliği döneminde Ümmü Cemîl adındaki bir kadınla yolda karşılaşmıştı. Kadın Hız. Ömer'i Dırrar b. Hattâb'ın kardeşi sanmış ve ona nispet edip bir kıssa

²³² İbnü'l-Esir, el-Kamil, Cilt: III, s. 96; İsrail Balcı, "Hak ve Adaletle Taçlandırılan Bir İdari Portre; Hız. Ömer", **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dini Hayat Dergisi**, Şubat, 2013, s. 89.

²³³ İbnü'l-Esir, **el Kamil**, Cilt: II, s. 422.

²³⁴ İbnü'l-Esir, **el-Kamil**, Cilt: III, ss. 57-58.

anlatınca Hz. Ömer, Dırar b. Hattab'ın kardeşi olmadığını ifade etmişti. Daha sonra da bu kadına yolcu olmasından dolayı bağışta bulunmuştur.²³⁵

Yine bir gün Kureyş'ten bazı kimselerle şehri dolaşırken Havle bint Sa'lebe'ye²³⁶ rastlamıştı. Havle Hz. Ömer'i sokak ortasında durdurmuş ve ona bazı isteklerini söylemişti. Halife ona doğru eğilerek kadının isteklerini uzun uzun dinlemişti. Havle isteklerinin yerine getirileceğine dair söz alıp ayrıldıktan sonra yanında bulunanlardan biri halifeye *"Ey Müminlerin Emiri! Şu ihtiyar kadın yüzünden Kureyş eşrâfını beklettin"* dediğinde o *"Yazıklar olsun sana! Bu kadının kim olduğunu bilmiyor musun? Allah'ın yedi kat göğün üstünden şikâyetini dinlediği Havle bint Sa'lebe'dir. Vallahi akşama kadar yanımdan ayrılmıyaydı, isteklerini yerine getirmeden ben de ondan ayrılmazdım"* demiştir.²³⁷

Hz. Ömer Mahzûm oğulları kabilesine mensup teyzeleri için tatlı su temin etmiş onlar da bu iyiliğinden dolayı ona birkaç avuç kuru üzüm göndermiştir.²³⁸

Bir gece Medine'yi dolaşırken bir kadının sesini duymuş ve kadının kocasına bunun sebebini sormuştu. Kadının doğum yaptığını anlayınca eşine gelerek, doğum yapan kadına ne gerekiyorsa almasını söylemiş ve karısını doğum yapan kadının evine getirerek o kadına yardımcı olmasını istemiştir.²³⁹

Bir defasında çarşıda dolaşırken genç bir kadına rastlamıştı. Kadın kocasının öldüğünü, küçük çocuklarının geride kaldığını ve gelirin olmadığını söyleyince Hz.

²³⁵ İbn Hişam, Cilt: II, s. 56.

²³⁶ Havle bint Sa'lebe, sahâbeden Evs b. es-Sâmit b. Kays ile evlidir. Mücadele suresi 1. âyette bahsi geçen kadındır. Havle Müslüman olup Resûlullah'a biat eden kadınlardandır. İbn Sa'd'da geçen rivâyete göre Müslümanlardan karısına ilk zihâr (Arapça'da sırt demektir. Bir kimsenin karısına, 'sen bana anamın sırtı gibisin' diyerek onu kendisine haram kılmasıdır.) yapan kişi Havle bint Sa'lebe'nin eşi Evs b. es-Sâmit'tir. Havle bint Sa'lebe'ye kocası "Sen bana anamın sırtı gibisin" diyerek zihâr yapmış, Havle bint Sa'lebe'de Resûlullah'a gitmiştir. Resûlullah Evs'i çağırmış ve doğruluğunu öğrenince de Evs'e ona yaklaşmamasını ve izin verinceye kadar da cinsel ilişkiye girmemesini buyurmuştur. Havle Resûlullah'a Evs'in malının olmadığını, onun adına kefareti kendisinin ödemek istediğini söyler. Resûlullah ile bir çıkış yolu için tartışır. Daha sonra "Ey Muhammed, Allah kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetle bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı zaten işitmekteydi. Allah işitendir, görendir" âyetleri inmiştir. Akabinde gelen âyetlerde zihar yapanların bir köle azad etmeleri buna gücü yetmiyorsa iki ay oruç tutmaları buna da gücü yetmiyorsa altmış fakiri doyurmaları, böylece kefaretlerini ödeyecekleri belirtilmiştir. Havle, Evs'in köle azad edecek kadar zengin olmadığını ayrıca oruç tutmaya yahut altmış fakiri doyurmaya gücünün de yetmeyeceğini söylemiş, Resûlullah'da Evs'in yarım vesk (yaklaşık 200 kg'lık ağırlık ölçüsüdür) hurma alarak altmış fakire dağıtmasını emreder. (İbn Sa'd, Cilt: VIII, s. 378, 380.)

²³⁷ Suyutî, Cilt: VIII, s. 70.

²³⁸ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 293.

²³⁹ İbnul Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdadî (597/1201), **Menâkıbu Emirü'l-Mü'minîn Ömer b. El-Hattâb**, Daru İbn Haldun, Beyrut, 1987, ss. 84-85.

Ömer, devletin hazinesine gelmiş ve bir deve yükü yiyecek ve giyecek yükleyip kadına götürmüştü.²⁴⁰ Ayrıca o kadınlara devlet hazinesinden elbiseler vermiştir. Ensârdan bir kadın elbisesi olmadığını söylemiş ve Hz. Ömer de ona bir elbise vermiştir.²⁴¹

Kadınlara Yemek Yapmayı Göstermesi

Rivâyetlerde, Hz. Ömer'in, pek çok konuda kadınlara yardımcı olmaya çalıştığından bahsettik. Bunun dışında kadınlara sürekli olarak müdahale eden Hz. Ömer, sadece maddi konularda değil, aynı zamanda doğru bildiğini düşündüğü herhangi bir konuda da kadınlara müdahale etme gereği duymuştur. Ancak bu müdahalelerinin bazısının eğitmek amaçlı olduğunu görmekteyiz. Örneğin, kıtlık senesinde bir kadının yanından geçerken kadının âside²⁴² pişirdiğini görmüştü. O *“Âside böyle pişirilmez”* diyerek kepçeyi almış ve ona âside yemeğinin nasıl pişirileceğini göstermişti. Yine bir rivâyette Hz. Ömer kadınlara *“Sizden biriniz su ısınmadıkça asla unu suya çalmasın. Sonra unu azar azar döker ve bir taraftan da kepçeyle karıştırırsınız. Çünkü böyle yapılması unun topak topak olmaması için en iyi ve en uygun yoldur”*²⁴³ diyerek yemek yapma konusunda nasihat vermiştir.

Kadınları Fitneden Korumaya Çalışması

Kadın İslâm'dan önce bir köle gibiydi. Neredeyse hiçbir hakkı yoktu. Bazı kabilelerde geçim sıkıntısından yahut utançtan dolayı canlı olarak toprağa gömülürdü. Erkekler, kadını istedikleri kadar boşayabilir veya sayısız kadınla evlenebilirdi.²⁴⁴ İslâm bu çarpık zihniyeti kökünden reddetmiş ve statüsü olmayan kadına bir değer biçerek birçok hakkı ona teslim etmiştir. Ancak Cahiliye zamanındaki düşünceler insanların zihninden tamamen silinmediği için Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer kadınların bu değerini düşürecek her türlü durumdan kaçınmışlardır.

Hz. Ömer kadınlar içinde fitneye sebep olacak herhangi bir durumla karşılaştığında hemen müdahale ederek o durumu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bir gencin çok fazla yakışıklı olmasından dolayı kadınların etkilenmesinden rahatsız

²⁴⁰ İbnu'l Cevzî, s. 68.

²⁴¹ İbnul Cevzî, s. 78.

²⁴² Unun eritilmiş sadeyağ ile karıştırılmasıyla pişirilen bir yemek.

²⁴³ İbn Sa'd, Cilt: III, s. 314.

²⁴⁴ Demircan, **Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik**, ss. 37-40.

olan halife o genci Medine'den uzaklaştırmıştır. Bu rivayete göre bir gece Hz. Ömer, insanları korumak ve âsâyişi kontrol etmek amacıyla şehri dolaşırken kadının biri şöyle bir şiir okumuştur:

*“Bir yol yok mu şaraba? Onu içiversem!
Ya da bir yol yok mu Nasr b. Haccâc’a(gidiversem)”*

Şiiri duyduktan sonra Nasr b. Haccâc'ı soruşturmuş, onun kadınları etkileyecek kadar yakışıklı olduğunu görünce saçlarını kazıttırması fakat bu durum da yeterli olmayınca gencin başına sarık bağlamasını emretmiştir. Bu da yeterli gelmeyince Hz. Ömer bu genci Medine'den uzaklaştırmıştır. Nasr b. Haccâc Basra'ya gitmiş, orada Ebû Musa'nın halefi Mişca b. Mes'ûd'un misafiri olarak kalmıştır. Mişca'nın genç ve güzel karısı Nasr'ın yakışıklılığından etkilenmiştir. Mişca ile Nasr birlikte otururken, Nasr yere *“Vallahi seni seviyorum”* yazmış, evin diğer köşesinden kadın *“Vallahi ben de”* diyerek cevap vermişti. Mişca karısına adamın kendisine ne dediğini sormuş, kadın ise *“Şu gebe deveniz ne kadar da asılmış dedi”* karşılığını vermişti. Mişca *“Şu gebe deveniz ne kadar da asılmış sözüne vallahi ben de karşılığımı? Bu sözün karşılığı bu değildir! Sana ne dediğini bana söyleyeceksin”* demişti. Kadın *“Madem ısrar ettin, söyleyeyim. Adam evinizin temizliği ne güzelmış dedi”* karşılığını vermişti. Ancak Mişca *“Evinizin temizliği ne güzelmış sözüne vallahi ben de karşılığımı? Bu sözün de karşılığı bu değildir!”* demiş sonra yerdeki yazıyı farketmişti. Daha sonra okuma bilen bir çocuğu çağırtmış, çocuk seni seviyorum yazısını okuyunca *“Vallahi ben de”* sözünün karşılığının o olduğunu anlamıştır. Mişca daha sonra karısını boşamış ve Nasr'ı çağırarak iddeti bittikten sonra onunla evlenebileceğini ifade etmiştir. Mişca yaşadıklarını Ebû Mûsâ'ya anlatınca, Ebû Mûsâ da bu genci Basra'dan uzaklaştırmıştır. Nasr, İran bölgesine gidince oranın ileri gelen kadınlarından birinin evine misafir olmuştu. Kadın onu çağırınca Osman b. Ebi'l-As durumdan haberdar olmuş ve Nasr'a *“Müminlerin Emîri ile Ebû Mûsâ seni boşuna bölgelerinden çıkarmamış. Buradan ayrıl”* deyince Nasr, eğer buradan da kovarlarsa müşriklere katılacağını söyleyerek kovulmaktan rahatsız olduğunu dile getirmişti. Osman b. Ebi'l-As Hz. Ömer'e bir mektup yazarak durumdan onu haberdar edince Hz. Ömer

“Saçlarını kazıtın, gömleğini yukarı çekin ve onu mescidde hapsedin” şeklinde bir cevap yollamıştır.²⁴⁵

Hiz. Ömer’in bu konudaki metodu, fitnenin tüm kapılarını kapatarak fitneye engel olmaktır. Nasr b. Haccac’ın toplumdaki kadınları olumsuz etkilemesinden dolayı bu cezayı uygun görmüştür. Nitekim Mûsâ el-Eş’ârî’den eşine gelen hediyeyle de çok fazla tepki vermiştir. Aslında hediye olayı meşru bir davranıştır. Ancak Hiz. Ömer’in buradaki tavrına baktığımızda basit bir kıskançlık olarak göremeyiz, bilakis o burada verdiği tepki ile fitne kapısını kapatmak istemiştir.

2.5. KAMU İŞLERİNDE KADINLARA GÖREV VERMESİ

İslâm kadınlara erkeklerin yaptığı işleri yapmalarına mücade etmesine rağmen o günkü toplum yapısı buna çok fazla mücade etmemiştir. Hiz. Ömer ve önceki dönemlere baktığımızda kadınların kamu işlerinde çok fazla görev almadıklarını görmekteyiz. Kadınlar vali, komutan gibi herhangi bir üst kademe görevinde bulunmamıştır. Kanaatimizce bu durum o günkü toplum yapısındaki kadının konumuyla alakalıdır. Ancak rivâyetlere baktığımızda Şifâ bint Abdullah’ın, Hiz. Ömer tarafından çarşı müfettişi olarak görevlendirildiğini görmekteyiz. Şifâ bint Abdullah Resûlullah’a ilk biat eden kadınlardandır.²⁴⁶

Müslüman Kadınların Ticaretini Desteklemesi

O halifeliği döneminde para kazanmak isteyen kadınlara destek olmuştur. Örneğin Hind bint Utbe²⁴⁷ Hiz. Ömer’den ticaret yapmak için beytûlmâldan dört bin dinar borç istemiş ve o da vermiştir. Hind bu parayı aldıktan sonra mal alarak Kelboğulları kabilesine gitmiş ve orada bir şeyler satmıştır. Hind daha önceden boşandığı kocası Ebû Süfyân ve oğlu Amr’ın Şam valisi olan oğlu Muaviye’ye gittiklerini duyunca ticaretini yarım bırakarak onların yanına varmıştır. Oğlu Muaviye’ye, babasına ve kardeşine fazla miktarda bir şeyler vermesinin yanlış anlaşılabilceğini, insanların bunu işitmeleriyle bunların nereden geldiğiyle ilgili

²⁴⁵ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillab b. İshak el-İsfahânî (430/1038), **Hilyet’ul-Evliya**, çev: Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Kahire, 1938, Ocak Yayıncılık, 2015, Cilt: III, ss. 440-441.

²⁴⁶ İbn Sa’d, Cilt: VI, s. 105; Hayri Erten, “Hiz. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, Marife Dergisi Yıl:1, Sayı:1, s. 182.

²⁴⁷ Utbe b. Rebîa’nın kızı olup Mekke lideri Ebû Süfyân’ın eşiştir. Mekke’nin fethi sırasında Müslüman olmuştur. (M. Yaşar Kandemir, Hind bint Utbe, **DİA**. Cilt: 18, ss. 64-65.)

şüpheyeye düşeceklerini ve bunu yapmaması gerektiğini söylemiştir. Muaviye yine de babasına ve kardeşine yüzer dinar gönderip onları iyice donatmış ve hediyeler vermiştir. Muaviye'nin kardeşi Amr kendisine verilen bu hediyeyi az bulmuş ve biraz da öfkelenmiştir fakat babası Ebû Süfyân onu hediyeleri az görmemesi konusunda uyarmıştır. Nihâyet hep birlikte Medine'ye geri döndüklerinde Hind ticaret mallarını satmış ve kazancından pek memnun olmayarak durumu halifeye bildirmişti. Hz. Ömer “*Gerçekten bunlar benim malım olsaydı sana bağışlardım, fakat bunlar bütün müslümanların malıdır*” diyerek borç aldığı parayı iade etmesini istemiştir.²⁴⁸

Ticaretine Hile Karıştıran Kadınları Uyarması

Hiz. Ömer döneminde kadınların uğraştığı bir diğer ticaret alanı ise süt satıcılığıdır. O süt satan kişilere hile yapmamaları için emirler vermiştir. Bu konuyla ilgili bilinen meşhur bir rivâyet bulunmaktadır. Bir kadın satacağı süte su katarak hile yapmaya çalışmıştır. Bu kadın Medine’de dul olup geçimini süt satarak temin etmeye çalışan birisidir. Ancak kadının kızı halifenin bunu yasakladığını söyleyerek annesine tepki göstermiştir. Hiz. Ömer, kızın bu hassasiyetinden etkilenmiş ve onu oğlu Asım ile evlendirmiştir. Bu evlilikten doğan kız daha sonra Emevî ailesinden Abdülazîz ile evlenmiş ve Ömer b. Abdülazîz bu evlilikten dünyaya gelmiştir.²⁴⁹

Ümmü Varaka’nın İmamlık Yapmasına Müsaade Etmesi

Hiz. Peygamber, Ümmü Varaka bint Abdullah b. el-Hâris’i mahallesinin halkına imamlık yapmak için görevlendirmişti. Ümmü Varaka bu görevi Hiz. Ömer devrinde kendi köle ve câriyesi tarafından öldürölünceye kadar devam ettirmiştir.²⁵⁰ Savaş, çalışmasında Ümmü Varaka’nın erkek bir müezzinin de olduğu ifade etmektedir. Rivayette geçen (اهل دارها) ifadesindeki (اهل) kelimesinin hem erkek hem de kadın cemaati ifade ettiğini belirtmekte ve bu konuda rivayette geçen “Onun bir müezzini vardı” ifadesine bakıldığında Ümmü Varaka’nın cemaatinin sadece kadınlardan oluşmadığını gösterebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca (دار) kelimesinin değişik anlamlara geldiğini ifade ederek Hiz. Peygamber devri ile ilgili

²⁴⁸ İbnü’l-Esir, **el-Kamil**, Cilt: III, s. 62; Erten, “Hiz. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme”, s. 183.

²⁴⁹ İbn Asâkir, ss. 533-540.

²⁵⁰ İbn Sa’d, Cilt: VIII, s. 457; Ebû Davud, Salat, Cilt: 62, s. 591-592.

metinlerde kabile ve mahalle anlamlarında da kullanıldığını belirtmektedir.²⁵¹ Rivâyetlere baktığımızda Hz. Ömer'in uygulamalarında başka yerde kadınlara yönelik herhangi bir kadın imam tayin etmediğini görmekteyiz. Araştırmamız neticesinde Hz. Ömer'in, Ümmü Varaka'nın bu görevi devam ettirmesine müsaade etmesinden sonra yeni bir kişiyi bu göreve atadığına dair bir rivâyete rastlamadık. Onun kadınları mescitten men etmesi, onlara ayrı bir kapı tahsis etmesi veya Ümmü Varaka dışında herhangi bir kadını imam tayin etmemesi uygulamalarına baktığımızda kadınları zamanla mescitten tecrit ettiğini söyleyebiliriz. Kadınları tecrit etmesi batılı oryantalistler tarafından çok sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bu konuda Nabia Abbott ele aldığı makalesinde Hz. Ömer'in, Medine'de henüz özgürleşmeye başlamış olan kadınların mescitte ön planda olmasından rahatsız olduğunu ifade eder ve İslâm kadınına geri adım attırmak için bir eylem planı yaptığını söyler. Ebu Bekir Sıddık'ın hem saltanatı çok kısa sürmüş hem de güvenilir kişiliği kadının iyi ya da kötü dini statüsünün değişmesine izin vermediği için Hz. Ömer'in uzun süren saltanatı boyunca kadının halka açık ibadete katılımını sınırlamasının yanı sıra, büyük nüfuzunu kullanarak inanan erkeklerin üstünlük fırsatı elde etmelerini sağladığını ifade eder. Ona göre Ümmü Varaka ölene kadar Ömer'in saltanatı döneminde kendisine sağlanan ayrıcalığın keyfini sürmeye devam etmiştir. Hz. Ömer bu uygulamaları yürürlükten kaldırmak için cesaret etse bile kendisini doğrulanmış hissetmemiştir. Abbott'a göre Ömer, Ümmü Varaka'nın durumunu kabul edecek ve de kadınların camiye özgürce girmelerinden hoşlanacak bir adam değildir. Bu durumdan dolayı Hz. Ömer kadınları emir vermeksizin evde ibadet etmesi için hürriyetlerini sınırlandırmayı denemiştir. Ancak bu duruma karısının etkili direnciyle karşılaşması neticesinde yapamamıştır. Dolayısıyla o kadının camide bulunmasını engelleyemediğinden, kadın ve erkeği ayırarak her biri için ayrı bir imam görevlendirmiştir. Görünen o ki camide kadınlara ayrı hizmet etmesi için imam olarak Süleyman bin Ebu Hasme görevlendirilmiştir.²⁵²

Hz. Ömer'in kadınlarla olan ilişkilerine baktığımızda, genel anlamda kadınlara karşı sert bir tutumu olmakla beraber kadınları tamamen yok saymadığını rivâyetlerden anlamaktayız. Dolayısıyla Abbott'un dediği gibi Hz. Ömer'in

²⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, s. 97.

²⁵² Abbott, ss. 111, 112.

kadınların tamamen özgürlüğünü kısıtladığı görüşüne katılmıyoruz. O özellikle Ümmühâtü'l-Mü'minîn'den başlayarak toplumdaki bütün kadınlara değer vermiş, onları korumaya ve kollamaya yönelik tavır ve davranışlarda bulunmuştur. Hz. Peygamber'in eşlerinden başlayarak bütün kadınlara atıyye dağıtması, doğan tüm çocuklara atıyye bağlayarak hem çocukların hem de kadınların mağdur olmasını engellemeye çalışması, onlardan yardıma ihtiyacı olan kadınlara yardım etmesi, toplumda ön planda bulunan değerli kadınları önemseyerek onlara hediyeler vermesi, Hz. Ömer'in kadınlara değer verdiğini gösteren rivâyetlerdir. Ancak onun sert kişiliği ve yapısından dolayı toplumda özellikle kadınların Hz. Ömer'den çekinmelerine neden olduğunu da rivâyetlerden anlamaktayız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUKUKİ ALANDA HZ. ÖMER'İN KADINLARLA İLİŞKİSİ

Müslümanların ikinci halifesi olan Hz. Ömer, fıkıhı, adaleti, ferâseti, içtihadı, basîreti siyaseti ile tanınmaktadır. Hz. Ömer Resûlullah zamanından başlayarak Hz. Ebû Bekir dönemi olmak üzere çeşitli konularda içtihadlar yapmıştır. Kadınlarla ilgili uygulamalara baktığımızda daha çok halifeler döneminde yapıldığını görmekteyiz çünkü Hz. Peygamber devri İslâm'ın kuruluş dönemi olduğu için kadınlarla ilgili tatbikatların yerli yerine oturması daha sonraki dönemlerde olmuştur. Halifeler devrin gerektirdiği şekilde ve toplumun ihtiyaçlarına göre bazı uygulamalar yapmışlardır. Bu konuda o, Resûlullah ve Hz. Ebû Bekir'in yöntemini izlemiştir. Kur'an'da veya sünnette bulamadığı zaman Hz. Ebû Bekir'in uygulamalarını esas almıştır. Eğer onun uygulamasında da yoksa sahâbeyi toplayıp istişâre etmiş ve hükmünü vermiştir.²⁵³ Nitekim onun ileri de bahsedeceğimiz talak konusunda devrinin şartlarına göre değişiklik yapması bu duruma bir örnektir. Halife Ömer'in fakih sahabîlerden olduğu âlimlerce icmâ edilmiş bir husustur. Hükümlerini daha çok Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde vermiştir. Şunu belirtmeliyiz ki o hükümleri verirken Kur'an ve sünnette var olmayan konularda istişâre usûlünü ortaya koymuş ve iki yöntem izlemiştir. İlki genel istişâredir ki buna daha çok katılımı yüksek İslâm cemaatine karşı mescitte yapmıştır. İkinci yöntem ise özelde sahâbenin fakihlerinden oluşan şûra meclisinde yaptığı istişârelerdir. Tayin ettiği bu şura üyelerinin Fâtıma bint Kays'ın evinde toplandığı rivayet edilmektedir.²⁵⁴ İşte bazı zamanlarda bu istişâre yöntemine kadınları da katmıştır. Genellikle herhangi bir durum söz konusu olduğunda Ümmü'l Müminîn'e gitmiş ve fakih olan kadın sahâbe ile istişâre etmiştir. O dönemde mescit bugünkü parlamento sistemini andırıyor ve herkes fikrini rahatlıkla ifade edebiliyordu. Hz. Ömer kadınları ilgilendiren mevzuları bazen mescitte genele hitap ederek ifade veya istişâre etmiş bazen de Hz. Âişe, Ümmü Seleme ve Hafsa'ya giderek söz konusu durumun netleşmesini sağlamıştır. Onun içtihad metodunda, hal ve şartların değişmesine ve genel maslahatlara baktığını görmekteyiz. Maslahatı esas alarak içtihad eden sahâbenin de başında yer almaktadır.

²⁵³ İbn Sa'd, Cilt: II, s. 350.

²⁵⁴ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, Cilt: IV, s. 371; Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, s. 235.

O halife olduktan sonra temelleri atılmış olan İslâm devletini her anlamda geliştirmiştir. Alışık olmadıkları yeni durumlarla karşılaştıklarında İslâm'ın kurallarına uygun olarak bir alternatif gelişmeler ortaya koymaya çalışmıştır. İctihadi yaklaşımları ibâdet, muamelât ve ukûbattan oluşmaktadır. Hz. Ömer idareci olduğunda yerine göre sert yerine göre de yumuşak davranmıştır. O İslâm'dan önce sert kişiliği ile tanınan hatta müslümanlara işkence eden daha sonra İslâm'a girmesiyle Hz. Peygamber'i son derece dikkatli izleyip dini hassasiyetleri gelişen, Allah ve Resûlüne karşı sadâkatle bağlı olan bir kişidir. O halife olduğu dönemde elinde kırbaçla gezmiş ve gördüğü problemlere anında müdahale etmiştir. Ancak onun bu sert duruşu ve kırbaçının olması insanların Ömer'den çekinmelerine sebep olmuştur. Nitekim Abdurrahman b. Avf'ın *“İnsanlara karşı daha yumuşak olunuz. İhtiyaç sahipleri size geliyor ancak heybetinizden korkarak meramını dile getirmeden geri dönüyorlar. Bekâr kızlar bile evlerinde sizden korkuyor”* diyerek onu ikaz etmesi bu duruma bir örnek teşkil etmektedir.²⁵⁵

Hz. Ömer aile kurumuna son derece önem vermiş ve karşılaştığı sorunları ya bizzat kendisi çözüme kavuşturmuş yahut da sahâbe ile istişâre etmiştir. Nikâh, talak, miras, ceza konularında Kur'an-ı Kerim ve sünnet ışığında çözümler bulmaya gayret etmiştir. Verdiği bütün kararlarda toplumun lehine olacak şekilde davranmış ve bu uygulamalarının sebebini mescitte sahâbeye açıklamıştır.

Onun hayatında gördüğümüz en önemli şey şüphesiz onun olaylar karşısında verdiği hükümler ve yargıdır. Bizlere son derece önemli bilgiler vermektedir. Bu bölümde kadınları ilgilendiren konular olan; evlilik, boşanma, miras, mehir, Kur'an'da yasaklanmış olan davranışlara karşı onun verdiği cezalar ve aldığı kararlar neticesinde birtakım uygulamalarından bahsedeceğiz.

3.1. NİKÂH KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI

Nikâh evliliğin hukukî ve sosyal meşrûiyetini sağlayan önemli bir akittir. İslâm ve Câhiliye dönemindeki uygulamalarda farklılıklar olsa da yaygın olan nikâh

²⁵⁵ Yıldırım, “Celal Aynasında Bir Portre; Hz. Ömer”, s. 53.

şeklinde şahitler olur, mehir alınır ve nikâh velinin izni ile gerçekleşirdi.²⁵⁶ Hz. Ömer'in nikâh konusundaki hassasiyetine ve davranışlarına geçmeden önce Câhiliye döneminde Araplar arasında evliliğin öneminden kısaca bahsetmemiz uygun olacaktır. Câhiliye devri Araplarında farklı kabileler arasında evlilik olayı gerçekleşmekle beraber kabile kendi içinde de evliliğin gerçekleşmesine müsaade etmiştir. Özellikle yabancı bir kadınla evlenmek kabile arasında pek hoş karşılanmamıştır. Kabile içinde genç kızlar daha yakın akrabalarla evlendirilmiştir. Ancak kabileler arasında yapılan evlilik, bu kabileler arasında dayanışmaya, yardımlaşmaya vesile olmuştur ve kabileler arasında yapılan evliliklerde taraflar arasında birbirlerini destekleyen insanların artması açısından da evlilik desteklenmiştir. Yine Araplar arasında doğurgan olan, bakire olan kızlar daha çok tercih sebebi sayılmıştır. Evlilik ebeveynin, özellikle babanın rızası ile gerçekleşmiştir.²⁵⁷ Câhiliye döneminde yaygın olan evlilik çeşitleri bulunmaktadır. Ancak biz burada Hz. Ömer ve kadınlarla ilgili olması açısından yaygın olan evlilik çeşidinden bahsedeceğiz.

Hz. Ömer, Câhiliye döneminden henüz yeni çıkmış olan bu toplumun aile hayatının, neslinin, kadınların haklarının korunması için evlilik kurumunu zedeleyici tutum ve davranışlara müdahale ederek aile kurumunu koruma altına almaya çalışmıştır. Bu nedenle o, kadınlarla ilgili kararlarının ve düzenlemelerinin onların iyiliği için olduğunu düşünmektedir. Örneğin; Vefatına sebep olan yarayı alınca Amre bint Revâha ile Ümmü Huneys onun yanına ziyarete gitmişlerdir. Bu iki kadına “*Sizin için yollar düzenledim, benden sonra bunları eğip bükmeyin*” diyerek onlar için yaptığı uygulamaların önemini anlatmak istemiştir.²⁵⁸

Evlilikte Denkliğe Dikkat Etmesi

Araplarda nikâh için evlenecek kişilerin birbirine soy ve sosyal konum bakımından birbirlerine denk olmalarına dikkat edilirdi. Hürleri hürlerle, köleleri kölelerle evlendirmişlerdir. Ancak her hür de birbirine denk kabul edilmemiştir. Arapların hecîn dedikleri, annesi câriye olan kişilerin kendileri gibi câriyelerden olan

²⁵⁶ Cevad Ali, **el-Mufassal fi târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm**, 2. Basım y.y. 1993, Cilt: V, s. 533; Demircan, **Câhiliye'den İslâm'a Kadın**, s. 71.

²⁵⁷ Cevad Ali, Cilt: IV, ss. 633, 636; (Detaylı bilgi için bkz. Öztürk, **Câhiliye'den İslâm'a Kadın**, s. 25.)

²⁵⁸ el-Besevi, Ebû Yusuf Ya'kub b. Süfyân (277/890), **Kitabü'l-Ma'rife ve't-tarih**, thk. Dr. Ekrem Ziya el-Ömeri, Mektebetü'd-Dar, Medine, 1990, Cilt: II, s. 229.

kişilerle evlendirilmelerine dikkat edilmiştir. Resûlullah kan bağına ve asalete dayalı bir denkliği reddetmiştir. Ancak evlenecek kişilerin birbirlerinin sosyal konumları ve ekonomik durumlarını dikkate almaları mutlu olmalarında bir etkindir. Resûlullah'ın sünnetini takip eden Ömer evlilikte denkliğe önem vermiştir.²⁵⁹ Onun evlenecek insanların birbirine uyumlu olmasına dikkat etmeye çalıştığına dair rivâyetler bulunsa da bazı rivâyetlerde denklik konusundaki yaklaşımlarının açıkça anlaşıldığını söyleyemeyiz. Söz konusu durumla ilgili karşımıza çıkan en meşhur rivâyetlerden biri kızı Hafsa'yı yakın arkadaşlarıyla evlendirmeye çalışmasıdır. O en başta kızı Hafsa'nın eşi vefat ettiğinde evlilik için ona denk olarak en yakın arkadaşlarını düşünmüş ancak onlar kabul etmeyince Resûlullah Hafsa ile evlenme talebini belirtmiş, o da kızını Resûlullah ile evlendirmiştir.²⁶⁰ Ancak Selmân-ı Fârisî Hz. Ömer'in kızlarından birini istediğinde bu teklife olumlu bakmış fakat Abdullah b. Ömer bu evliliğin denk olmadığını düşünerek tepki vermiştir. Selmân'ı Farisî de bu tepki üzerine evlilik niyetinden vazgeçmiştir.²⁶¹

O soylu olan kadınların kendilerine denk olmayan erkeklerle evlenmesini hoş görmemiştir.²⁶² Çünkü evlenecek erkeklerle kadınların denkliği meselesi Arapların önem verdiği bir konudur. Kabileler saygınlık açısından birbirinden farklı konumdaydı. Bu nedenle erkeğin kendi kabilesinden daha düşük seviyede bir kızla evlenmesi yahut kızın kendi kabilesinden daha düşük bir kabilede kişiyle evlenmesi o günkü toplumda hoş görülen bir durum değildi. Fakat İslâm evlilik için sosyal statü yerine inancı bir denklik ölçütü saymıştır.²⁶³ Şunu belirtmeliyiz her ne kadar İslâm yanlış bulduğu durumları değiştirse de İslâm'ın uygun bulduğu toplumun süregelen âdet, gelenek ve görenekleri devam etmiştir. Halife olduktan sonra denklik konusuna dikkat etmesi bizce bu durumun bir devamı niteliğindedir.

Evlilik konusunda erkeklere, bakire kızlara önem vermelerini, bakire kızların daha çok doğurgan olduklarını ve dul insanlara göre aza daha çok kanâat edeceklerini söylemiştir.²⁶⁴ Yaşlı bir adamla evlendirildiği için kocasını öldüren bir kadın huzuruna getirilince kadını hapsedmiş, sonra ailelere de genç kızlarını çirkin ve

²⁵⁹ Demircan, *Câhiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*, s. 69-70.

²⁶⁰ Zebîdî, Cilt: X, ss. 158-159.

²⁶¹ Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, s. 301; Yüksel, s. 66.

²⁶² İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 418.

²⁶³ Demircan, *Câhiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*, s. 28.

²⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 416.

kısa boylu erkeklerle evlenmeye zorlamamalarını söylemiş, onların da genç ve yakışıklı olan erkekleri seveceğini belirtmiştir.²⁶⁵

Saîd b. Âs adlı sahâbe Hz. Ömer'den kendisine denk olabilecek bir eş bulmasını istemişti. Bu sırada Süfyân b. Ufey'in eşi kızlarıyla beraber halifenin yanına gelerek genç kızları dengiyle evlendirmesini yoksa erkeklerin tümüyle helak olacağını, erkeklerin helak olursa kadınların da tamamen yok olacağını söylemişti. Bunun üzerine Hz. Ömer bu kızlardan birini Saîd ile diğerini ise Abdurrahman b. Avf ile evlendirmiştir. Bir süre sonra Nuaym en-Nehşeli'nin kızları gelmiştir. Onlar da erkeklerinin helak olduğunu, geride çoluk çocuklarının kaldığını ve bu nedenle kendilerini denkleriyle evlendirmelerini ondan istemiştir. O bu kızları da daha sonra denkleriyle evlendirmiştir.²⁶⁶

Evlilik konusunda genç kızların, yetim kızların istemedikleri erkeklerle evlendirilmemesini istemiştir. Yetim kızların, evliliği ile ilgili kendilerine danışılmasını istemiştir. Onların bu evlilikle ilgili rızasının da sükût etmesi olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁷ Örneğin; Devs kabilesinden Cündüb b. Amr Şam bölgesinde devam etmekte olan mücadeleye katılmak istediğinde kızı Cemile'yi ona emanet etmiş ve “*Bana bir şey olursa onu kendisine denk olan biri ile evlendir*” demişti. Hz. Ömer'in ona “kızım” diye hitap ettiği ve onun da “babacığım” diye hitap ettiği nakledilmektedir. Cündüb b. Amr şehit olduktan sonra o kızı Hz. Osman'la evlendirmiştir. Ayrıca kızı Hafsa da bu kıza annelik etmiştir.²⁶⁸

Hz. Ömer “*Hür kadınla evlenen her kölenin yarısı azad olmuş demektir. Cârîye ile evlenen her hür adamın yarısı ise köleşmiştir*” diyerek denkliğin önemini ifade etmiştir.²⁶⁹

Evliliğin Velinin İzni ile Olmasına Dikkat Etmesi

Câhiliye'de kızın rızası, velisinin onu evlendirmesi suretiyle gerçekleşirdi. Kızın velisi onu dilediğiyle evlendirmek hakkına sahipti. Kadınlar ise verilen karara rıza göstermek durumundaydı. Bazı veliler ise karardan önce, velisi oldukları kadının görüşünü alırdı. Evliliğin bir akitle kurulması açısından Câhiliye dönemi ile İslâm

²⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, Cilt: II, s. 769, Cilt: III-IV, s. 41; Abdurrezzak, Cilt: VI, ss. 171,173.

²⁶⁶ İbnü'l-Esir, **el-Kamil**, Cilt: III, ss. 107-108.

²⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III, s. 138.

²⁶⁸ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt: I, ss. 614-615.

²⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 147.

dönemi arasında benzerlikler bulunmaktadır. İslâm kaynağını tecrübeden alan bazı uygulamaları ortadan kaldırmamış, güzel olan adetleri devam ettirmiştir. İslâm'a aykırı olanlar ise kaldırılmıştır. Hem Câhiliye döneminde hem de Hz. Peygamber döneminde kız babasından, babası yoksa velisi olan kardeşi, amcası ya da amcasının oğlundan istenmiştir.²⁷⁰ Bu uygulamayı Hz. Ömer de devam ettirmiş ve kadının evliliğinin ancak velisinin izni ile ya da devlet başkanının izni ile olabileceğini ifade etmiştir.²⁷¹

O mut'a nikâhıyla yapılan evlilik şeklini de yasaklamıştır.²⁷² Amr b. Hureys Medine'de bir kadınla mut'a nikâhı yapmıştı. Kadın hamile kalınca halifeye getirildi. Hz. Ömer kadına on değnek vurmak istediğinde kadın *"Ey Emîrü'l-Mü'minîn Amr b. Hureys ile mut'a nikâhı kıydık"* demiştir. Hz. Ömer nikâhına kimin şahitlik yaptığını sormuş, kadın annesinin ve kardeşinin şahit olduklarını söyleyince o *"Veli ve şahitler olmadan yapılan bir nikâh"* demiştir. Daha sonra Amr b. Hureys'i çağırmış, o da kadını doğrulayınca Hz. Ömer *"Bu fâsit bir nikâhtır, gördüğün gibi bu nelere sebep oluyor"* demiş ve akabinde bu tür nikâhı yasaklamıştır.²⁷³

Bir kafiide dul bir kadın kendi nikâh işini kavim içerisinde velisi dışındaki bir adama bırakmıştı. Adam da kadını bir adamla evlendirmişti. Hz. Ömer bunu duyunca nikâhlanan ve nikâhlayan adamı dövmüş ve ardından evlenen karı kocayı ayırmıştır.²⁷⁴

O evliliğin hür bir iradeyle ve velisinin rızasıyla olması gerektiği kanaatindedir. Evlenmek isteyen bir kadının, izin vermeyen oğluna müsaade etmesi gerektiğini ifade ederek evliliğe engel olunmaması gerektiğini söylemiştir. Bu kadın Hz. Ömer'e gelerek evlenmek istediğini ancak oğlunun buna razı gelmediğini söylemişti. O ertesi gün kadının evine giderek kadının oğluna nasihat ederek *"Annemi evlendir! Ömer'in canı elinde olan Allah'a yemin ederim ki Hişâm'ın kızı Hanteme benden kendisini evlendirmemi istese onu evlendiririm"* demiştir. Bunun üzerine adam annesini evlendirmiştir.²⁷⁵

²⁷⁰ Demircan, **Câhiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile**, s. 15, 22.

²⁷¹ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 129.

²⁷² İbn Şebbe, Cilt: II, ss. 717, 719.

²⁷³ İbn Şebbe, Cilt: II, ss. 716-717; İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 130.

²⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 132.

²⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 406.

Nikâhın Duyurulmasını İstemesi

Nikâhın evliliği gayri meşru birlikteliklerden ayırdığı için insanlara duyurulması son derece önemlidir. O toplumda fitneye sebep olmaması ve kadının namusunu korumak için nikâhın duyurulmasını istemiştir. Ayrıca hiçbir adamın, yanında mahremi bulunmayan bir kadının yanına girmesine de izin vermemiştir.²⁷⁶

Bir gün Ömer b. Hattâb'a kadının biriyle gizlice nikâh kıymış bir adam getirilmişti. Adam belli zamanlarda kadının evine gidip gelmekteydi. Kadının komşusu adamın kadınla ilişkiye girdiğini görünce onlara zina suçlamasında bulunarak durumu halifeye bildirmişti. Hz. Ömer zina ile suçlanan bu kadın ile erkeği huzuruna çağırtmış ve durumu sormuştur. Adam düşük bir mehir karşılığında kadın ile evlendiğini, nikâhlarına kadının ailesinden birinin şahit olduğunu söyleyince o nikâhı ilan etmesini ve kadının namusunu temize çıkartmasını söylemiştir.²⁷⁷

Evlenmek İsteyen Gençlere Yardımcı Olması

Hz. Ömer fakirlik sebebiyle evlenemeyen gençlerin evlenmesi için destek olmuştur. Örneğin, Fâhite bint I'nebe b. Süheyl adındaki genç kız, dedesi Süheyl b. Amr ile Şam'da yaşarken dedesinin ölmesi üzerine Medine'ye dönmüştü. Hz. Ömer de onu Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm'la kendilerine yardımcı olarak evlendirmiştir.²⁷⁸ Hz. Peygamber döneminde nikâh akdinin gerçekleşmesi için kadın ve erkeğin ya da velisinin hukûken geçerli iradelerini birbirlerine uygun biçimde açıklamalarıyla nikâh akdi gerçekleşirdi.²⁷⁹ Aynı zamanda o birbiriyle evlenmek isteyen gençlerin evliliğine engel olunmasına karşı çıkmıştır. Urve b. Hizâm adındaki bir sahabî amcasının kızı Afrâ bint Mâlik'e âşık olmuş, ancak Urve bir seferdeyken Afrâ başkasıyla evlendirilmişti. Urve bu duruma üzüntüsünden dolayı vefat ettiğinde Afrâ'da aynı şekilde üzüntüsünden ölmüştür. Hz. Ömer bu olayı duyunca üzülmüş ve *"Eğer ben Afrâ'ya yetişseydim onları evlendiririm"* demiştir.²⁸⁰ O evliliği teşvik etmekle beraber evlenmek istemeyenlerin de zorla evlendirilmesine mücadele

²⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 408.

²⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 191.

²⁷⁸ İbn Asâkir, s. 266.

²⁷⁹ Demircan, *Câhiliye'den İslâm'a Kadın ve Aile*, s. 74.

²⁸⁰ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fî Tarîhi'l-Ümemi ve'l-Mülûk*, Beyrut, 1995, Cilt: IV, ss. 352, 359.

etmemiştir. Rivâyetlerde Hz. Ömer'in Âişe adındaki kızının hiç evlenmediği bilgisi de bulunmaktadır.²⁸¹

Geçimsizlik Yaşayan Ailelerin Sorunlarına Eğilmesi

Hz. Ömer'e halife olduktan sonra evlilikle ilgili sıkıntıları olan bazı kadın ve kocalar geçimsizlikten dolayı başvurmuştur. O bu sorunlara çözümler bulmaya çalışmıştır. Bir gün kadının birisi onun huzuruna gelerek, kocasının insanların en hayırlısı olduğunu, gündüzleri oruç tuttuğunu, geceleri ise namaz kıldığını söylemişti. Hz. Ömer ise kadının kocasını şikâyet etmesinden rahatsız olmuş ve derdini tam anlamamıştı. Yanında bulunan Kâ'b b. Sûr, kadının kocasının yataktan uzak kaldığından bahsettiğini söyleyince bu konudaki hükmü ona verdirmiştir. Ka'b kadının kocasını çağırarak, tek kadınla evli olduğu için geceli gündüzlü üç günü kendisine ayırmasını, bir gününü ise eşine ayırmasını söylemiştir.²⁸²

Bir kadın kocasından cinsel yakınlığı bulamadığı için kocasını şikâyet edince adam yaşlandığını ve gücünün azaldığını söylemişti. Hz. Ömer ayda bir kere olsun, dediğinde ise adam, her ay karısının temizlik döneminde birleştiğini söylemiş akabinde Ömer, kadına git bu kadar yeter, demiştir.²⁸³

Yine bir gün tavaf esnasında şiir okuyan bir kadının sesini duymuştu. Kadının kocasından bahsettiğini anlamış ve olayın iç yüzünü öğrenmesi için bir görevli tutmuştu. Görevli, kadının kocasının ağzının eğildiğini görmüş ve durumu bildirmişti. Halife, adama câriye veya hazineden beş yüz dirhem vererek eşinden ayrılmasını söylemiş, adam ise parayı tercih ederek karısını boşamıştı.²⁸⁴

Ehli Kitapla Evliliği Hoş Karşılamaması

İslâm, Müslüman erkeklerin ehl-i kitap kadınlarla evlenmesine ayetle izin vermiştir:

*“Bugün size temiz olanlar helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir. Hür ve iffetli mümin kadınlarla, sizden önce kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları, namusunuzu korumak, zina etmemek, gizli dost tutmamak ve mehirlerini verip nikâhlamak şartıyla size helaldir. Kim imanı inkâr ederse, bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve o ahirette hüsrana uğrayanlardanandır.”*²⁸⁵

²⁸¹ ez-Zübeyri, Nesebu Kureys, s. 356.

²⁸² Abdurrezzak, Cilt: VII, ss. 148-150.

²⁸³ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 150.

²⁸⁴ İbn Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, Cilt: II, ss. 203-204.

²⁸⁵ Maide/ 5: 5.

Ancak Hz. Ömer Müslüman erkeklerin ehli kitap kadınlarıyla evlenmesini, Müslüman kadınların da ehli kitap erkekleriyle evli kalmasını istememiştir, fakat bu konuda farklı yaklaşımları da olmuştur. Örneğin; Medâin valisi Huzeyfe b. el-Yemân yahudi bir kadınla evlenince ona kadını serbest bırakmasını söylemiştir. Ancak Huzeyfe, haram ise bırakacağını değilse evliliğine devam etmek istediğini söyleyince o, haram olmadığını ancak onların zinakar olanlarıyla evlilik yapmalarından endişe ettiğini bildirmiştir.²⁸⁶ Hz. Ömer'in, yabancı kadınlarla evlenmenin yaygınlaşmasından ve Müslüman kadınlara rağbet edilmemesinden endişelenerek böyle bir karar aldığı belirtilmektedir.²⁸⁷

Ehli kitapla evli olan çiftlerden kadın müslüman olunca kocasına müslüman olması teklif edilmiştir. Şayet kabul etmezse evli çiftler ayrılmıştır. Benî Tağlib kabilesinden olan Ubâde b. en-Numân isminde bir adamın yanında Benî Temim kabilesinden bir kadın bulunmaktaydı. Kadın müslüman olunca Hz. Ömer, Ubâde'yi çağırarak *"Ya müslüman olursun ya da hanımını senden alırım,"* demişti. Ubâde müslüman olmak istemeyince hanımını ondan ayırmıştır.²⁸⁸

Hristiyan bir adamın nikâhı altında olan Hristiyan bir kadın, müslüman olunca kadının ailesi onu kocasından almak istemişti. Ailesi Hz. Ömer'in yanına gittiğinde o, kadını kendi seçimine bırakmıştır.²⁸⁹

Hâni b. Kâbisa eş-Şeybânî, Hristiyan olduğu zamanlarda nikâhı altında dört kadın bulunmaktaydı. Kadınların hepsi müslüman olunca Hz. Ömer, kadınların Hâni'nin yanında kalmasına karar vermiştir.²⁹⁰

Ümmü'l-Ğamr isimli bir kadın müslüman olduğunda ise onu kocasından ayırmıştır. Kocasını Şurayh b. Hâni eşini istediği halde onu kocasına vermemiştir.²⁹¹ Ehl-i kitapla evliliklere izin verilmemesi, ailede çocuğun eğitilmesi açısından kadının daha etkili olduğu düşünülürse, çocuğun İslâmî bir eğitim alması açısından son derece önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak çocukların iyi bir İslâmî

²⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III, s. 158; Abdurrezzak, Cilt: VII, ss. 176, 177; "Muammer Vural, Dört Halife Döneminde Yasama Faaliyetinin İşleyişi ve Bazı Yasama Örnekleri", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Erzurum, 2015, Sayı: 44, s. 354.

²⁸⁷ İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ân'il Azim**, Daru'l-Marife, Beyrut, 1969, Cilt: I, s. 257; Erten, **H. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme**, s. 185.

²⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, Cilt: V, ss. 90-91.

²⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, Cilt: V, s. 92.

²⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, Cilt: V, s. 92.

²⁹¹ İbn Şebbe, Cilt: I, s. 172.

eğitimden geçmelerine engel teşkil edecektir. Hz. Ömer'in de hem zinakâr olanların tercih edilmesi hem de aileyi korumak adına böyle bir uygulama yaptığını ifade edebiliriz.

Şart Koşarak Evlenen Kadınlara Karşı Tutumu

Hz. Ömer devrinde bir kadın evlenirken kocasına evinden çıkarmaması şartını koşmuştu. Bu şart üzere kadın evlenmiş ancak evlenen adam karısını bu şehirden çıkartmak istemişti. Durum halifeye bildirilince o “*Şart kadının hakkıdır*” diyerek kadının haklı olduğunu söylemiştir.²⁹²

Yine bir kadın Hz. Ömer'e gelerek evlenirken kocasına Medine'den dışarı çıkmama şartı koştüğünü söylemişti. Adam Medine'den ayrılmak isteyince kadın halifeye durumu arz etmiş, o da kadının kocasına “*Eşinin şartına uy*” diyerek kadının şartının geçerli olduğunu hatırlatmıştır.²⁹³

Evliliği Korumaya Yönelik Uygulaması

Hz. Ömer evliliğin taraflarca sağlıklı yürütülmesi için nikâh, boşanma gibi mevzûlarda birtakım kararlar almıştır.

Örneğin bir gün Medine sokaklarını dolaşırken bir kadının beyitler söyleyerek şu şekilde dertlendiğini duyar;

*“Uzadı bu gece, çöktü karanlık;
Ne zor iş, belim büktü yalnızlık
Yok ki kocam onunla eğleneyim
Sarılıp boynuna muhabbet edeyim
Eğer Allah korkusu olmasa besnde,
Şu yatak boş kalmazdı herhalde.
Hayâm perde oldu korudu beni,
Sokmadım evime yabancı eri.
Bir de kocama vefa sözüm var;
Sabredeceğim o dönünceye kadar.”*

Hz. Ömer ertesi gün kadına haber gönderip yanına çağırır. Ona kocasının nerde olduğunu sorduğunda kadın kocasının orduya katıldığını ve Irak tarafına savaşa gittiğini ayrıca kocası yanında olmadığı için mâli ve rûhi sıkıntı içinde olduğunu söyler. Halife ona bir miktar yiyecek ve giyecek verdikten sonra Hafsa'ya bir kadının erkeğinden ayrı kalmaya en fazla ne kadar sabredebileceğini sorar. Hafsa ise, dört veya altı ay cevabını verince Hz. Ömer, “*Hiç bir erkeği dört aydan fazla*

²⁹² Abdurrezzak, Cilt: VI, s. 227.

²⁹³ Abdurrezzak, Cilt: III, s. 228.

ailesinden ayrı tutmayacağım” diyerek ordu komutanına haber gönderir ve evli olan askerleri dört ayda bir ailesinin yanına göndermesini emreder.²⁹⁴

Câriye Olanların Durumu

Câriyelerin varlığı Câhiliye döneminden beri Arapların bir geleneği olarak var olan sosyal bir durumdur. Câriyelerle evlenme veya birlikte olma âdeti, Hz. Peygamber’in vefatından sonra fetihlerle ortaya çıkmış ve Müslümanların zenginleşmesinin bir sonucudur. Câhiliye döneminde câriyelerle evlilik yapıldığına dair örneklerle rastlanmamaktadır. Cinsel anlamda câriyelerden istifade edilmesi İslâm sonrasındadır. İslâm, evliliğe ihtiyaç duyacakları açık olan câriyelerin ve kölelerin de evlendirilmesi uygulaması getirerek onların da bir aile içerisinde yaşamasına imkân sağlamıştır.²⁹⁵ Câhiliye döneminde çocuk doğuran câriyenin herhangi bir statüsü yoktu. Câriyelerden doğan çocuklarda hür kadınlardan doğan çocuklar kadar saygın kabul edilmezdi. Ancak İslâm köleliği arızî bir durum olarak değerlendirmiş ve insanların birbirine üstün olmadıklarını savunmuştur. Câriyelerin çocukları olduğunda bu kadınlar ümmü’l-veled statüsünde sayılmışlardır. Hz. Ömer kendi devrinde câriyelerin hür bir erkekten çocuk sahibi olursa onların satışını yasaklamıştır. Ayrıca çocuk doğuran câriyenin efendisi azad etmese bile hür olduğunu kabul etmiştir.²⁹⁶

Ümmü’l-Veledlerin Satılmasını Engellemesi

Hiz. Ömer câriyeden doğan bir gence annesi hakkında nasıl bir hükme vardığını sorar. Genç, kardeşlerinin babasının mirasını alıp almama konusunda onu serbest bıraktıklarını, babasının mirasını almanın kendisi için daha önemli olduğunu söyler. Halife bunun üzerine ümmü veledin hürriyete kavuşacağını söyler. O ümmü veledlerin statülerini iyileştirmiş ancak bu durum onların hür kadınlar gibi hak talep etmelerine neden olmuştur.²⁹⁷

Onun evlilik ile ilgili uygulamalarında kadınların hakkına riâyet ettiği görülmektedir. O evliliğin mutlu devam edebilmesi için denkliğin önemli olduğunu vurgulamıştır. Evlenecek olan genç kızlara evlilikleri hakkında söz hakkı verilmesini, seçme özgürlüklerinin olmasının gerekliliğini de ifade etmiştir. Nikâhın

²⁹⁴ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 151.

²⁹⁵ Demircan, *Câhiliye’den İslâm’a Kadın ve Aile*, s. 31

²⁹⁶ Savaş, *İslâm’ın İlk Asrında Kadın*, s. 333.

²⁹⁷ Savaş, *İslâm’ın İlk Asrında Kadın*, s. 334.

duyurulmasının toplumda kişiler hakkında fitneye mahal verilmemesi açısından ve de İslâm'ın da aynı şekilde kişilerin haklarını korumak için evliliğin duyurulmasını istediğini anlatmıştır. Geçimsizlik yaşayan ailelerin sorunlarına bizzat kendisi müdahale ederek evlilik devam edecek gibiyse elinden geleni yapmış, eğer devam etmeyecekse hem kadının hem de erkeğin hakkını koruyarak ayrılığın gerçekleşmesine müsaade etmiştir. Hz. Ömer'in erkeklerin ehli kitap kadınlarıyla evlenmesini istememesinin sebebi ise müslüman kadınların geri planda bırakılması endişesidir. Onun evlilik konusunda söyledikleri, yaptıkları bize onun evlilik kurumunu önemsediğini göstermektedir.

3.2. MEHİR KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI

Mehir, İslâm hukukunda nikâh akdi sebebiyle erkek tarafından verilmek üzere kadının hak kazandığı “mala” denir. Mehir annenin, babanın veya velinin değil, kadının kendi hakkıdır. Bu erkek tarafından ödenen manevi bir tazminattır. Kadının ihtiyaçlarını görmek üzere verilir. Ayrıca nikâh içinde gereklidir.²⁹⁸ Evlenecek kadına mehir verme âdeti Câhiliye'den itibaren var olan bir gelenektir ve Araplar mehri nikâhın sıhhati için de zorunlu bir şart olarak görmüşlerdir.²⁹⁹ Kızın mehri, velisi tarafından belirlenir, daha sonrasında nikâh kıyılırdı. Mehrin bir alt veya üst sınırı olmamakla beraber tarafların anlaşmasıyla belirlenirdi.³⁰⁰ Câhiliye devrinde mehir şeref ve itibar göstergesidir. Câhiliye döneminde kadının velisi, genellikle mehirleri kadınlara vermemişlerdir.³⁰¹ Ancak İslâm mehri kadının bir hakkı olarak görmüş ve mehrin kadına ait olduğunu ve onun tasarrufuna bırakılmasının daha uygun olduğunu görmüştür. Kur'an-ı Kerim'de kadınlar için mehir verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.³⁰² Hz. Peygamber döneminde mehir hakkında dikkat edilen en önemli husus, istenen mehrin erkeğin gücünü aşmayacak derecede olmasıdır. Bu nedenle Hz. Ömer mehir konusunda aşırıya kaçıldığını düşündüğü için düzenleme yapma isteği duymuştur.

²⁹⁸ Bekir Topaloğlu, **İslâm'da Kadın**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 60.

²⁹⁹ Cevad Ali, Cilt: V, ss. 530, 1993.

³⁰⁰ Demircan, **Câhiliye'den İslâm'a Kadın ve Aile**, s. 76, 79.

³⁰¹ İbn Kuteybe, **Tefsîru Ğârîbü'l-Kur'an**, Thk. es-Seyyid Ahmed Sakar, Mısır, 1958, s. 120.

³⁰² Bakara/ 2: 237, Nisa/ 4: 4.

H. Ömer'in Mehri Azaltmak İstemesi

H. Ömer kadınların mehirde aşırıya kaçtıklarını düşünüp düzenleme yapmak istemiştir. Bir gün mescide gider ve sahabeye şöyle der:

“ Dikkat edin, kadınlara verdiğiniz mehirlerde haddi aşmaktan sakının. Eğer mehir, dünyada bir ikram ve cömertlik, Allah katında da bir takvâ alameti olsaydı, buna en layık olan Nebi (as) olurdu. Hâlbuki Resûlullah, zevcelerinden her birisine veya kızlarına mehir alırken on iki ukıyyeden fazla mehir vermezdi. Bir adam, karısına haddi aşacak şekilde mehir vermeye mecbur olursa, girdiği bu külfetten dolayı, içinden karısına karşı bir kırgınlık besleyebilir. Hatta sizin için en ağır yük altına girdim diyebilir.”

O mehri dört yüz dirhemle sınırlamak ister ve aksi halde fazlasının devlet hazinesine gelir olarak kaydedileceğini ilan eder. Onun dayandığı delil, H. Peygamberin eşi ve kızları için bundan daha fazla mehir vermemesiydi. Bu konuşmadan sonra Ömer'in yoluna Kureyşli bir kadın çıkarak ona mehri sınırlandırmak istediğinin doğru olup olmadığını sorar. H. Ömer kadını doğrulayınca kadın Allah'ı Teâlâ'nın *“...Yüklerle mehir vermiş olsanız dahi, ondan hiçbir şey geri almayın”*³⁰³ âyetini duyup duymadığını sorar. O âyeti yeni duyuyormuş gibi tepki vererek *“Herkes Ömer'den daha fakîh”* der. Bu konuşmadan sonra H. Ömer geri dönerek tekrar minbere çıkar ve *“Ey insanlar! Kadınlara dört yüz dirhemden fazla mehir vermekten sizi sakındırmıştım. Şimdi bu görüşümden dönüyorum. Kim malından mehir olarak gönül hoşnutluğuyla daha fazlasını vermek isterse versin”*³⁰⁴ der. Yaşlı bir kadının, halifenin mehir olarak bir kantar verilmesini kabul eden âyete ters bir uygulama yapma yetkisine sahip olmadığını ileri sürerek itirazda bulunması üzerine, o kararını derhal geri almıştır. Burada kadının, dönemin halifesi H. Ömer'e cevap verebilmesi de çok önemli bir noktadır zira o günkü toplumda kadının söz sahibi olduğunun bir göstergesidir.

Alacalı veya Cüzzamlı ya da Deli Biriyle Evlenildiğinde Mehir Verilmesi

H. Ömer *“Kişi alacalı, cüzzamlı ya da deli bir kadınla evlenir de onunla ilişkiye girerse kadının namusunu kendisine helal kıldığı için ona mehir vermesi*

³⁰³ Nisa/ 4:20. “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne mehir olarak yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizi geri alacaksınız?” **Kurân'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

³⁰⁴ Nesâi, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, **Sünen**, Kitabı'n Nikâh, Hadis no: 66; İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 187; Vural, s. 344.

gerekir. Bu mehir kadının velisi üzerine borçtur”³⁰⁵ diyerek bu tarz rahatsızlıkları olan kadınlara mehirlerinin verilmesi gerektiğini söyler.

Mehrine El Konulan Kadının Talebi

Çölde yaşayan bir adam kızının mehrine el koyar. Babası öldüğü zaman kardeşlerine gelip mehrini isteyen kadının bu durumu Hz. Ömer’e bildirilir. O, kadına “*Babanın harcadığı artık ona borç olmaz, ancak kalanı senin hakkındır onu al,*” der.³⁰⁶

İktidarsız Olan Adamın Hanımının Mehri

Hz. Ömer, iktidarsız olan adamın karısına vereceği mehir ile ilgili bir görüş beyan etmiştir. O iktidarsız adama bir sene mühlet verileceğini ancak yinede evlenirken kadının mehrini vermesi gerektiğini söyler. Şayet bu süre zarfında adam karısıyla ilişkiye girebilirse evlilik devam eder, giremezse araları ayrılır ve kadın da tam olarak aldığı mehri geri verir.³⁰⁷

İslâm kadına mehir vererek onun hakkını korumaya çalışmıştır. Mehrin miktarı konusunda da kadını özgür bırakmıştır. Bu konuda düzenleme yapmak isteyen halifeye bir kadın tepki vererek İslâm’ın kadınlara verdiği hakkı hiçkimsenin almaması gerektiğini hatırlatmıştır. Ayrıca bir kadının cüzzam, delilik gibi rahatsızlıkları olsa bile o kişiye mehir verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hz. Ömer kadının mehrine el konulmasını hoş karşılamamış bu konuda kendisine mehrini velisinden almak isteyen kadına da yardımcı olmuştur.

3.3. TALAK VE KADINLARIN İDDETİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

İslâm hukukuna göre nikâh akdinin bozulması ve evliliğin sona ermesidir. İslâm dini, insanları neslin devamı için evliliğe teşvik etmiştir. Talak olayını ise evliliğin sürdürülmesine imkân olmadığı durumlarda başvurulması gereken bir çözüm şekli olarak önermiştir. Boşanma olayı İslâm’dan önce de var olan bir olgudur. İslâm Câhiliye döneminden gelen boşanma olayında birtakım düzenlemeler yapmış ve sınırlar getirmiştir. Bu sınırlamaları, Câhiliye döneminden beri gelen

³⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 175.

³⁰⁶ Abdurrezzak, Cilt: VI, s. 221.

³⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, ss. 208, 209.

boşanma âdetiyle erkeğin basit nedenlerle karısını boşamasını engellemek amacıyla ve de sosyal sorunların azalmasını istemesinden dolayı yapmıştır. Boşanma sırasında kadının haklarının korunması ve mağdur olmaması amaçlanmıştır. Câhiliye döneminde erkeğin karısını boşama sayısı hususunda kabileler arasında farklı uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kabilelerde sınırlama olmayıp erkek, eşini dilediği kadar boşayabilir, sonra onu iddeti içinde geri alabilirdi. Bu uygulama, Kur'an'la kaldırılmış ve Kur'an talakı iki defa döndükten sonra üçüncü boşamada mutlak ayrılma olarak kabul edilmiştir.³⁰⁸ Söz konusu âyet şu şekildedir:

*“ Boşanma iki defadır. Ya iyilikle tutmak, ya da güzelce bırakmaktır. Onlara verdiklerinizden bir şey almanız size helal değildir. Karı kocanın Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkmaları hariç. Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkarsanız, o zaman kadının verdiği fidyede ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın yasalarıdır, onları bozmayın. Allah'ın yasalarını bozanlar ancak zalimlerdir. Eğer kocası kadını bir kere daha boşarsa kadın başka birisiyle evlenmedikçe kendisine helal olmaz. Eğer ikinci koca da onu boşarsa, Allah'ın yasaklarını koruyacaklarına inandıkları takdirde eski karı kocanın birbirine dönmelerine bir engel yoktur. Bunlar, bilen toplumlar için Allah'ın açıkladığı yasalardır.”*³⁰⁹

İslâm'dan sonra boşanma şekli üç talak şeklindeyken Hz. Ömer bu konuda değişiklik yapmıştır.

Talak Konusunda Düzenleme Yapması

Resûlullah ve Hz. Ebû Bekir'in hilafet döneminde ve onun halifeliğinin ilk iki senesinde üç talak bir talak sayılırdı. Fakat Hz. Ömer daha sonra erkeklerin talak işini suistimâl etmeye başladığını görünce üç talak, üç talak olarak kabul ederek boşanma olayının hafife alınmasını engellemeye çalışmıştır.³¹⁰ Boşanma olayını ciddiye almayan insanlara bir yaptırım uygulamaya çalışmıştır.

*“Boşanmış kadınlar iddet süresi olarak üç kur beklerler”*³¹¹ âyetinde geçen boşanmış kadınlar ifadesi genel bir hitaptır. Ancak Hz. Ömer, bu ifadeyi sadece hür kadınlara tahsis etmiş köle kadınların iddet süresinin bahsi geçen sürenin yarısı

³⁰⁸ Demircan, **Câhiliye'den İslâm'a Kadın ve Aile**, s. 33, 35.

³⁰⁹ Bakara/ 2: 229-230.

³¹⁰ Muslim, Kitabu't Talak, hadis no: 15; Vural, s. 356.

³¹¹ Bakara/ 2: 228. *“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali(hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almaya daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”* **Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

olduğu görüşünü benimsemiştir. Aynı durum talak konusunda da geçerlidir. Kur'an "*Boşamanın iki kere olacağını, üçüncü boşamanın geri dönüşü olmayan nihâi boşama olduğunu anlatırken*"³¹² O bu durumu "*Câriyenin talakı iki boşamadır ve iddeti de iki hayz süresidir*" hadisine esas alarak câriyelerin boşanmasının ikinci talakta gerçekleşeceği görüşünü benimsemiştir.³¹³ Zina eden câriye hakkında da hür kadınlara tahsis edilen cezanın yarısı "*Evlendikten sonra zina yapacak olurlarsa, onlara hür kadınlara uygulanan cezanın yarısı uygulanacaktır*"³¹⁴ âyetiyle uygun görülmüştür.

O nikâhın şaka olarak konu edilmesine dahi kızar ve yapan kişiye ceza uygulardı. Bu nedenle karısını tek sözle bin kere boşayan bir adamın olduğunu haber alınca adamı çağırtmıştı. Adam sadece şaka yaptığını söylediğinde Hz. Ömer kırbaçıyla adamın kafasına vurmuş ve adamı karısından ayırmıştı.³¹⁵ İçki içen bir adam, hanımını üç talakla boşadığında o bu konuda dört kadının şahitliğini kabul etmiş ve bu çifti ayırmıştır.³¹⁶

Câhiliye devri alışkanlıklarından kopamayan Manzûr b. Zibbân babasının dul kalan hanımıyla evlenmiş ve üç çocuğu olmuştu. Halife Ömer bunu duyunca çifti ayırmıştır. Bir gün Manzûr, Medine'de bu kadına rastlayınca "*Lanet olsun! Bu din bizi ayırdı*" demişti. Bunu duyan Hz. Ömer, Manzûr'a ceza vermek istemiş ancak o Medine'den kaçmıştı.³¹⁷

Câhiliye döneminde bir adam aynı anda iki kız kardeşle evlenebiliyorken İslâm bunu "*İki kız kardeşi birden almanız size haram kılındı. Ancak geçen geçmiştir.*"³¹⁸ âyetiyle yasaklamıştır. Hz. Ömer devrinde Cuzam kabilesinden bir

³¹² Bakara/ 2: 229. "Boşanma iki defadır. Ya iyilikle tutmak, ya da güzelce bırakmaktır. Onlara verdiklerinizden bir şey almanız size helal değildir. Karı kocanın Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkmaları hariç. Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkarsanız, o zaman kadının verdiği fidyede ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın yasalarıdır, onları bozmayın. Allah'ın yasalarını bozanlar ancak zalimlerdir." **Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

³¹³ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 222; Mehmet Öztürk, "Hz. Ömer'in İctihadlarının Fıkhi İlişkilerdeki Karşılığına Kısa Bakışlar", **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Amasya, 2014, Sayı: 2, s. 89.

³¹⁴ Nisa/ 4: 25.

³¹⁵ İbn Ebî Şeybe, Cilt: V, s. 12.

³¹⁶ İbn Hazm, Cilt: IX, s. 397.

³¹⁷ el-İsfahânî, **El-Eğani**, Beyrut, 2008, Cilt: XII, ss. 137-138.

³¹⁸ Nisa/ 4: 23. "Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz

adam iki kız kardeşle aynı anda evlenir. Durum Hz. Ömer'e bildirildiğinde o, kardeşlerden birini boşamasını ister adam kabul etmek istemez fakat Hz. Ömer ısrar edince eşlerinden birini boşar.³¹⁹

Hz. Ömer sudan sebeplerle bir erkeğin eşini boşamasını uygun görmemiştir. Eşini boşamaya karar vermiş bir adama nedenini sorduğunda, adam sevmediğini ifade etmişti. Hz. Ömer de “*Her ev sevgi üzerine mi kuruldu? Nerde kaldı kadın hakkına riâyet etme ve sahip çıkma*” diyerek bu adama tepki göstermiştir.³²⁰

Yine bir kadın kocasına bin dirhem vererek boşanmış ve Hz. Ömer de bunu geçerli saymıştır.³²¹ Ayrıca Hz. Ömer, boşanmak isteyen kadının kocasını boşamasını tek talak saymıştır.³²² Rıza Savaş eserinde kadının illa mehrinin aynısını vermek koşuluyla boşanabileceği şartının olmadığını erkeklerle anlaşılabileceği miktar neticesinde boşanabileceğini ifade etmektedir.³²³

İddeti Mevzusu

İddet, kadının kocası tarafından boşanması ya da kocasının ölmesi suretiyle dul kalması halinde başka bir evlilik yapmadan önce bir süre beklemesi uygulamasına iddet denir.³²⁴ İddetle ilgili en önemli durum neseble ilgili çıkabilecek herhangi bir problemin önüne geçmektir. Ayrıca bu bekleyiş süreci kadının psikolojisi açısından da yeni bir evliliğe hazırlanması açısından önemlidir. Hz. Ömer boşanmış kadınların iddeti hakkında kadının durumuna göre bir fikir beyan etmiştir.

Kayıp Olan Adamın Karısının İddeti

Hz. Ömer ile Osman b.Affân, kayıp olan adamın karısı hakkında “*Dört sene durur ve ardından dört ay on gün iddet bekler.*” demiştir.³²⁵ Örneğin, bir adam Hz. Ömer döneminde kaybolur. Adamın karısı halifeye geldiğinde kadına dört sene beklemesini emreder. Daha sonra adamın velisine dört yıl geçtikten sonra kadını

oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi nikâh altında bir araya getirmeniz. Ancak geçenler(önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” **Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

³¹⁹ el-Vâkidî, Muhammed b. Ömer (207/822), **Fütuhu's-Şam**, Kahire b.t.y. Cilt: I, s. 149.

³²⁰ el-Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî (255/869), **el-Beyan ve't-Tebîyîn**, Thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1975, Cilt: II, s. 89.

³²¹ Abdurrezzak, Cilt: VI, ss. 497, 495.

³²² Abdurrezzak, Cilt: VI, s. 521.

³²³ Savaş, **İslâm'ın İlk Asrında Kadın**, s. 319.

³²⁴ Demircan, **Câhiliye'den İslâm'a Kadın ve Aile** s. 44.

³²⁵ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 237.

boşamasını söyleyerek kadının iddetini beklemesini, iddeti bittikten sonra evlenmek isterse evlenmesini söyler. Şayet kocası gelirse, adam hanımı ile mehri geri vermek arasında muhayyer bırakılır.” der.³²⁶

İddeti İçerisinde Evlenen Kadın Hakkındaki Görüşü

Hiz. Ömer, iddeti içerisinde evlenen kadınla kocasının yaşadıkları süreçte aralarının ayrılması ve kadının mehrinin ödenmesinin devlet hazinesine bırakılması yönünde hüküm vermiş ve “*Bu kadınla evlenilmesi haramdır. Dolayısıyla mehri de haramdır*” demiştir. Hiz. Ali ise, bu kadın hakkında kocasıyla arasının ayrılması, ilk kocasından kalan iddeti tamamlaması, daha sonra üç hayız müddeti iddet beklemesi, namusunun helal kılınması sebebiyle kendisine mehrin gerekli olduğu yönünde hüküm vermiştir. Bundan sonra dilerse kocası ona evlenmek için talip olur, demiştir.³²⁷

Kocası Ölen ve Hemen Doğum Yapan Kadının İddeti Meselesi

Bir kadın Hiz. Ömer’e gelerek, kocasının ölümünün hemen ardından iddeti bitmeden doğum yaptığını ve iddetinin bitip bitmediğini sorar. O, kadına iddetini bitirmesini söyler. Kadın yolda Ubey b. Kâ’b’a rastlar. Ubey “*Senin evlenmen helaldir, Ömer’e böyle söyle*” der. Hiz. Ömer Ubey’i yanına çağırır ve bu konuda tartışır. Ubey Hiz. Peygamber’e “*Hamile kadınların iddeti, yüklerini bırakmalarıdır*”³²⁸ âyetinin hükmünün, kocası ölen hamile kadını kapsayıp kapsamadığını sordum, o da evet kapsar” buyurduğunu söyler. Ubey’in ümmü veledi de, Hiz. Peygamber devrinde Sübey’a el-Eslemiyye’nin, doğumdan hemen sonra Hiz. Peygamber’in bilgisi dâhilinde evlendiğini örnek göstererek Ubey’i destekler. Bunun üzerine Hiz. Ömer kadına, işittiğini yap der.³²⁹ Bu rivayete baktığımızda o dönemde kadınların fikrini rahatça ortaya koyduğunu ve halifenin de kadınların fikirlerini kabul ettiğini görmekteyiz.

³²⁶ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 238.

³²⁷ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 320.

³²⁸ Talak/ 64: 234. “Kadınlarınızdan adetten kesilmiş olanlarla, henüz adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç hayızdır. Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer. Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinden bir kolaylık verir.” Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.

³²⁹ Malik b. Enes, Talak, Hadis no: 30; İbnü’l-Esir, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt: VII, s. 355.

İddet Bekleyen Kadınlara Hac Yaptırmaması

Hiz. Ömer iddet bekleyen kadınların yolculuk yapmasına mücade etmemiştir. Nitekim iddetleri içinde Hac yapmak için yola çıkan kadınları el-Beydâ'dan geri çevirmiştir.³³⁰

Fâtıma bint Kays'ın İddet İle İlgili Görüşünü Kabul Etmemesi

Fâtıma bint Kays³³¹ Hiz. Ömer'e gelerek kocasının kendisini üç talakla boşadığını ve Hiz. Peygamber'in iddet süresince kendisi için ne eve ne de nafakaya hükmetmediğini söyler. Böylece o Talak süresi 1. âyette³³² kadınlara tanınan hakkın aksini beyan eden bir hadisin varlığını iddia etmiştir. Onun bu iddiasını Hiz. Ömer, *“Doğru mu yalan mı yahut unutup unutmadığını bilemediğimiz bir kadının sözü üzerine Allah'ın kitabını terk edemeyiz”* diyerek kabul etmemiştir.³³³

Eşlerini Boşayıp Malları Oğullarına Taksim Eden Adama Kızması

Hiz. Ömer, kadının hakkı olan malın elinden alınmasına kızarak o kişiden kadının hakkını almaya çalışmıştır. Sakif kabilesine mensup bir adam eşlerini boşayarak malını oğulları arasında taksim eder. Halife bunu duyunca adamı huzuruna çağırır ve olayı sorar. Doğru olduğunu anlayınca adama fena halde kızarak derhal eşlerine dönmesini ve mallarını oğullarından geri almasını emreder. Adam halifenin dediğini yapar ve eşlerine karşı yaptığı haksızlıktan vazgeçer.³³⁴

İslâm'da evlilik kadar boşanma da hayatın içinde olağan bir durumdur. Câhiliye döneminde boşanma olayında herhangi bir sınırlama yokken kadınlar için bu durum bir mağduriyete sebep olmaktaydı. İslâm'ın gelmesi üzerine kadınların bu konudaki hakları korunmuştur. Boşanma konusunda Hiz. Ömer'in Kur'an'da bahsedilen üç talakın bir talak sayılması olan boşanma şeklinde değişiklik yapması bulunduğu zamanda erkeklerin bu durumu suistimal etmesinden kaynaklanmaktaydı.

³³⁰ İbn'ul-Cevzi, **Menakıbu Emirü'l-Mü'minîn** s. 72; el-Beydâ, Mekke ile Medine arasında bulunan ve Mekke'ye daha yakın olan bir yerdir. (Detaylı bilgi için bkz. Yakut el-Hamevi, **Mu'cemu'l-büldan**, Dar-ı Sadr, Beyrut, 1996, Cilt: I, ss. 529-531.)

³³¹ Fâtıma bint Kays, Ebû Amr b. Hafs ile evliyken, kocası onu üç talakla boşamıştır. Fâtıma bint Kays ev yahut nafaka istediğinde eşinin vekili, üzerlerinde onun bir hakkı olmadığını söylemiş, bunun üzerine o Resûlullah'a gitmiştir. Hiz. Peygamber'de “Ev ve nafaka, koca eşine döndüğü zaman(ric'i talak için) geçerlidir” diyerek hakkının olmadığını ifade etmiştir. (İbn Sa'd, Cilt: VIII, ss. 273, 275.)

³³² Talak/ 65: 1.

³³³ Muslim, Kitab'ut-Talak, Hadis no: 46; Ebû Yûsuf, **Kitâbu'l-Âsar**, Beyrut, ts. s. 131; Taberî, **Câmiü'l-Beyânî 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an**, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Kahire, 2001, Cilt: XXIII, s. 63; Atmaca, **Hiz. Ömer'in Kur'an'a Yaklaşımı** s. 187.

³³⁴ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 67.

Onun üç talakı, üç talak olarak sayması kadınların mağdur olmasını engellemek için yaptığı bir uygulamaydı. O, kadınların boşanmadan sonra Kur'an'ın buyurduğu şekilde iddet beklemesini istemiş ve bu konuda sonradan ortaya çıkan problemlere de çözüm bulmaya çalışmıştır. Bazen verdiği kararların aksini iddia eden görüşe de şayet delil varsa önem vermiş ve uygulamıştır.

3.4. MİRASLA İLGİLİ İCRAATI

İslâm, Nisâ Suresi 7. âyet³³⁵ ile kadınlara mirastan hak vermiştir. Aile dayanışması açısından kadına mirastan pay verilmesi son derece önemlidir. İslâm mirasın paylaşımı konusunda kadınlarla erkeklere eşit pay vermemiştir. Erkekler kadınların iki katını almıştır.³³⁶ Bu âyetlerden sonra kadınlara Kur'an'ın öngördüğü şekilde mirastan hak verilmeye başlanmıştır. Hz. Ömer döneminde miras talebinde bulunan kadınlar olmuştur. Ayrıca o, babası ölen anne karnındaki çocuğa miras verme hakkını tanımıştır. Zeyd b. Sâbit bu haktan dolayı eşi Ümmü Sa'd'dan babasının mirasını istemesi için Hz. Ömer'e başvurmasını istemiştir. Çünkü Ümmü Sa'd'ın babası Sa'd b. Rebî Uhud savaşında şehit olduğunda Ümmü Sa'd henüz doğmamıştır. Bu nedenle mirasını almayı talep etmiştir.³³⁷

Hz. Ömer döneminde yaşlı bir kadın kendisine gelerek miras talebinde bulunur. Hz. Ömer bu konuda Allah'ın kitabında ilgili bir hüküm olmadığını, ancak bu hususta daha önce Ebû Bekir'in bir hüküm verdiğini ifade eder. Bu konuda Hz. Ebû Bekir'in verdiği hükmün aynısını nineye uygular ve ninenin payının altıda bir oranında miras hakkının olduğunu söyler.³³⁸

³³⁵ Nisa/ 4: 7. “Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından az veya çok erkeklere bir pay; ana baba ve yakın akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Bu farz kılınmış bir hissedir.” **Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

³³⁶ Nisa/ 4: 11. “Allah çocuklarınız hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadar tavsiye der. Eğer kadınlar ikiden fazla ise, terekenin üçte ikisi onlarındır; şayet tek ise yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana babasından her birine terekenin altıda biri düşer. Çocuğu yoksa ana babası ona varis olur ve anasına altıda bir düşer. Bu hükümler vasiyetin veya borcun eda edilmesinden sonra kalanlar içindir. Baba ve oğullarınızdan hangisinin size menfaatçe daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından tespit edilmiş bir farizadır. Şüphesiz Allah ilim, hikmet sahibidir.” **Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

³³⁷ İbn Sa'd, Cilt: VIII, ss. 477-478.

³³⁸ Ebû Davud, Kitab'ul-Feraiz, Hadis no: 5; Davut Şahin, “Hz. Ömer'in Kur'an Anlayışı ve Yorum Yöntemi”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Gümüşhane, 2013, Yıl:2, Cilt: II, Sayı: 3, s. 50.

Miras konusu İslâm'da son derece önemli bir konudur. Bu konuda fikhî birçok uygulama mevcuttur. Ancak biz burada konumuzla alakalı olması sebebiyle sadece iki rivâyete yer verdik. Hz. Ömer kadınların miras hakkını Kur'an'ın öngördüğü şekliyle onlara vermiştir.

3.5. CEZA VE UYGULAMALARI

Hız. Ömer deyince aklımıza ilk gelen şeylerden biri onun hükümleri uygulamadaki kararlılığı ve sertliğidir. Toplumda sıkça karşılaşılan problemlerin çözümünde Kur'an ve sünneti esas almıştır. Karşılaştığı suçların cezasını çoğu zaman bizzat kendisi uygulamıştır. O insanları düzeltmek amacıyla kırbacı kullanan ilk halife olmuştur. Çarşıda, pazarda kırbacıyla dolaşarak olaylara anında müdahale etmeye çalışmış ve koyduğu düzenin en güzel şekilde işlemesi hususunda gerektiğinde kırbacını kullanmaktan da çekinmemiştir. Hız. Ömer'in ceza ve uygulamalarında kadınlara olan yaklaşım tarzını bu başlık altında ele alacağız.

3.5.1. Hız. Ömer'in Suçlara Karşı Yaptırımları

İslâm dini evlilik dışı olarak bir erkekle kadının birlikteliğini zina olarak değerlendirmiş ve evlilik kurumuna da ihanet saymıştır. İslâm, zina eden her kadın ve erkeğe bu suçun karşılığı olarak ceza vermiştir.³³⁹ Zina isnad edilen kişilerle ilgili araştırmalar yapıldıktan sonra suçlu bulunanlar cezalandırılmıştır. Hız. Ömer de döneminde zina suçu sabit olanlara bu cezayı uygulamıştır.

Zina Yapan Kadınlara Verdiği Ceza

Siba b. Sabit adında bir adam, Rabah b. Vehb'in kızıyla evlenir. Siba'nın başka bir kadından bir oğlu, kadının da başka bir adamdan bir kızı vardır. Siba'nın oğlu, kadının kızıyla zina eder. Kızın hamile olduğu ortaya çıkınca bu ikisi Hız.

³³⁹ Nur/ 24: 2. "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde(hükümlerini uygularken) onlara acımayın. Müminlerden bir gurup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun." **Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli.**

Ömer'e çıkarılır. O ikisine sopa cezasını uygular. Aralarını birleştirmeyi şiddetle arzulasa da çocuk buna yanaşmaz.³⁴⁰

Hız. Ömer'in yanına bir adam gelerek eşinin, kölesiyle zina ettiğini ve onun itiraf ettiğini söyler. Halife kadının yanına bir görevli gönderir ve bu konu hakkında kadına sormasını ister. Görevli kadının yanına gittiğinde, kocasının onun hakkında kölesiyle zina yaptığını söylediğini ve bunu sorması için halifenin onu yolladığını haber verir. Kadın bir müddet sustuktan sonra *"Vallahi hem yalancı hem de zina eden kötü kadın olmayı kabul edemem, eşim doğru söylemiş,"* der. Bunun üzerine Hız. Ömer emreder ve kadın recm edilir.³⁴¹ Şam'a giden Hız. Ömer'in orada zina suçu sabit olan bir kadını da recm ettiği nakledilmektedir.³⁴²

Yemenli bir kervan, Medine yakınlarında el-Harra denilen yere iner. Beraberlerinde bulunan dul bir kadın zina eder. Bu olayı duyan Hız. Ömer kadına yüz değnek vurur. Daha sonra kadına yol azığı verir. Kadınla gelen kişilere de maddî yardımda bulunur ve kadını onlarla beraber ülkesine gönderir.³⁴³

Hız. Ömer devrinde bir kadın, erkeklerin câriye edinmelerine kıyas yaparak kölesini odalık olarak kullanır. Bunu duyduğunda kadına *"Seni bu işi yapmaya sevkeden şey nedir?"* diye sorar. Kadın *"Erkeğe sahip olduğu câriyeden helal olan şeyin bana da helal olduğunu düşündüm"* der. Hız. Ömer bunun üzerine sahâbeyle konuşur. Onlar, kadının bu konuda âyetleri te'vil ettiğini söylerler. O da kadına had cezası vermez, ancak kölesi ile ilişkisini yasaklar ve hürlerle evlenmesini de men eder.³⁴⁴

Kocasına Asi Kadına Verdiği Ceza

Hız. Ömer'e kocasına asi olan bir kadın getirilir. Ceza olarak da üç gün boyunca çöplük bir eve hapsedilmesini emreder. Üç günün sonunda kadına *"Halinden memnun musun?"* diye sorar ancak kadın *"Kocamla evlendiğimden beri hapsedildiğim şu üç gün dışında rahat yüzü görmedim"* karşılığını verir. Bunun

³⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 248.

³⁴¹ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 349.

³⁴² İbn Hibban, Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (354/965), **es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbaru'l-hulefa**, Kutubu's-Sekafiye, Beyrut, 1996, Cilt: II, s. 473.

³⁴³ Abdurrezzak, Cilt: VII, ss. 405-406.

³⁴⁴ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 209.

üzerine Hz. Ömer, kadının kocasına “Kulağındaki küpeler dışında her şeyini alıp onu boşa!” demiştir.³⁴⁵

Gayri Müslimin Öldürülmesini Onaylaması

Ensârdan bir adam savaşa çıktığında arkadaşından ailesine göz kulak olmasını ister. Yahudinin biri de bu ailenin yanına gidip gelir. Savaşa çıkanın arkadaşına bu konuyu söylediklerinde bir gece onu gözetler ve yahudinin arkadaşının yatağına uzandığını görür. Bunun üzerine gözetleme yerinden inerek kılıcıyla o yahudiye öldürür. Sabah olunca bu olay Hz. Ömer’e anlatılır. O “Bu yahudi adam hakkında kim ne biliyorsa kalkıp bize anlatsın” deyince onu öldüren adam kalkar ve adamın yaptıklarını anlatır. Bunun üzerine Hz. Ömer “Şayet aynı şeyi başkası da yaparsa aynısını yap” der.³⁴⁶

Mağdur olan Kadınları Cezalandırmaması

Medine’de bir genç ölü bulunur ve katilin kim olduğu bulunamaz. Daha sonra aynı yerde kimsesiz bir çocuk bulunur. Hz. Ömer bu çocuğu bir kadına büyütmesi için verir ve daha sonra çocukla kimin ilgilendiğini haber vermesini ister. Çocuk biraz büyüyünce bir câriye gelip çocuğu tekrar getirmek üzere hanımefendisinin görmek istediğini söyler. Hz. Ömer, çocuğun nereye götürüldüğü belirler ve kılıcıyla bu eve girer. Çocuğu görmek isteyen kadını sıkıştırınca, kadın olayı şöyle anlatır:

“Yaşlı bir kadın evime geldi. Onunla yakınlık kurdum. Bana annem gibi davranıyordu. Sonra kadın bir sefere çıkacağını ve bir kızının olduğunu söyleyerek onu benim yanıma bırakmak istediğini söyledi. Ben de bunu kabul ettim ve onunla beraber bir müddet yaşadık. Bir gün onun erkek olduğunu gördüm, bana zorla yaklaştı ben de onu bir bıçakla öldürüp bildiğiniz yere attım. Sonra çocuğunu doğurup oraya bıraktım,” der.³⁴⁷

Bunları dinleyen Hz. Ömer kadına ceza vermez ve onu serbest bırakır.

Bir defasında ona bir adam gelerek kızının başına gelenleri anlatır. Adam Cahiliye döneminde kızını toprağa gömdüğünü ancak pişman olup çıkardığını daha sonra İslâm’a birlikte girdiklerini söyler. Ancak kızına Allah’ın ceza koyduğu suçlardan biri isabet ettiğini bu durumdan dolayı kızının bazı yerlerini keserek intihar etmeye çalıştığını söyler. Kızını kurtardıktan sonra iyileştğini ve karşısına onunla evlenmek isteyen bir kişinin çıktığını söyler. Fakat bu kişiye kızının başından

³⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, Cilt: V, s. 124.

³⁴⁶ el-İsfahânî, **Hilyet’ul-Evliya**, Cilt: III, ss. 438-439.

³⁴⁷ İbn’ul-Cevzi, **Menakıbu Emirü’l-Mü’mînîn** s. 180.

geçenleri anlatıp anlatmaması gerekir mi diye Hz. Ömer’e sorar. O ise adama kızının tövbe edip etmediğini sorar. Adam tövbe ettiğini söyleyince, adamın sözlerine karşı, bu olayı asla başkasına anlatmamasını, şayet anlatırsa onu cezalandıracağını ve kızını iffetli bir Müslüman kadın gibi evlendirmesi gerektiğini söyler.³⁴⁸

Müslüman dul bir kadının hamile olduğu anlaşılır. Hz. Ömer olayı incelediğinde kadının tecavüze uğradığını anlar. Ancak kadın kendisine bunu yapan erkeği tanımadığını söyleyince kadını serbest bırakır.³⁴⁹

Bir gün kadının biri çölde aç ve susuz kalır. Bir çobandan yiyecek ve içecek ister. Ancak çoban kendisiyle cinsel ilişkiye girmeden isteklerini yerine getirmez. Kadın zina yapmaya mecbur kalır. Hz. Ömer ise kadını suçsuz kabul eder.³⁵⁰

Hz. Ömer cariyelerin sahiplerini onları çok süslememeleri konusunda uyarmıştır. Bu uyarıyı yapmasının sebebi ise o dönemde bir eve misafir olarak giden adamın cariyeyi beğenmesi üzerine ona saldırması neticesinde cariyenin o kişiyi öldürmesi olayıdır. Söz konusu rivayette Hz. Ömer cariyenin suçsuz olduğuna hükmetmiş ve öldürülen adamın cariyeye zorla saldırdığı için diyetinin ödenmemesine karar vermiştir.³⁵¹

3.5.2. Kadınlara Eziyet Edenleri Cezalandırması

Hz. Ömer haksız yere zulme uğrayanların hakkını korumaya çalışmış ve zulüm yapanları da cezalandırmıştır. Zinayla itham edilen bir câriye ona gelerek efendisinin, kendisini ateş üzerine oturarak cinsel organının yanmasına sebebiyet verdiğini söyler. O, câriyeye bu fiili işleyip işlemediğini sorduğunda olumsuz cevap alınca adamı çağırır. Câriyesini itham ettiği fiili işlerken görüp görmediğini sorduğunda ise adam görmediğini söyler. Bunun üzerine Hz. Ömer “*Nefsimi kudret elinde bulundurana yemin ederim ki eğer Hz. Peygamber’den, kölesine yaptığı fiilden dolayı sahibinden ve çocuğuna yaptığı fiilden dolayı babasından kıyas alınmaz, buyurduğunu işitmeseydim sana kısas uygulardım*” dedikten sonra adamı

³⁴⁸ Abdurrezzak, Cilt: VI, ss. 246-247; İbn’ul-Cevzi, s. 195-196; İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 273.

³⁴⁹ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 409.

³⁵⁰ Abdurrezzak, Cilt: VII, ss. 406-407 ; Saffet Köse, “Hz. Ömer’in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 2006, Cilt: VII, s. 35.

³⁵¹ Abdurrezzak, Cilt: IX, s. 435.

halkın görebileceği bir mekânda yüz kırbaç cezası uygular ve câriyeyi de hür bırakır.³⁵²

Ehli kitaptan biri Müslüman bir hamile kadına vurduğu için kadın düşük yapar ve bunu duyan Hz. Ömer adama idam cezası verir. Bir başka ehli kitaptan adam Müslüman bir kadını kovalar, üzerine toprak atarak onu yakalar ve zorla cinsel ilişki kurmak ister. Hz. Ömer'e getirilen bu adam da idam edilir.³⁵³ Aynı şekilde Şam'da Müslüman bir kadına tecavüz eden bir zimmî de idama mahkûm edilir.³⁵⁴

Ca'de b. Abdullah es-Sülemî adında bir adam kızları Sel' ve Baki' denilen yere götürerek onlarla oyun oynar. Ancak bu oyunda kızları ayaklarından bağlayan Ca'de, onların bu halde yürümelerini ister. Kızlar yürümeye çalışırken düşerek elbiseleri açılır. Bu haberi duyan Eşcalı bir adam Hz. Ömer'e mektup yazar ve durumu haber verir. Bunun üzerine halife Ca'de'yi çağırır ve Ca'de yaptıklarının doğru olduğunu itiraf edince onu döver ve Şam'a sürgün eder. Daha sonra Medine'ye girmemek şartıyla Şam'dan gelmesine izin verir. Sonra da Medine'ye ancak Cuma günlerinde iki defa girmesine izin verir.³⁵⁵

Devlete ait bir kölenin bir câriyeyi zinaya zorladığı Hz. Ömer'e bildirilince, halife köleye ceza olarak değnek vurur ve onu sürgün eder. Cârîye ise zorlandığı için ona ceza vermez.³⁵⁶ Aynı şekilde bir kadını zinaya zorlayan ve bu fiili yapan adama Hz. Ömer had cezası verir ve kadının diyetinin üçte birini ödemeye mecbur eder.³⁵⁷ Ümmü Varaka bint el-Hâris isimli kadını, köle ve câriyesinin öldürdüğü ve Hz. Ömer'in de bu iki katili astırdığı rivâyet edilmektedir.³⁵⁸

Amr b. Habîb adındaki bir adam Şumus isimli evli bir kadına âşık olur ve kadının evinin yanına yaptırdığı bir yerden kadını gözetler. Durum Hz. Ömer'e şikâyet edilir. O, Amr'ı Medine'den Hadevda'ya sürgün eder.³⁵⁹

³⁵² Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (360/971)

Mu'cemu'l-Evsat, thk. Dr. Mahmud et-Tahhan, Riyad, 1995, Cilt: IX, ss. 298-299.

³⁵³ Abdurrezzak, Cilt: IV, s. 115; Cilt: X, s. 315.

³⁵⁴ Abdurrezzak, Cilt: VI, ss. 114, 116,

³⁵⁵ İbn Şebbe, Cilt: II, s. 761.

³⁵⁶ Abdurrezzak, Cilt: VII, ss. 358, 395.

³⁵⁷ Abdurrezzak, Cilt: IX, s. 378.

³⁵⁸ İbnü'l-Cevzi, **el-Muntazam**, Cilt: IV, ss. 305-306.

³⁵⁹ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt: VII, ss. 299-302.

Bu rivâyetlere baktığımızda Hz. Ömer'in kadınları korumaya çalıştığını ve onlara zarar verenleri de cezalandırdığını görmekteyiz. Bir halife olarak toplumda zulme uğrayanların hakkını ve zulme uğratanlarında cezasını vermeye çalışmıştır.

3.5.3. İstişare Sonucu Verdiği Kararlar

Hz. Ömer ashâb arasında kişiliği ile ön plana çıkan ve dikkat çeken bir kişidir. O bazı zamanlarda ani kararlar vermiştir. Bazı verdiği kararlara sahâbe karşı çıkmış bazen de onaylamıştır. Karar veremediği durumlarda ise yine sahâbe ile istişâre etmiştir.

Hz. Ömer yönetimden kaynaklı yanlışlıkları sık sık düzeltme gereği duymuştur. Örneğin bir gün zina etmiş olan akıl hastası bir kadın getirilir. Onun hakkında insanlarla istişâre eder ve recm edilmesini emreder. Kadını Hz. Ali'nin yanına götürürler. Hz. Ali kadının halinin ne olduğunu sorar. Onlar, falan oğullarının delisidir ve Hz. Ömer onun recmedilmesini emretti derler. Hz. Ali kadını geri götürmelerini emreder. Daha sonra Ömer'in yanına gelerek *“Ey Mü'minlerin Emîri! Resûlullah'ın üç gruptan, iyileşinceye kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan ve akli erinceye kadar da çocuktan kalem kaldırılmıştır, buyurduğunu bilmiyor musun?”* der. O, Hz. Ali'nin bu sözü üzerine kadını salıverir ve bu hatadan döndüğü için tekbir getirmeye başlar.³⁶⁰

Altı aylık iken doğum yapan bir kadın Hz. Ömer'e getirilir, o da onu zina suçundan dolayı recm etmek ister. Kadının kız kardeşi Ali b. Ebî Tâlib'e giderek halifenin kız kardeşini recm edeceğini söyler. Hz. Ali ise sahâbeyle istişâre eder ve Hz. Ömer'e kadını recm edemeyeceğini, Bakara suresi 233. ve Lokman suresi 14. âyetleriyle açıklamaya çalışır. Buna göre çocuğun süt emme süresinin iki yıl (24 ay) olduğu ve Ahkâf suresi 15. âyetinde hamilelik süresi ile süttten kesilme süresinin toplam otuz ay olarak zikredildiğini ifade eder. Ayrıca bu iki âyet bir arada düşünüldüğünde emzirme süresi olan yirmi dört ay düşürülünce geriye altı ay kaldığını ve bu da hamileliğin altı ay olmasında garipsenecek bir durum olmadığını gösterir diyerek

³⁶⁰ Ebû Davud, Kitab'ul-Hudud, Hadis no: 17.

kadının recm edilemeyeceğini açıklar. Hz. Ömer bunun üzerine kadını serbest bırakır.³⁶¹

Medine’de yaşayan şarkıcı bir kadının evine girip çıkanların çok olması halifeyi rahatsız eder. Hz. Ömer kadını çağırdığında kadın korkudan çocuğunu düşürür. Çocuk iki defa bağırdıktan sonra ölür. O, bu durumu sahâbe ile istişâre eder. Hz. Ali dışındakiler halifenin muallim ve müeddib (eğitici) olduğu için ona bir şey gerekmediğini söyler. Hz. Ali ise diyetin ödenmesi gerektiğini söyler ve Hz. Ömer bebeğin diyeti öder.³⁶²

Hz. Ömer döneminde sahâbe Fas esirlerini satmaya başlar. O da İran kralı Yazducerd’in üç kızını satmak ister. Hz. Ali bu duruma karşı çıkar ve bu muamelenin uygun olmadığını savunur. Hz. Ömer çözümü ona bırakınca, o bunlardan birini Abdullah b. Ömer’e, ikincisini Muhammed b. Ebî Bekir’e ve üçüncü kızı ise kendi oğlu Hüseyin b. Ali’ye verir.³⁶³

O bir gün arkadaşlarının yanına gelerek yaptığı bir şey yüzünden fetva vermelerini ister. Onlar ne olduğunu sorduğunda “*Yanıma bir câriyem geldi. Gönlüm onu arzuladı ve oruçlu iken onunla birlikte oldum.*” der. Oturanlar olayı büyütürler. Hz. Ali ise konuşmaz. Hz. Ömer ona “*Ey Ebû Tâlib’in oğlu! Sen ne dersin?*” diye sorar. Hz. Ali ona “*Helal olan bir şeyi yaptın. Bir gün yerine başka bir gün tutarsın.*” der. Ona “*Sen bunlar içerisinde en iyi fetva verensin.*” diye karşılık verir.³⁶⁴

Yine Hz. Ömer’in hilafeti zamanında kendisine zina suçundan siyahî bir cariye getirilmiş, halife suçluya birkaç kırbaç vurduktan sonra “*niçin zina ettin?*” diye sormuştu. Kadın korku içinde zina ettiği iddia olunan adamın kendisine verdiği iki dirhemi göstererek, bunun mehir olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Hz. Ömer, yanında bulunan Hz. Osman, Hz. Ali ve Abdurrahman b. Avf’a dönerek ne yapılması gerektiğini sorar. Hz. Ali ve Abdurrahman b. Avf recmedilmesi gerektiğini ifade eder. Hz. Osman ise “*Bu kadın aldığı iki dirhem karşılığında yaptığı işin helal olduğunu zannettiğinden bu fiili yapmıştır. Allah’ın had cezası, bu cezayı bilenlere tatbik edilir*” diyerek haddin tatbikine gerek olmadığını belirtmiştir. Hz. Ömer de bu

³⁶¹ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 351; Şahin, “Hz. Ömer’in Kur’an Anlayışı ve Yorum Yöntemi”, s. 53.

³⁶² Abdurrezzak, Cilt: IX, ss. 358-359, 458-459.

³⁶³ Savaş, **İslâm’ın İlk Asrında Kadın**, s. 330.

³⁶⁴ İbn Sa’d, Cilt: II, s. 339.

istişareyi değerlendirirken, Hz. Peygamber'in “*Gücünüz yettiği kadar, şüphe bulununca hadleri düşürünüz*” hadisini esas alarak bu kadına had cezası uygulamamıştır.³⁶⁵

3.5.4. Diğer Bazı Görüşleri, Karar ve Yasakları

Hz. Ömer toplumda kadına zarar verecek her türlü duruma karşı çıkmıştır. Bu nedenle bazı kararlar almış ve uygulamıştır. O şâirlere, kadınları şiirlere konu edip onların şerefleriyle oynayanlara dayak atacağını ifade etmiştir.³⁶⁶ Deve kervanının önünde şarkı söyleyen kılavuzlara, ihramlı iken kadınlardan bahseden şarkılar söylemelerini de yasaklamıştır.³⁶⁷

Genç Kızların Nil Nehri'ne Atılarak Öldürülmesini Yasaklaması

Fetihler sonucu Müslümanlar yeni yerlerde İslâm'ı yayarken karşılaştıkları her türlü yanlışla karşı çıkmıştır. Bu nedenle Müslümanlar Mısır'ı fethedince Mısır halkı Amr b. el-Âs'a gelerek, her sene Nil Nehri'ne bekâr bir kızı, nehrin bol akması ve bereket olması için attıklarını ve bu geleneklerinin devam etmesini istediklerini söylediklerinde Amr b. el-Âs buna müsaade etmez ve durumu Hz. Ömer'e bildirir. O ise bu âdetin tamamen ortadan kaldırılmasını söyler.³⁶⁸ Aynı zamanda komutanlarına fethettikleri yerlerde kadınlara ve çocuklara cizye yazmamalarını bildirmiştir.³⁶⁹

Kadınların Yanına Mahremi Olmadan Girilmesine Müsade Etmemesi

Hz. Ömer kadınların iffetinin korunması ve onlara iftira atılmaması için kocası evde bulunmayan kadının yanına girilmemesi için sahâbeyi şu sözleriyle uyarmıştır: “*Dikkat edin! Hiçbir adam, yanında mahremi bulunmayan bir kadının yanına girmesin. Denilse ki, kadının yanına giren adam kadının kaynıdır. Dikkat edin! Kadının kaynı, ölümdür.*”³⁷⁰ Onun bu yasağını duyan bir adam ayağa kalkarak “*Benim kardeşim cihâda çıktı, ailesini bana emanet etti ve ben onların yanına giriyorum*” der. Hz. Ömer bu cevaba karşılık ailenin yanına girmeden de

³⁶⁵ Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, el-Câmiu's-sahih, Hudud, Hadis no: 2; Ebu Davud, Salât, Hadis no: 14; Öztürk, “Hz. Ömer'in İçtihadlarının Fıkî İlişkilerdeki Karşılığına Kısa Bakışlar”, s. 83.

³⁶⁶ İsfahânî, el-Eğani, Cilt: IV, s. 356; Sarıkaya, “Hz. Ömer ve Edebî Eleştirisi”, s. 197.

³⁶⁷ İbn'ul-Cevzi, **Menakıbu emirü'l-Mü'minin** s. 194.

³⁶⁸ İbn'ul-Cevzi, **Menakıbu emirü'l-Mü'minin** s. 173-174.

³⁶⁹ Abdurrezzak, Cilt: VI, s. 85, Cilt: X, s. 331.

³⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, Cilt: III-IV, s. 408.

ihtiyaçlarını giderebileceğini, kapıda durup bir şeye ihtiyaçlarının olup olmadığını, sorarak da yardımcı olabileceğini söyler.³⁷¹ Bu konuda kendisi de hassas davranmıştır. Nitekim Abdurrahman b. Avf'ı görmek için onun evine gittiğinde, o evde olup namaz kıldığı için Hz. Ömer içeri girer ve evin hanımı ona ikramda bulunur.³⁷²

Kadınlarla Toplum İçinde Düzgün Konuşulmasını İstemesi

Hiz. Ömer kadınlarla sokak ortasında laubali bir şekilde konuşulmasını hoş karşılamaz. Bir adam kadınlarla laubali şekilde konuşmanın halife tarafından hoş karşılanmadığını bildiğinden dolayı yolda kendi hanımlarıyla sohbet etmekte olan bir erkeğin kafasını yarar. Durum Hiz. Ömer'e bildirilince vuran adam, olayı yanlış anladığını ve kadınların o adamın eşleri olduğunu bilmediğini söyler. Hiz. Ömer *"Vuran adam! Sana Allah acısın. Dövuilen kişi! Sana da Allah için bakan bir göz isabet etmiş"* diyerek olayı kapatır.³⁷³

Câriyesini Kısıkanan Kadının Durumu

Bir kadın, kocası câriyeyle beraber olmasın diye onu emzirir ve bunu kocasına haber verir. Hiz. Ömer bu sütün hiçbir önemi olmadığını çünkü sütün ancak küçük yaşta geçerli olduğunu açıklar.³⁷⁴

Onun kadınlara bakış açısını yansıtan nikâh, mehir, miras, talak ve diğer kararlarını, yaptığı uygulamalarını anlatan rivâyetlere baktığımızda Hiz. Ömer'in her şeyden önce bir halife olduğunu ve bu yetkiyle kararlarını uyguladığını görmekteyiz. O toplumda kadın erkek demeden herkese eşit davranmaya çalışmıştır. Kur'an'da ceza gerektiren yasakları insanlar yaptıklarında bu konuda taviz vermeden gerekli cezayı uygulamaya çalışmıştır. Ancak onun bu karar ve uygulamalarında sert kişiliği her zaman ön plana çıkmıştır. Nikâh, talak, miras, mehir gibi konularda Kur'an'ın ön gördüğü şekilde kararlar almış ancak bazı zamanlarda talak konusunda olduğu gibi birtakım değişiklikler yaparak toplum adına daha iyi olacağına inandığı kararı vermiş ve uygulamıştır. Rivâyetleri incelediğimizde Hiz. Ömer'in verdiği kararların tamamı isabetlidir, diyemeyiz. Zira o bazı kararlarından istişâre sonucu caymış ve istişâre ettiği heyetin kararlarını uygulamıştır.

³⁷¹ Abdurrezzak, Cilt: VII, s. 137.

³⁷² Taberi, **Tarih**, Cilt: IV, s. 205.

³⁷³ Abdurrezzak, Cilt: X, s. 410.

³⁷⁴ Savaş, **İslâm'ın İlk Asrında Kadın**, s. 331.

SONUÇ

Hız. Ömer'in kadınlarla ilişkisini araştırdığımız bu çalışmada, Hız. Ömer'in önce aile hayatından başlayarak konumuza açıklık getirmeye çalıştık. Ancak sosyal tarih çalışmalarının bir zorluğu olarak, Hız. Ömer'in aile hayatına yönelik rivayetlerin azlığı ve mevcut malzemenin dağınık halde bulunması araştırmamızı güçleştirmiştir. Özellikle bazı eşleriyle ilgili neredeyse isimden başka bir bilginin olmaması da bunu etkilemiştir. Hız. Ömer'in evliliklerine baktığımızda, onun daha çok sert tutumunun olduğunu, baskın ve müdahaleci tavrının evlilik hayatına yansıdığını görmekteyiz. Bu nedenle bazı eşleri şartlı evlenerek, onun bu sert tutumundan etkilenmemeye çalışmıştır. Hız. Ömer'in eşlerinin yanı sıra kızı Hafsa haricinde diğer kızlarına dair rivayetlerin bulunmaması da işimizi zorlaştırmıştır. Hafsa ile olan ilişkilerine baktığımızda yerine göre sert yerine göre merhametli bir baba profili karşımıza çıkmaktadır. Onun diğer kadınlarla ilişkilerini incelediğimizde çocukluktan itibaren sert ve baskın karakterinin o günkü toplumda yaşayan kadınlar tarafından bilindiğini görmekteyiz. Özellikle Hız. Peygamber hayattayken bile kadınlara müdahale etmesi, bazı kadınların Hız. Ömer'den çekinmesine sebep olmuştur. Fakat şunu diyebiliriz ki, o yıllar içerisinde değişime uğramıştır. Özellikle halife olduktan sonraki dönemine baktığımızda genel anlamda sert mizacını koruyan Ömer'in bazı uygulamalarından vazgeçtiğini görmekteyiz. Toplumdaki bazı kadınların halifeye gelerek derdini rahatlıkla ifade edebilecek kadar rahat olduğunu da görmekteyiz. Hız. Ömer, kadınların lehine olduğunu düşündüğü bazı kararları gerek kendisi gerek istişare ettiği heyet ile birlikte alıyor ve uyguluyordu. Hatta bazen aldığı kararın yanlışlığını farkediyor yahut sahabenin öncülerinden bazıları Hız. Ömer'i düzeltme gereği duyuyordu. Ancak şunu gözden kaçırmamalıyız ki, aldığı bu kararlar ve uygulamalar daha çok kadını ve toplumu korumaya yönelik kararlardır. Halife olduğunda kadınlara atıyye bağlaması, ihtiyaç sahibi kadınların sıkıntılarını gidermesi, sahabenin önde gelen kadınlarına değer verip onlara hediyeler göndermesi ve onlarla muhabbet etmesi, kadınların kendisine gelerek sıkıntılarını rahatlıkla dile getirmesi ve onlara yardımcı olması, Hız. Ömer'in farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Onun celal sıfatının yanında merhamet sahibi oluşu, Kur'an'a ve sünnete değer verışı, kadınlara karşı da merhametli olmasına ve zamanla yumuşamasına vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

Abdurrezzak, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmam es-San'ani (211/827). **el-Musannef**, Thk: Habîburrahman el-Azamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1970.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş Şeybanî (241/855). **Müsned**, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Hamza ez-Zîn, Kahire, 1995.

Akbaş, Mehmet. "Hz. Ömer'in Kırbacı", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 15:1, 2010, ss. 57-70.

Ali es-Sallâbî, **Sîretü Emîru'l Mü'minîn Ömer b. el-Hattâb**, Dar İbn Kesîr, Kahire, 2003.

Altun, İsmail. "Ehli Beytte Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman Sevgisi", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 39, Erzurum, 2013, ss. 266-292.

Apak, Adem. "İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-As", **Ankara Okulu Yayınları**, Ankara, 2001.

Atmaca, Gökhan. "Hz. Ömer'in Kur'an'ı Anlama ve Yorumlama Yöntemleri", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XIII/24, 2011, ss. 53-84.

Azimli, Mehmet. **Dört Halifeyi Farklı Okumak-2 Hz. Ömer**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

Bağdadî, Abdulkâdir b. Ömer (1093/1682), **Hizânetül Edeb ve lübbü lübabî lisani'l-Arab**, Thk: Abdusselam Muhammed Harun, Mektebetül Hancı, Kahire, 1983.

Balcı, İsrâfîl. “Hak ve Adaletle Taçlandırılan Bir İdari Portre Hz. Ömer”, **On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dini Hayat Dergisi**, Şubat, 2013.

Belâzurî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892-93). **Ensâbü'l-Eşrâf**, Thk. Riyad Ziriklî, Süheyl Zekkar, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1996.

Besevi, Ebû Yusuf Ya'kub b. Süfyân (277/890). **Kitabü'l-Ma'rife ve't-tarih**, Thk: Dr. Ekrem Ziya el-Ömeri, Bağdat, 1975.

Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî (256/870), **El-Camius Sahih**, Daru'l Beşairi'l İslâmiyye, Beyrut, 2011.

Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr (255/869). **el-Beyan ve't-Tebyîn**, Thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Mısır, 1975.

Cevad Ali. **el-Mufasssal fî târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm**, 2. Basım y.y. 1993.

Cezairî, Abdalbâki Karane. **el-Vehmî ve'l Hakîkî- fî Sîreti Ömer b. Hattâb**, Dâru't-Tefsîr Kum, Tarihsiz.

Çubukçu, Asri. "Âtike Bint Zeyd", **Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi** Cilt: 4, İstanbul, 1991, ss.73-74.

Darimi, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman ed-Darimi es-Semerkandi (255/869). **Sünen-i Darimi**, Thk: Şuayb el-Arnâvut-Muhammed Kâmil Karabelli, Dâru'l-Müessesetü'l-Âlemiyye, Beyrut, 2009.

Demircan, Adnan. **Câhiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.

Demircan, Adnan. **Kadınların Gömölerek Öldürölmesi ve Çok Kadınla Evlilik**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2008.

Demirdağ, Nesibe. “Kur’an Perspektifinde Fitrî, Dinî ve Ahlakî Bir olgu Olarak Örtünme”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2006.

Ebû Davud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistani (275/888). **Sünen**, Thk: Şuayb el-Arnaut-Muhammed Kâmil Karabelli, Dâru’l-Müessesetü’l-Âlemiyye, Beyrut, 2009.

Ebû Yusuf, Ya’kub b. İbrahim Habîb b. Sa’d el-Kûfî (182/798), **Kitâbu’l-Harâc**, Kahire, 1397, Çev: Ali Özek, İstanbul, 1973.

Ebû Yusuf, Ya’kub b. İbrahim Habîb b. Sa’d el-Kûfî (182/798), **Kitâbu’l-Âsar**, Beyrut, Tarihsiz.

Efendioğlu, Mehmet. “Said b. Zeyd”, **Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi** Cilt: 35, İstanbul, 2008, ss. 580-581.

Elmalî, Hüseyin. “Hassân b. Sâbit”, **Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi** Cilt: 16, İstanbul, 1997, ss. 399-402.

Ergin, Ali Şakir Ergin. “Hansâ”, **Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi** Cilt: 16, İstanbul, 1997, ss. 46-47.

Bünyamin Erul, **Siret Tetkikleri**, Otto Yayınları, Ankara, 2013.

Erten, Hayri. "Hz. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Faköltesi**, Marife Dergisi, Sayı: 1, ss. 175-193.

Fayda, Mustafa. "Hz. Ömer", **Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 45, İstanbul, 2007, ss. 51-53.

Güner, Osman. "İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış", **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 23, Samsun, 2007, ss. 51-62.

Hâkim en-Neysabûri, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (405/1014), **el-Mustedrek ale's-sahîhayn**, Thk: Mustafa Abdulkâdir Ata', Beyrut, 1990.

Hamidullah, Muhammed. **İslâm Peygamberi**, çev: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2008.

Hüseyin b. Abdurrahman. **Câmiu Ahbari'n-Nisâ**, Mektebetür Rüşd, Riyad, 2004.

İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (328/940), **el-Ikdü'l-Ferîd**, Beyrut, tarihsiz.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemaleddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed el-Kurtubî (463/1071). **el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb**, Thk: Ali Muhammed el-Bicâvî, Darul Ceyl, Mısır tarihsiz.

İbn Asâkir, Ebû'l Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah b. Abdillâh (571/1176). **Terâcimü'n-Nisa**, Thk: Sekine eş-Şihabi, Dımaşk, 1982.

İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed b. İbrahim b. Osman (235/849). **el-Musannef**, Pakistan, 1986.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî (852/1448). **el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe**, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1995.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülüsi (456/1064). **el-Muhalla**, Thk: Ahmed Muhammed Şakir, Matbaatü'l Münire, Kahire, Tarihsiz.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833). **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Daru İbn Kesir, Beyrut, 1936.

İbn İshak (151/768), **es-Sire**, Thk. Muhammed Hamidullah, Konya, 1981.

İbn Kayyım, Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir. **Ahbaru'n-Nisa**, Thk: Nezar Rıza, Beyrut, 1985.

İbn Kesîr, İmameddin Ebû'l-Fidâ İsmail (774/1372). **el-Bidaye ve'n-nihâye**, Beyrut, 1978.

İbn Kesîr, İmameddin Ebû'l-Fidâ İsmail (774/1372). **Müsned el-Faruk Emirî'l Mü'minin Ebî Hafs Ömer b. el-Hattâb**, Darul Felah, Kahire, 2010.

İbn Kesîr, İmameddin Ebû'l-Fidâ İsmail (774/1372). **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Az'im**, Beyrut, 1993.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed b. Muslim ed-Dineverî (276/899). **Tefsîru Ğâribü'l-Kur'an**, Thk: es-Seyyid Ahmed Sakar, Mısır, 1958.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed b. Muslim ed-Dineverî (276/899). **Uyûnü'l-ahbâr**, Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418.

İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (275/888). **Sünen**, Şrh: Şihâbuddîn Ahmed b. Ebî Bekr el-Busayrî, Thk: Cemil el-Attâr, Daru'l-Ceyl, Beyrut, 1995.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri (230/845). **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, Mektebetü'l-Hanci, Beyrut, 1958.

İbn Şebbe, **Târihu'l Medineti'l-Münevvere**, Thk: Fehim Muhammed Şeltut, y.y, Cidde, 1979.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (630/1232). **Üsdü'l-Ğâbe fî Marifeti's-Sahâbe**, Dar İbn Hazm, Beyrut, 2012; **el-Kâmil fit Tarih**, Darul Kutubil İlmiyye, Beyrut, 1987.

İbnul Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (597/1201), **Menâkıbu Emirü'l-Mü'minîn Ömer b. el-Hattâb**, Daru İbn Haldun, Beyrut, 1987.

İbnü'l-Cevzi(597/1201), **el-Muntazam fî tarîhi'l-ümemi ve'l-mülûk**, Beyrut, 1995.

İbrahim b. Hasen, **et-Tefsîru'l Me'sûr an Ömer bin Hattâb**, ed-Dâru'l- Arabiyye li'l-Kitab, Beyrut, 1994.

İbn Hibban, Ebû Hatim Muhammed (354/965), **es-Siretü'n-Nebeviyye ve ahbaru'l-hulefa**, Kutubu's-Sekafiye, Beyrut, 1996.

İsbehani, Ebû Ferec Ali b. el-Huseyn b. Muhammed el-Kureşî (356/967). **el-Eğani**, Beyrut, 1995.

İsfahani, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshak el-İsbehani (430/1038). **Hilyet'ul-Evliya**, Çev: Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Kahire, 1938, Ocak Yayıncılık, 2015.

Kandemir, Yaşar. "Habbab b. Eret", **Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 14, İstanbul, 1996, ss. 340-341.

Kehhâle, Ömer Rıza. **A'laü'n-Nisâ fi Alemeyi'l-Arab ve'l-İslâm**, Müessesetür Risale, Beyrut, Tarihsiz.

Keskioğlu, Osman. **Nüzulunden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

Kettânî, Muhammed b. Ca'fer b. İdris Abdulhay b. Rabbânî (1345/1927). **et-Terâtîbü'l-İdâriyye**, Beyrut, Tarihsiz.

Köse, Feyza Betül. **Cariye**, Endülüs Yayınları, İstanbul, 2018.

Köse, Feyza Betül. "Hz. Ömer'in Aile Hayatı", **Uluslar Arası Hz. Ömer Sempozyumu**, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt: 2, ss. 371-390, Sivas, 2018.

Köse, Saffet. "Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 7, 2006, ss. 13-50.

Kureşî, Ebû Zeyd (IV/X), **Cemheretü Eş'âri'l-Arab**, Neş. Muhammed Ali el-Hâşimî, Dımaşk, 1986.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensâri (671/1272). **el-Câmi' li Ahkami'l-Kur'ân**, Thk: Abdullah et-Türkî, Müessesetür Risale, Dımaşk, 2006.

Mağlusî, Sami b. Abdullah, **Atlas el-Halife Ömer b. el-Hattâb**, Mektebetü'l Abikan, Riyad, 2005.

Malik b. Enes (179/795). **Muvatta**, Thk: Beşşar Avvâd Maruf-Mahmûd Muhammed Halil, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998.

Müberrid, Ebû'l Abbas Muhammed b. Yezîd (285/898), **el-Kâmil**, Müessese Risale, Beyrut, 1993.

Müslim, Ebû'l Hüseyin Muslim İbnu'l Haccac el Kuşeyri en-Neysaburi (261/879). **El-Camiu's Sahîh**,

Nabia Abbott, “İslâm’ın İlk Döneminde Kadın ve Devlet”, **Women and the State in Early Islam-I**, **Journal of Near Eastern Studies**, 1 (1), çev: M. Hanefi Palabıyık, Betül Kınay, 1942, ss.100-126.

Ahmed Önkâl, “Sâriye Olayı Üzerine Bir Rivayet Araştırması” **İstem**, Yıl: 3, Sayı: 6, 2005, ss. 9- 49.

Özkan, Mustafa. "Hudeybiye Antlaşması Özelinde Hz. Ömer’in Kişilik Tahlili Denemesi", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, İstem, Yıl: 8, Sayı: 15, 2010, ss. 43-59.

Öztürk, Mehmet. "Hz. Ömer’in İctihadlarının Fıkhî İlişkilerdeki Karşılığına Kısa Bakışlar", **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Amasya, 2014, ss. 74-103.

Öztürk, Mustafa. **Câhiliye’den İslâmiyet’e Kadın**, Ankara Okulu, Ankara, 2012.

Razî, Fahreddin Muhammed b. Ömer (606/1209). **Mefâtifu’l-Ğayb**, y.y. 1997.

Sarıçam, İbrahim. Hz. Ömer, **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**, Ankara, 2012.

Sarıkaya, Muammer. "Hz. Ömer ve Edebi Eleştirisi", **İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası**, Sayı: 2/23, 2013, ss. 187-211.

Savaş, Rıza. "Râşid Halifeler Arasında Akrabalık Bağları", **İstem**, Yıl: 3, Sayı: 6, ss. 121-133.

Savaş, Rıza. **İslâm’ın İlk Asrında Kadın**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2017.

Süheylî, Ebû Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed b. Ebû’l-Hasan (581/1185), **er-Ravdu’l-ünûf**, Mısır, 1914.

Süyûtî, Ebû’l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505). **Târîhü’l-hulefâ**, Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhâmid, Daru’l-Fikr, Beyrut, 1989.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505). **ed-Dürrü'l-Mensûr**, Darul Fikr, Beyrut, 2011.

Şahin, Davut. "Hz. Ömer'in Kur'an Anlayışı ve Yorum Yöntemi", **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2, II/3, Gümüşhane, 2013, ss. 43-66.

Şiblî Numanî, **Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi**, Çev: Talip Yaşar Alp, Hikmet-Dava-Çağ Yayınları, İstanbul, 1975.

Taberani, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (360/971). **Mu'cemu'l-Evsat**, Thk: Dr. Mahmud et-Tahhan, Riyad, 1995.

Taberî, Muhammed b. Cerîr (310/922). **Câmiü'l-Beyânî 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an**, Thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Kahire, 2001.

Taberî, Muhammed b. Cerîr (310/922). **Riyâdu'n-Nadira**, Daru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.

Taberî, Muhammed b. Cerîr (310/922). **Tarihu't-Taberî**, Tah. Mahmud Ebû'l-Fudayl İbrahim, Darul Meârif, 2. Baskı, Kahire, 1967.

Toksarı, Ali. "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", **Diyanet İlmi Dergisi**, 29/4, ss. 67-80, 1993.

Topaloğlu, Bekir. **İslâm'da Kadın**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.

Vakidî, Muhammed b. Ömer (207/822). **Kitâbü'l-meğâzî**, Thk: Marsden Jones, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 1966, **Fütuhu's-Şam**, Kahire b.t.y.

Vural, Muammer. "Dört Halife Döneminde Yasama Faaliyetinin İşleyişi ve Bazı Yasama Örnekleri", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Erzurum, 2015, ss. 339-363.

Yakûbî, Ahmed b. Ebû Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb (294/897). **Târîh**, Thk: Abdülemir Mühenna, Şirketu'l-Âlemi'l- Matbûat, Beyrut, 2010.

Yakut el-Hamevi, **Mu'cemu'l-büldan**, Dar-ı Sadr, Beyrut, 1996.

Yıldırım, Enbiya. "Celal Aynasında Bir Portre; Hz. Ömer", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: VIII, Sayı:1, Diyarbakır, 2006, ss. 39-66.

Yüksel, Ahmet Turan, "Dört Halife Dönemi olayları Karşısında Abdullah b. Ömer", **İstem**, yıl: 3, Sayı: 6, 2005, s. 67.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (748/1348). **Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ**, Mektebetü'r -Risale, Beyrut, 1996.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedruddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî (794/1392). **el-İcâbe**, el-Mektebetü'l İslamî, 2. Baskı, Beyrut, 1970.

Zübeyrî, Ebû Abdillâh Musab b. Abdillâh b. el-Musâ (236/850). **Kitâbu Nesebu Kureys**, Darul Mearif, Kahire, Tarihsiz.